

*Αφιερώνεται με όλο το σεβασμό
στη μνήμη της γιαγιάς μου,
Ιωάννας Γ. Τσουδερού*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	1
Περίληψη	2
Πρόλογος	4
Εισαγωγή Θεωρητική προσέγγιση της βίας εναντίον των γυναικών στην οικογένεια.....	6
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Θεσμικό πλαίσιο για τη καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας	
1.1 Απόπειρες και εφαρμογές στην Ελληνική Βουλή.....	19
1.1.1 Ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας ως έμμεση καταπολέμηση	31
1.2 Η παγίωση της Ιταλικής Νομοθεσίας.....	34
1.3 Συγκριτικές αναφορές	43
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Η δημιουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών	
2.1 Τα καταφύγια στην Ιταλία: τρόπος λειτουργίας	51
2.1.1 Οι υποστηρικτικές υπηρεσίες στην Ιταλία.....	61
2.2 Η διαμόρφωση.....	67
2.3 Ιστορικότητα του φαινομένου στην Ελλάδα.....	68
2.3.1 Καταφύγια κακοποιημένων γυναικών στην Ελλάδα.....	80
2.4 Η διαμόρφωση.....	85
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Συγκριτικές αναφορές.....	88
Αντί επιλόγου.....	95
 Παράρτημα	101
Βιβλιογραφία – Πηγές	103

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί μία συγκριτική μελέτη μεταξύ δύο χωρών της Μεσογειακής Ευρώπης με αρκετά όμοια παράδοση όσο αφορά τον κοινωνικό- πολιτικό τους πλαίσιο ανάπτυξης. Εντός αυτών των χωρών προσεγγίζεται το φαινόμενο της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας καθοριζόμενης ως βία εναντίον των γυναικών και των παιδιών τους. Η μελέτη αυτή προσπαθεί να καλύψει- μέσω της φεμινιστικής οπτικής- ένα διπλό στόχο: α). Την ανάδειξη της ανάγκης θεσμικής ρύθμισης του προβλήματος εντός των υπό εξέταση χωρών, β). Την ανάγκη ανάπτυξης και ενίσχυσης δημόσιων πολιτικών για τις γυναίκες που έχουν υποστεί βία εντός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος (Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ: Τσουδερού Ιωσηφίνα

Γεννημένη στην Αθήνα το 1967. Πτυχίο Παιδαγωγικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Bologna (IT), 1993. Κάτοχος Ισοτιμίας/Αντιστοιχίας των Φιλοσοφικών Σχολών της ημεδαπής. Ερευνήτρια (υπότροφος) στο Κέντρο Πληροφόρησης Γυναικών της Bologna (1993). Επιστημονική συνεργάτιδα σε έρευνα που διεξήχθη από την Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης (1994- 1995, Επιστημονικοί υπεύθυνοι: Ζ. Παλής, Ελ. Βασιλάκη), Συνεργάτιδα (Συλλογή και Ανάλυση Δεδομένων, Συντονίστρια ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων) του Τομέα Κοινωνικής Ιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης (2001- 2002, Επιστημονικός υπεύθυνος: Χ. Λιονής), Υποψήφια για τη απόκτηση

Μ.Δ.Ε στην Πολιτική Επιστήμη του Πανεπιστημίου Κρήτης (2005-2006). Εθελοντική εργασία: Σε γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις της Β. Ιταλίας, στο Τομέα Κοινωνικής Ιατρικής του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε σύλλογο υποστήριξης Α.μ.Ε.Α., μέλος Διεθνούς Αμνηστίας (Ελληνικό Τμήμα).

Δημοσιεύσεις:

- «Παράγοντες που συμβάλλουν στη βίωση ψυχοπιεστικών γεγονότων στον εργασιακό χώρο της Ελλάδας», Ε. Βασιλάκη, Ζ. Παληός, Ι.Τσουδερού, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1997.
- «Γυναικολογικοί καρκίνοι στην Κρήτη: συχνότητα και θνησιμότητα 1994- 1995» Ι. Βλαχονικολής, Θ. Αλετρά, Β. Α. Γεωργούλιας, Ι. Τσουδερού, "Gazzetta di Medicina Italiana", Milano, 25 Novembre 2002, v. 161, n. 6.
- «Η βία στην οικογένεια σύμφωνα με το συμπεριφοριστικό μοντέλο», Τσουδερού Ιωσηφίνα, «Ενημερωτικό Δελτίο»- Περιοδική Έκδοση Ενημέρωσης σε Θέματα Α.μ.Ε.Α, τ. 16- 17, Ηράκλειο, 2005.

Πρόλογος

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι τα Καταφύγια των Κακοποιημένων Γυναικών στην Ελλάδα και στην Ιταλία δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των κοινωνικών πολιτικών που αναπτύσσονται στις δύο χώρες. Αυτό αναδεικνύει το πρόβλημα της ελλιπούς θεσμικής ρύθμισης για τη δημιουργία και την υποστήριξη τόσο των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών όσο και για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας οριζόμενης ως βία ενάντια των γυναικών.

Αυτή η μελέτη έχει ως σκοπό να προσεγγίσει μέσω της φεμινιστικής οπτικής τα προβλήματα που αναδεικνύονται ελλείψει ενός σαφούς νομοθετικού πλαισίου που θα κατοχυρώνει και θα διασφαλίζει την οικονομική ενίσχυση των Κέντρων αυτών ώστε να εξασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία τους. Η ανάγκη αυτή προκύπτει από την ίδια την πραγματικότητα που κάνει ορατή την ύπαρξη του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας.

Όσοσο αυτή η μελέτη δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την ανιδιοτελή βοήθεια ορισμένων καθηγητών και φίλων. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους:

- Ήβη Μαυρομούστακου, Λέκτορα του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και επιβλέπουσα της διπλωματικής μου μεταπτυχιακής εργασίας,
- Νίκο Σερντεδάκι, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, για τη συμβουλευτική του καθοδήγηση και την υποστήριξη που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής, της εργασίας αυτής,
- Γιώτα Παπαγεωργίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, για τη διάθεση βιβλιογραφικού υλικού απαραίτητου για τη σύνταξη αυτής της εργασίας, για τις καθοριστικές παρατηρήσεις της και την κριτική της ,

- Μιχάλη Αναστόπουλο, Μεταπτυχιακό φοιτητή του Τμήματος Χημείας του Πανεπιστημίου Κρήτης, για την κριτική, τις προτάσεις και την εμπύκωση την οποία μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια του συγγραφικού έργου,
- Απόλλωνα Καλογερόπουλο, Δικηγόρο, για το πολύτιμο υλικό που μου παρέιχε σχετικά με την ισχύουσα νομοθεσία και τις προτάσεις νόμου στην Ελλάδα. Χωρίς την ουσιαστική του συμπαράσταση, λόγω της σχετικής του επαγγελματικής εμπειρίας και το προσωπικό του, ειλικρινές ενδιαφέρον σχετικά με την καταπολέμηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, η μελέτη αυτή θα παρέμενε ελλιπής,
- Γεωργία Τσουδερού, Μεταπτυχιακή φοιτήτρια της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης για τη βοήθεια την οποία μου προσέφερε σχετικά με την εύρεση βιβλιογραφικού υλικού από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης, τις ενδιαφέρουσες προτάσεις της και την υποστήριξη που μου παρέιχε καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής, αυτής της εργασίας.

Ηράκλειο, Μάρτιος 2007

ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ ΙΩΣΗΦΙΝΑ

Εισαγωγή

Θεωρητική προσέγγιση της βίας εναντίον των γυναικών στην οικογένεια

Σύμφωνα με τη διατύπωση της ομάδας ειδικών¹ που επεξεργάστηκε τη τελική αναφορά δράσεων (Strasbourg 1997) σχετικά με την καταπολέμηση της βίας ενάντια των γυναικών, η βία κατά των γυναικών είναι: *«Μία έμφυλη βία αναγνωρισμένη σήμερα από τη Διεθνή Κοινότητα ως μία βασική καταπάτηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων»*. Στην ίδια αναφορά αναφέρεται: *«Συχνά η βία που ασκείται ενάντια των γυναικών είναι μία σύνθεση διαφορετικών μορφών βίας. Ένα παράδειγμα αυτών των διαφορετικών μορφών αποτελεί η οικογενειακή βία στην οποία γενικά παρεμβαίνουν η φυσική βία, η ψυχολογική, η σεξουαλική, η οικονομική και κάποιες φορές η πνευματική.»*.

Συγκλίνοντα με τις Διεθνείς Συνθήκες που διασφαλίζουν τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, είναι τα άρθρα τόσο του Ελληνικού όσο και του Ιταλικού Συντάγματος. Στο άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος της Ελλάδας² αναγράφεται: *«Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»*. Η αξία του ανθρώπου και η προστασία της είναι μία κατεύθυνση για την ερμηνεία και εφαρμογή όλων των διατάξεων του Συντάγματος που κατοχυρώνουν ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και εξειδικεύεται σ' όλες τις επί μέρους διατάξεις που ρυθμίζουν τις Συνταγματικές ελευθερίες. Η πρακτική εφαρμογή όμως της διάταξης προκύπτει κυρίως σε συνδυασμό με πολλά άλλα άρθρα του Συντάγματος³. Το άρθρο αυτό προσδιορίζει εξ αρχής το σεβασμό και την προστασία στο άτομο διατηρώντας ένα ουδέτερο έμφυλο προσδιορισμό. Ως εκ τούτου γίνεται σαφές ότι η Πολιτεία οφείλει να διασφαλίζει μέσω των διακριτών της εξουσιών την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ως προς το σύνολο των πολιτών

¹ . Council of Europe- Group of Specialists for combating violence against women, Final Report of Activities, Strasbourg, 1997.

² Το Σύνταγμα της Ελλάδας 1975/1986/2001).

³Με τα άρθρα 5,6,7,8,9, 13,14,15,19 του ισχύοντος Συντάγματος.

που αποτελούν την κοινότητα, πρωταρχικό αίτημα για τη σύναψη οποιουδήποτε τεχνητού συμβολαίου μεταξύ πολιτών και κράτους. Η ορθολογική διατύπωση αυτού του άρθρου στην πράξη πραγματώνεται μέσω μίας έμφυλης διαφοροποίησης, δομημένης πάνω στο πατριαρχικό σύστημα αξιών, αποδείξιμου μέσω της ιστορικότητας του φαινομένου. Μέσω του πατριαρχικού συστήματος επικυρώνεται ατύπως το δικαίωμα του «ιδιοκτήτη- κυρίαρχου» να θέτει τις βάσεις και να προσδιορίζει τις αξίες που η πολιτεία οφείλει να προστατεύει μέσω των αντιστοίχων θεσμικών ρυθμίσεων. Κατασκευάζεται λοιπόν με αυτό τον τρόπο ένα είδος νομιμοποιημένης εξουσίας για τη διασφάλιση της αξιοπρέπειας του «κυρίαρχου» της οικογένειας ο οποίος θα δομήσει ένα υποκειμενικό σύστημα αξιών και αντιλήψεων το οποίο θα θέσει στην πράξη εντός της οικογενειακής μονάδας.

Όπως εύστοχα παρατηρείται⁴, ενώ σ' ένα άνδρα παρέχεται το δικαίωμα να είναι γενναίος, ομιλητικός, τολμηρός, να κατέχει δηλαδή ηγετικά προσόντα, για τη γυναίκα όλες αυτές οι ιδιότητες δεν είναι απαραίτητες. Απ' αυτήν απαιτείται να προστατεύει τη τιμή της. Τη τιμή δηλαδή της οικογένειας της οποίας, ο άνδρας ηγείται. Όσον αφορά τη λέξη οικογένεια αυτή προέρχεται από τη Ρωμαϊκή λέξη *famiglia* και εννοεί το άθροισμα των σκλάβων που ανήκουν σε ένα ιδιοκτήτη⁵. «Ο ιδιοκτήτης είχε την απόλυτη εξουσία στη ζωή και στο θάνατο μίας ανθρώπινης ύπαρξης που ανήκε σε αυτόν. Οι γυναίκες αγοράζονταν και πουλιόντουσαν σαν να ήταν ζωντανό εμπόρευμα. Οι επίδοξοι σύζυγοι (αγοραστές) έδιναν στους πατέρες (τους εκτροφείς) ένα «γαμήλιο χρηματικό ποσό» για τις κόρες τους και με αυτό τον τρόπο η μεταβίβαση ιδιοκτησίας είχε γίνει»⁶. Ποια όμως θα μπορούσε να ήταν η αρχή για τη δόμηση αυτού του κοινωνικού συστήματος που θα γεννήσει και τα αιτήματα της θεσμικής του ρύθμισης από το κράτος; Πως η γυναίκα αφέθηκε να ενταχθεί στο αξιακό σύστημα του «κυρίαρχου- ιδιοκτήτη» της

⁴ Βιργινία Τσουδερού, Όταν πέφτουν οι τοίχοι- Αγώνες για την ισότητα και τη δημοκρατία, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2006.

⁵ Frederick Engels, *The origin of family, Private property and the State*, Progress, Moscow 1948.

⁶ Del Martin, *Battered wives- Revise updated*, Volcano Press, Inc., San Francisco 1981.

οικογένειας; Μία πιθανή πρώτη απάντηση βρίσκουμε στο έργο Γάλλου συγγραφέα⁷ που δημοσιεύτηκε στη Γαλλία το 1673. Ο στοχαστής αυτός υποστηρίζει, ότι στην αρχή του κόσμου τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά για τις γυναίκες. Όταν δεν υπήρχε καθόλου κυβέρνηση, επιστήμη, εργασία, ούτε καθιερωμένη θρησκεία και οι ιδέες της εξάρτησης δεν είχαν τίποτε το δυσάρεστο. Οι άνδρες και οι γυναίκες, που ήταν απλοί και αθώοι, καταγινόταν εξίσου με την καλλιέργεια της γης ή το κυνήγι. Όποιος κατάφερνε να προμηθεύσει την οικογένεια με περισσότερα αγαθά, ήταν αυτός που κέρδιζε την εύνοια της οικογενειακής ομάδας. Ο ίδιος⁸ συνεχίζει γράφοντας: «Καθώς όμως οι δυσκολίες της εγκυμοσύνης ελάτπωναν τις δυνάμεις της γυναίκας για κάποιο διάστημα, και τις εμπόδιζαν να εργαστούν όπως πρωτύτερα, η βοήθεια των συζύγων τους γινόταν για αυτές απολύτως αναγκαία, και ακόμη περισσότερο, όταν αποκτούσαν παιδιά...Αλλά όταν οι οικογένειες μεγάλωσαν και στο ίδιο σπίτι υπήρχαν ο πατέρας, η μητέρα του πατέρα, τα παιδιά των παιδιών, μαζί με τους αδελφούς και τις αδελφές, πρωτότοκους και υστερότοκους, η εξάρτηση μεγάλωσε και έγινε αισθητή. Βλέπουμε την κυρία να υποτάσσεται στο σύζυγο, το γιο να τιμά τον πατέρα, τον τελευταίο να εξουσιάζει τα παιδιά του... Η δύναμη υποχρέωσε τους μικρούς να υποχωρήσουν στους μεγαλύτερους. Και οι κόρες ακολούθησαν το παράδειγμα της μητέρας τους». Άρα λοιπόν για τον Γάλλο διανοητή η απάντηση στα προηγούμενα ερωτήματα δεν έγκειται στην αναζήτηση μίας έλλογης διαδικασίας όσο στη ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΕΡΟΧΗ των ανδρών. Ο προαναφερόμενος καταγεγραμμένος συλλογισμός ακολουθεί μία διπλή κατεύθυνση ως προς την ερμηνεία του. Σε αυτόν αρχικά προσδιορίζεται ότι, η απόκτηση της ανδρικής κυριαρχίας στην οικογένεια και η άτυπη νομιμοποίησής της εντός του κοινωνικού πλέγματος συμπίπτει με την ανδρική σωματική υπεροχή. Η αρχικώς όμως άτυπη ανδρική κυριαρχία όταν απέκτησε τη θεσμική ρύθμιση-νομική κατοχύρωση του δικαιώματος στον άνδρα σύστασης

⁷ Francois Poulain De La Barre, *Για την ισότητα των φύλων*, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 1998.

⁸ Francois Poulain De La Barre, ό.π.

πατριαρχικής οικογένειας- απέδωσε στον άνδρα το δικαίωμα της εξάσκησης της βίας (φυσικής, ψυχολογικής, λεκτικής, σεξουαλικής, οικονομικής) εντός της οικογένειας. Άμεσο αποτέλεσμα αυτής της θεσμικής ρύθμισης αποτελεί η άνιση κατανομή της δύναμης μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων που δομούν το οικογενειακό πλαίσιο. Ως εκ τούτου προκύπτει ότι η άνιση κατανομή της δύναμης, ως δικαίωμα άτυπο ή θεσμικά ρυθμιζόμενο, που διασφαλίζει την ανδρική κυριαρχία, αποτελεί το κύριο σημείο αφετηρίας για τη διερεύνηση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας.

Η Galtung⁹, σχετικά με τη γένεση και την εξάσκηση της βίας, υποστηρίζει ότι: «*Η βία θα επέλθει, πάντα, εκεί όπου τα άτομα υπόκεινται σε εξωτερικές δυνάμεις που διατηρούν τη διανοητική τους και τη φυσική τους ανάπτυξη σε επίπεδο κατώτερο σε σχέση με το δυναμικό τους*». Η βία, σύμφωνα πάντοτε με τη σύγχρονη θεώρηση¹⁰ του φαινομένου, περιγράφεται ως: «*Οποιοδήποτε μη προσπελάσιμο εμπόδιο προς την αυτοπραγμάτωση*».

Άρα η ελευθερία αποτελεί τη βάση για τη δόμηση του εαυτού και μέσω αυτού στη δυνατότητα της αυτοπραγμάτωσης. Διατυπώνεται επίσης η άποψη¹¹ ότι η ελευθερία αποτελεί το θήραμα της βίας. Η δημοκρατία και η τυραννία- υποστηρίζεται- είναι μεταξύ τους εναλλακτικά ανταγωνίσιμες αλλά οι αναλογίες τους έχουν ένα κοινό σημείο όπου συγκεντρώνεται η αντικειμενικότητά τους: και στις δύο περιπτώσεις, αυτές παλεύουν να αποκτήσουν το πιο πολύτιμο από τις ουσιώδεις κατοχές- την ενδόμυχη ύπαρξη του Άλλου, με αυτόβουλη θέληση ή μέσω της υπεροχής και του εξαναγκασμού σε υποταγή. Η κατοχή του άλλου είναι συνώνυμο της βίας. Ο σκοπός της βίας είναι η καταστροφή της

---

⁹J. Galtung, *Violence, Peace, and Peace Research*, Journal of Peace Research, v. 6 , (1969).

¹⁰ J. Galtung, *The True World, A Transnational Perspective*, The Free Press, New York 1980.

¹¹ J. M. Domenach, *The Abiguity of Violence*, International Social Science Journal, v. 30 (1978).

αυτοεκτίμησης του άλλου και η εκμηδένιση κάθε επιθυμίας του για άμυνα.

Επαγωγικά λοιπόν προκύπτει ότι ο βασικός παράγοντας για τη γέννηση της βίας είναι η άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ, τουλάχιστον, δύο υποκειμένων. Βασικό αίτημα παραμένει εκείνο της εξάλειψης των ανισοτήτων μέσω της αλλαγής των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων, που διασφαλίζονται μέσω των κυβερνητικών επιλογών που ευνοούν ή όχι την αναπαραγωγή άνισων συστημάτων κατανομής δύναμης και κατ' επέκταση την άνιση κατανομή της οργάνωσης του κοινωνικού χώρου, πραγματώνοντας κατά τρόπο ουσιαστικό την αρχή της ισότητας.

Αυτή η άνιση κατανομή δύναμης που πραγματώνεται μέσω της αυτόβουλης ή της εξαναγκαστικής υποταγής του άλλου και στέρησης της ελευθερίας του αποτελεί το σημείο κλειδί για την αναγνώριση και ανάγνωση, με όρους πολιτικό- κοινωνικό- οικονομικούς, της ενδοοικογενειακής βίας.

Στον πρόλογο¹² της ελληνικής μετάφρασης του βιβλίου της Leonor Walker, *Η κακοποιημένη γυναίκα*, η κακοποίηση ορίζεται ως: «Με τον όρο κακοποίηση χαρακτηρίζεται κάθε προσβολή της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας ενός ανθρώπου, που ασκείται στα πλαίσια της εκμετάλλευσής του από εκείνον που κατέχει τη θέση εξουσίας». Όταν μιλάμε για ενδοοικογενειακή βία, βία ενάντια στις γυναίκες, δεν μιλάμε μόνο για φυσική βία. Πολλές γυναίκες που έχουν υποστεί βία από το σύζυγο- σύντροφο διηγούνται ότι έχουν υποστεί διαφορετικούς τύπους και ψυχολογικής βίας όπως: απομόνωση από τον εξωτερικό κόσμο, λεκτικό εξευτελισμό, απειλές για κίνδυνο της ζωής τους και υποβλήθηκαν στην άσκηση άχρηστων ή υποτιμητικών, για τις ίδιες, πράξεων. Σύμφωνα πάντα με την Walker¹³, η κακοποίηση η οποία αναπαράγεται κατά τη διάρκεια της συζυγικής/ συντροφικής σχέσης αναπαρίσταται μέσω της θεωρίας της κυκλικής βίας η οποία ακολουθεί

---

¹² Leonor Walker, *Η κακοποιημένη γυναίκα*, πρόλογος: Χ. Αντωνοπούλου-Μόσχου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

¹³ Ibid.

μία σταθερή διαδικασία. Η διαδικασία η οποία ακολουθείται αποτελείται συνολικά από τρεις φάσεις: 1. η φάση της δημιουργίας της έντασης, 2. η έκρηξη ή το επεισόδιο κακοποίησης, 3. η φάση ηρεμίας ή η περίοδος αγάπης. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης συμβαίνουν κάποια μικρότερης σημασίας επεισόδια. Η γυναίκα μπορεί να ελέγχει αυτά τα επεισόδια με διάφορους τρόπους (τεχνικές) έως την εκτόνωση της κρίσης ή το πέρασμα στην επόμενη φάση (η έκρηξη). Στη δεύτερη φάση η κατάσταση πλέον έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο και τα επεισόδια είναι, συνήθως, σοβαρότερα. Κατά τη διάρκεια της τρίτης φάσης μπορεί να συμβεί ότι ο βίαιος σύζυγος- σύντροφος εναλλάσσει περιόδους βίας με περιόδους στις οποίες εμφανίζεται ευγενικός και προσεκτικός στη σύζυγο- σύντροφο, κάνοντάς της δώρα ή φέροντάς της λουλούδια. Αυτό δημιουργεί ένα συναίσθημα εμπιστοσύνης στη γυναίκα, ότι υπάρχει ελπίδα διόρθωσης της κατάστασης. Στην πραγματικότητα ο σύζυγος- σύντροφος με αυτό τον τρόπο πιέζει άμεσα ώστε εκείνη να εγκαταλείψει την επιθυμία της να τον αφήσει. Η συναισθηματική προσέγγιση του άνδρα, σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να εκληφθεί ως στρατηγική¹⁴.

Εύστοχα, ορισμένοι σύγχρονοι συγγραφείς¹⁵ συγκρίνουν τη βία που ασκείται εντός της οικογένειας, οικιακή φυλάκιση, με την πολιτική φυλάκιση. Γράφουν ενδεικτικά: *«Η πολιτική φυλάκιση είναι γενικά αναγνωρίσιμη, ενώ η οικιακή φυλάκιση των γυναικών και των παιδιών μένει συχνά απαρατήρητη. Το σπίτι του άνδρα είναι το κάστρο του και ως εκ τούτου σπανίως συνειδητοποιεί κάποιος ότι το σπίτι μπορεί να είναι η φυλακή των γυναικών και των παιδιών της»*.

Καταγεγραμμένες μαρτυρίες γυναικών που έχουν ανά διαστήματα απευθυνθεί σε Συμβουλευτικά Κέντρα ή σε Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών αποδεικνύουν αυτό το συλλογισμό. «Ο σύζυγός μου δεν ήθελε να βγαίνω μόνη μου. Όταν πήγαινε τη δουλειά έπαιρνε μαζί του όλα τα κλειδιά. Έτσι εγώ δεν μπορούσα ν' ανοίξω την πόρτα. Εάν έβγαινα από το

¹⁴ Commissione Europea, Ufficio di coordinamento WAVE (Women against violence in Europe), Progetto Dafne 2003, *Via dalla violenza- Manuale per l' apertura e gestione di un centro antiviolenza*, Vienna 2004.

¹⁵ Judith L. Herman, *Trauma and Recovery- The aftermath of violence- from domestic violence to political terror*, Basic Books, U.S.A 1992.

σπίτι θα έπρεπε να αφήσω την πόρτα ανοικτή ειδικά δεν θα μπορούσα να ξαναμπώ. Με αυτό τον τρόπο δεν ήμουν κλεισμένη μέσα αλλά δεν μπορούσα όμως και να βγω» (Laura, μαρτυρία καταγεγραμμένη στο Συμβουλευτικό Κέντρο για Γυναίκες της Βιέννης). Ιταλίδα ερευνήτρια του φαινομένου επισημαίνει ότι: «Ο ιδιωτικός χώρος των στοργικών και προσωπικών σχέσεων αποτελεί σίγουρα τον πιο επικίνδυνο χώρο σε σχέση με την ασφάλεια και συνεπώς για την γυναικεία ελευθερία»¹⁶.

Τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά κακοποίησης γυναικών εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος από το σύζυγο ή το σύντροφο έχουν προκαλέσει την κινητοποίηση της ιατρικής κοινότητας, αν και ακόμα θεωρούνται ελλιπή τα μέτρα και θέτεται ακόμη προς συζήτηση ο τρόπος αντιμετώπισης των γυναικών που έχουν υποστεί βία από το σύζυγο ή το σύντροφο, από τις νοσοκομειακές υπηρεσίες. Η Βρετανική Ιατρική Εταιρεία έδωσε στη δημοσιότητα μία έκθεση τον Ιούνιο του 1998 με την οποία εκτιμούσε ότι πάνω από τις μισές στις τέσσερις βρετανίδες είχαν πέσει θύμα βίας στο σπίτι, η οποία κυμαινόταν από γροθιές, στραγγαλισμό και δαγκώματα σε εξαναγκασμό σε σεξ παρά τη θέλησή τους, και σύστηνε όλες οι γυναίκες ασθενείς να ερωτούνται τι εμπειρία οικιακής βίας είχαν, όπως γίνεται ήδη στις Η.Π.Α. Η ίδια έκθεση παρατηρούσε ότι οι επιθέσεις στις γυναίκες ήταν πιο πιθανές όταν ήταν έγκυες¹⁷.

Ποιοι είναι όμως οι μηχανισμοί οι οποίοι διατηρούν σταθερό και αναπαράγουν αυτό το οικοδόμημα; Ποιοι είναι οι παράγοντες οι οποίοι το υποστηρίζουν και το θέτουν σε λειτουργία; Σε μελέτη¹⁸ που κυκλοφόρησε το 1991, διατυπώνεται η άποψη της επανατοποθέτησης του προβλήματος της ανδρικής κυριαρχίας εντός της οικογένειας, σε σχέση με την οικονομία και τα στερεότυπα που προκύπτουν από αυτό το πεδίο. Η συγγραφέας εστιάζει το ενδιαφέρον τους στην κοινωνική

---

¹⁶ L. L. Sabbadini, *Molestie e violenze sessuali*, in Istat, *Indagine multiscopo sulla sicurezza dei cittadini 1997/1998*, in www.istat.it

¹⁷ Έκθεση αναφερόμενη στο βιβλίο της G. Greer, *Η ολοκληρωμένη γυναίκα*, Ενάλιος, Αθήνα 2001.

¹⁸ S. Faludi, *Backlash: The undeclared war against American women*, Crow Publishers, New York 1991.

κατασκευή του «ανδρισμού». Σύμφωνα πάντα με την ίδια συγγραφέα: «Η οικονομία έχει σχέση με τον ανδρισμό, με την έννοια ότι οι άνδρες νοιώθουν ευνοημένοι όταν απειλείται ο ρόλος τους ως μισθωτού. Αυτό έχει να κάνει με μία κοινωνική σύμβαση που τους είχαν κάνει να πιστεύουν ότι αποτελεί θεμέλιο του ανδρισμού τους». Λογικά προκύπτει σύμφωνα με αυτή τη διατύπωση ότι η κατοχύρωση του κοινωνικό-οικονομικού status για τον άνδρα ταυτίζεται με την απόκτηση και την εξάσκηση εξουσίας τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό του βίο. Αντίστοιχα κάποιοι άλλοι¹⁹ υποστηρίζουν ότι οι άνδρες μέσα στο γάμο έχουν περισσότερη δύναμη από τις γυναίκες τους, ιδιαίτερα όταν οι γυναίκες δεν έχουν εξω-οικιακή απασχόληση. Η κοινωνική κατασκευή του «ανδρισμού» η οποία πραγματώνεται μέσω του κοινωνικό-οικονομικού status που το ανδρικό υποκείμενο αναπτύσσει δημιουργεί παράλληλα και το δικαίωμα για την άσκηση δύναμης και ελέγχου εντός του οικογενειακού του περιβάλλοντος.

Μια ξεκάθαρη εικόνα της στενής σχέσης μεταξύ βίας και «ανδρισμού» ως δικαίωμα απόλυτου ελέγχου στη γυναίκα «ιδιοκτησία», δίνεται στο κείμενο ορισμένων συγγραφέων²⁰ όταν γράφουν: «Ένας άνδρας γίνεται βίαιος με μία γυναίκα, όταν ο ανδρισμός του θέτεται σε επιφυλακή. Μπορεί να μην αισθάνεται πως έχασε τον έλεγχο του εαυτού του- αντίθετα, μπορεί, να αισθάνεται πως έχασε τον έλεγχο κάποιου τον οποίο ο ίδιος είχε καθήκον να ελέγχει». Αντίστοιχα υποστηρίζεται από κάποιους άλλους²¹, ότι η κατασκευή και η προσπάθεια πραγμάτωσης αυτού του στερεοτύπου από τον άνδρα οδηγεί σε σεξιστική καταπίεση. Η σεξιστική καταπίεση- υποστηρίζουν- αποτελεί κοινωνικό στερεότυπο που ενεργοποιεί άτυπες εξουσιαστικές συμπεριφορές εντός και εκτός της οικογένειας.

Αν και οι δύο αυτές διατυπώσεις υποστηρίζουν την κοινή αποδοχή της κοινωνικής κατασκευής του «ανδρισμού» και στην άμεση εξάρτησή

¹⁹ Howard, J. A., Hollander, J. *Gendered situations, gendered selves*, Sage Publications, U.S.A, 1997.

²⁰ Frank Pittman, *Ο άνδρας σε κρίση*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.

²¹ Shapiro, E., & Shapiro, B., *The women say, the men say: Women's liberation and men's consciousness*, Dell, New York 1992.

της με το φαινόμενο της βίας ενάντια στις γυναίκες, εν τούτοις η διαπίστωση η οποία αρθρώνεται από εκείνους που θέτουν το ζήτημα της επανατοποθέτησης του προβλήματος της ανδρικής κυριαρχίας εντός της οικογένειας, σε σχέση με την οικονομία και τα στερεότυπα που προκύπτουν από αυτό το πεδίο, παρατηρούμε ότι αποτελεί το συσχετικό αποτέλεσμα δύο κοινωνιολογικών θεωρητικών προσεγγίσεων. Της θεωρίας των κοινωνικών συναλλαγών στις διαπροσωπικές σχέσεις και της θεωρίας των κοινωνικών πόρων.

Η θεωρία των κοινωνικών συναλλαγών στις διαπροσωπικές σχέσεις ξεκινάει από ένα οικονομικό μοντέλο το οποίο επιχειρεί να εφαρμοστεί και σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες και σχέσεις²². Η δύναμη αποτελεί το κεντρικό σημείο αυτής της θεωρίας. «*Η δύναμη αφορά την ικανότητα ενός υποκειμένου να επιτυγχάνει ένα επιθυμητό για εκείνο αποτέλεσμα, στηριζόμενο στη σχέση εξουσίας που έχει με ένα άλλο υποκείμενο*»²³. Αντίστοιχα η θεωρία των κοινωνικών πόρων εξετάζει την οικογενειακή δομή ως ένα κοινωνικό σύστημα, όπου η οργάνωσή του στηρίζεται στην ισχύ, βασιζόμενη στα ποσοστά πόρων που ένα άτομο κατέχει, ή στην απειλή ισχύος. «*Όσους περισσότερους πόρους-κοινωνικούς, οικονομικούς, ατομικούς- κατέχει ένα άτομο τόσο περισσότερο κοινωνική ισχύ έχει*»²⁴. Αθροιστικό συμπέρασμα των δύο αυτών θεωριών αποτελεί ότι η ισχύς που κατέχει το ανδρικό υποκείμενο λόγω της κατοχής και της παροχής των υλικών μέσων συντήρησης της οικογένειας συνεπάγεται την μεγαλύτερη ευθύνη των γυναικών για τα συνεχιζόμενα καθήκοντα της αναγκαίας οικιακής εργασίας, και τη μεγιστοποίηση των θεσμοποιημένων μορφών της ανδρικής κυριαρχίας²⁵.

Αυτό που ορισμένοι μελετητές ορίζουν ως ικανότητα του υποκειμένου να επιτύχει το επιθυμητό σε εκείνο αποτέλεσμα,

---

²² Στ. Παπαμιχαήλ, Κοινωνικές αναπαραστάσεις της κακοποίησης των γυναικών από τους συζύγους/ συντρόφους τους, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή 2005.

²³ Στ. Παπαμιχαήλ, ό.π..

²⁴ Στ. Παπαμιχαήλ, ό.π.

²⁵ Lise Vogel, *Marxism and the Oppression of Women*, Pluto Press, London 1983.

στηριζόμενο στη σχέση εξουσίας που δημιουργεί με ένα άλλο υποκείμενο, οδηγεί στην άμεση διατύπωση της σχέσης μεταξύ κυρίαρχου και εξουσιαζόμενου η οποία αποτελεί το κεντρικό πυρήνα της φεμινιστικής θεωρίας. Η φεμινιστική προσέγγιση θεωρεί το φύλο ως τη βασική οργανωτική αρχή πάνω στην οποία δομούνται οι κοινωνικές σχέσεις και βάση αυτής της αρχής μελετάται η ασυμμετρία της δύναμης η οποία αναπτύσσεται εντός, των έμφυλων κοινωνικών σχέσεων²⁶. Η πατριαρχική οικογένεια, δικαίωμα άτυπο αλλά με τρόπο επιβεβλημένο ως στερεοτυπικό δικαίωμα, αποτελεί τον ιδανικό χώρο εντός του οποίου η άνιση κατανομή δύναμης πραγματοποιείται και η βία ενάντια στις γυναίκες αποτελεί το άμεσο και ορατό, αποτέλεσμα αυτής της ανισότητας. Οι σχέσεις εξουσίας, ως κατανομή, δικαίωμα και υποχρέωση, αποτελούν ένα από τα βασικά ζητήματα που απασχολούν τους επιστήμονες που ασχολούνται με την πολιτική θεωρία.

Η φεμινιστική πολιτική θεωρία, μέτοχος στην κοινή και κατά κάποιο τρόπο παράλληλη διερεύνηση των ίδιων περιοχών, αποτελεί σημαντικό εργαλείο ανάλυσης για την κατανόηση, αφενός, των κοινωνικό- πολιτικών φαινομένων και για την ανάπτυξη, αφετέρου, νέων δυναμικών με στόχο την πραγμάτωση κοινωνικών αλλαγών που στηρίζουν, με τρόπο ουσιαστικό, το γενικό όφελος.

Από τα βασικά ζητήματα που στο πέρασμα των αιώνων έχει απασχολήσει τους πολιτικούς φιλόσοφους είναι το θέμα της ασφάλειας. Ανατρέχοντας στο έργο παλαιότερων στοχαστών²⁷, που διερεύνησαν την ανάγκη κάθε ανθρώπινου όντος για ασφάλεια, διατυπώνεται η κρίση ότι τρεις είναι οι παρορμήσεις οι οποίες ωθούν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν την ανυπόφορη ανασφάλεια και διαμάχη της φυσικής ζωής: 1. ο φόβος του θανάτου, 2. η επιθυμία της άνετης διαβίωσης, 3. η επιθυμία της ασφάλειας.

---

²⁶ Annica Kronsell, *Gender Power and European integration theory*, Journal of European Public Policy, 12: 6 December 2005: 1022- 1040.

²⁷ Πασχάλης Κιτρομιλίδης, *Νεότερη πολιτική θεωρία*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1996.

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, ενδοοικογενειακή βία ενάντια των γυναικών, η ασφάλεια εκφρασμένη ως δικαίωμα εντός της μοντερνικότητας και όχι πλέον ως παρόρμηση, παραμένει το βασικό αίτημα το οποίο αποτελεί ένα από τα βασικά ζητήματα προς ρύθμιση εντός της νομικής και της πολιτικής κοινότητας. Αυτή η προβληματική, ως προς τους νόμους τους οποίους διέπουν τη μοντερνικότητα και την ερμηνεία των σύγχρονων φαινομένων τα οποία γεννούν και τα αντίστοιχα αιτήματα, συνεχίζει ακόμη να απασχολεί και τους φιλοσόφους.

Η διερεύνηση και η ερμηνεία των νόμων οι οποίοι διέπουν τη σύγχρονη κοινωνικό- πολιτική πραγματικότητα και των αντιστοίχων αιτημάτων που δημιουργούνται, προσεγγίζεται επίσης από ένα σημαντικό τομέα της πολιτικής φιλοσοφίας, τη φεμινιστική πολιτική φιλοσοφία που χρησιμοποιεί ως κύριο εργαλείο ανάλυσης την ανισότητα κατανομής δύναμης. Η κατοχή δύναμης αποτελεί βασική προϋπόθεση για την άρθρωση αιτημάτων, και την επακόλουθη ανισότητα σε σχέση με την κοινωνική οργάνωση, που η ανισότητα κατανομής ισχύος, επιφέρει.

Υποστηρίζεται²⁸ η άποψη, ότι η φεμινιστική πολιτική θεωρία η οποία εγείρει ζητήματα που έχουν ζωτική σημασία για την όποια αντίληψη της πολιτικής εξουσίας, δεν μπορεί να θεωρηθεί παραλειπόμενη, ούτε μπορεί να γκετοποιηθεί, εφόσον κάθε πολιτική θεωρία που την παραβλέπει είναι αναπόφευκτα μεροληπτική και ανίσχυρη. Σύμφωνα λοιπόν με τα προλεγόμενα και υπό τη φεμινιστική οπτική, το δικαίωμα των γυναικών για ασφάλεια δεν μπορεί να ιδωθεί ανεξάρτητα από τη θεσμική ρύθμιση του προβλήματος της καταπολέμησης της ενδοοικογενειακής βίας. Ο σαφής ορισμός της βίας εντός της οικογένειας, ως βία κατά των γυναικών, από το νομοθέτη αφενός θα κατέλυε με τρόπο άμεσο το άτυπο δικαίωμα της ανδρικής κυριαρχίας, εντός της οικογένειας και αφετέρου θα στόχευε προς την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου (υπηρεσίες για τις γυναίκες) βασιζόμενος στην αρχή της ισοπολιτείας. Τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών (χώροι ασφάλειας και φιλοξενίας γυναικών και των παιδιών

---

²⁸ Valerie Bryson, *Φεμινιστική πολιτική θεωρία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.

τους που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία) αποτελούν μέρος του σχεδιασμού κοινωνικών πολιτικών εφαρμόσιμες και ενισχυμένες σύμφωνα με την πολιτική βούληση των εκάστοτε κυβερνήσεων.

Αυτή η μελέτη θέτει ένα διπλό στόχο. Αφενός της αναγνώρισης της θέλησης ή της έλλειψης πολιτικής βούλησης εκ μέρους των κυβερνήσεων στις χώρες που προτίθεται να μελετήσει (Ελλάδα- Ιταλία) του αιτήματος της θεσμικής ρύθμισης του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας, οριζόμενης ως βίας κατά των γυναικών και αφετέρου να προσεγγίσει τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών τα οποία λειτουργούν ήδη στις υπό εξέταση χώρες ως προς τις προσφερόμενες υπηρεσίες και τους τρόπους λειτουργίας τους (ιδιωτική ή κρατική οικονομική ενίσχυση για τη διατήρηση των προτύπων ασφαλείας).

Στη συνέχεια τα δεδομένα που θα προκύψουν από τις δύο περιπτώσιολογικές μελέτες θα τεθούν προς σύγκριση. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης θα ενταχθούν και θα τεθούν προς συζήτηση εντός της κοινής προβληματικής, υπό τη φεμινιστική οπτική, με στόχο την επαλήθευση ή όχι της αρχικής υπόθεσης. Εφόσον το αποτέλεσμα, μέσω της διερεύνησης της διαδικασίας η οποία ακολουθήθηκε, συμφωνεί με την αρχική υπόθεση θα προσεγγιστεί το πρόβλημα της εξεύρεσης λύσεων για την πραγμάτωση, μέσω της θεσμικής ρύθμισης, της αρχής της ισοπολιτείας και της ισότητας στην πράξη.

Η διάρθρωση αυτού του υλικού θα δομηθεί πάνω σε δύο κύριους άξονες:

1. **Το Θεσμικό πλαίσιο:** α). Η θεσμική ρύθμιση της ενδοοικογενειακής βίας εναντίον των γυναικών (προθέσεις νόμου, ισχύοντες νόμοι), β). Θα αναδειχτεί η έλλειψη της ουσιαστικής ρύθμισης της ενδοοικογενειακής βίας, η οποία αποδεικνύει την άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ των φύλων ως προς τα αιτήματα και τη δυνατότητα ικανοποίησής τους και κατ' επέκταση την άνιση οργάνωση του κοινωνικού χώρου. Ορατό αποτέλεσμα αυτής της ανισότητας αποτελεί η αδύναμη πρόθεση των κυβερνητικών επιλογών για την ενίσχυση και την

ανάπτυξη κοινωνικών πολιτικών για γυναίκες που δραπετεύουν από την οικογενειακή βία,

2. **Εφαρμοσμένη κοινωνική πολιτική:** Ιστορικότητα της δημιουργίας των Καταφυγίων που φιλοξενούν γυναίκες που έχουν υποστεί βία εντός της οικογένειας. Συλλογή στοιχείων και περιγραφική ανάλυση των δομών των ήδη υπάρχοντων Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών σε Ελλάδα και Ιταλία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση: α). στα πρότυπα ασφάλειας που εφαρμόζονται ήδη, σε κάποια από αυτά τα Κέντρα και β). στις οικονομικές παροχές, κρατικές ή μη, που διασφαλίζουν τη διατήρηση και την ανάπτυξη αυτών των δομών.

Βασική υπόθεση για την ανάπτυξη αυτής της εργασίας είναι ότι: η άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ των φύλων, η οποία εκφράζεται μέσω του νομικού συστήματος, δεν έχει επιτρέψει μέχρι στιγμής, την οριστική ρύθμιση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας οριζόμενης ως βία εναντίον των γυναικών. Ως εκ τούτου τα αιτήματα των φεμινιστικών και γυναικείων οργανώσεων για την ανάπτυξη και την ενίσχυση κοινωνικών πολιτικών για τις γυναίκες που δραπετεύουν από τη βία, π.χ. Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών, δεν έχουν ακόμα καλυφθεί επαρκώς.

Κλείνοντας αυτή την εισαγωγή θα ήθελα να τονίσω ότι η βία ενάντια στις γυναίκες πρέπει να εξεταστεί εντός του ιστορικού, κοινωνικού και πολιτικού της πλαισίου σε σχέση με τις δυναμικές, που αναπτύσσονται μεταξύ των φύλων. Οποιαδήποτε προσπάθεια να ιδωθεί ως προσωπική προβληματική, ή ως κάποια δυσλειτουργική διεργασία, δεν έχει προοπτικές ν' αποκτήσει οποιαδήποτε αλλαγή διαρκείας.

Κεφάλαιο 1

Θεσμικό πλαίσιο για τη καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας

1.1 Απόπειρες και εφαρμογές στην Ελληνική Βουλή

Στην Ελλάδα ο διάλογος σχετικά με τη νομοθετική ρύθμιση της ενδοοικογενειακής βίας παραμένει ακόμα ανοικτός. Μόνο πρόσφατα, από το 1999, επί κυβερνήσεως ΠΑΣΟΚ, αρχίζουν να συστήνονται επιτροπές που σκοπό είχαν αφενός την εξέταση του προβλήματος σε εθνική κλίμακα και αφετέρου το σχεδιασμό και την εκπόνηση προτάσεων ικανών να στηρίξουν νέα νομοσχέδια με κύριο στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου εντός της συγκεκριμένης εδαφικής επικράτειας. Συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 2000 συστάθηκε Διυπουργική Επιτροπή, με πρόεδρο την κ. Έ. Μπέκου, για την αντιμετώπιση της βίας εναντίον των γυναικών. Η Επιτροπή κατάθεσε το νομοσχέδιο στον Υπουργό των Εσωτερικών, Κ. Σκανδαλίδη, τον Οκτώβριο του 2002. Στις 21/01/2005 δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» δήλωση της Έ. Μπέκου, τέως προέδρου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, που υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, στην οποία αναφέρεται ότι το νομοσχέδιο μετά την επεξεργασία που έγινε στο Υπουργείο Δικαιοσύνης ήταν έτοιμο προς κατάθεση, αλλά δεν πρόλαβε να κατατεθεί λόγω της προκήρυξης των εκλογών. Ειδικότερα το σχέδιο νόμου²⁹ έδινε έμφαση στα εξής θέματα:

- Όριζε την ενδοοικογενειακή βία, (άρθρο 11 παρ. (α). Βία για τους σκοπούς του Νόμου αυτού σημαίνει οποιαδήποτε παράνομη πράξη, παράλειψη ή συμπεριφορά με την οποία προκαλείται άμεσα σωματική, σεξουαλική ή ψυχική βλάβη, σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας και περιλαμβάνει τη βία που ασκείται με σκοπό την επίτευξη σεξουαλικής επαφής, χωρίς τη συγκατάθεση

²⁹ «Σχέδιο Νόμου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», Υπ. Οικονομίας, Ν. Χριστοδουλάκης, Υπ. Δικαιοσύνης, Φ. Πετσάλνικος, Υπ. Εσωτερικών, Κ. Σκανδαλίδης, Οκτώβριος 2002.

του θύματος, καθώς επίσης και τον περιορισμό της ελευθερίας του,

- Θεσμοθετούσε το δικαίωμα Μ.Κ.Ο. να παρίστανται ως πολιτική αγωγή στις δίκες που αφορούν περιστατικά ενδοοικογενειακή βία, με σύμφωνη γνώμη του θύματος,
- Προέβλεπε τη δημιουργία αναγκαίων κοινωνικών υπηρεσιών για τη λειτουργία και εφαρμογή του προτεινόμενου νόμου, (7 ξενώνες, υπηρεσίες SOS, κλπ),
- Έκανε ειδική αναφορά για την εκδίκαση των υποθέσεων που αφορούν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας,
- Ανέφερε τα ανήλικα θύματα με πρόβλεψη ειδικής προστασίας σε διάφορα άρθρα.

Μετά τις εκλογές στις 7 Απριλίου 2004 που αναδεικνύουν το κόμμα της Ν.Δ. ως κυρίαρχη κυβερνητική δύναμη, οι προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας ενάντια των γυναικών, συνεχίζονται. Στις 2/11/2004 από το Γραφείο Τύπου του Υπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, κ. Π. Παυλόπουλου, παρουσιάζονται σε Δελτίο Τύπου³⁰, «Οι εθνικές προτεραιότητες πολιτικής και οι άξονες δράσης για την ισότητα των δύο φύλων». Στην παράγραφο Γ2 του ίδιου δελτίου, με τίτλο: «Πρόληψη και καταπολέμηση της βίας με θύματα γυναίκες» και ειδικότερα στην παράγραφο Β: «Δράσεις» αναγράφεται: « Η Γ.Γ.Ι. να προβεί στα ακόλουθες ενέργειες:

Επεξεργασία, στο πλαίσιο της εθνικής επιτροπής για την ισότητα ανδρών και γυναικών, σχεδίου κυβερνητικών ενεργειών για την πρόληψη και τη μείωση- εξάλειψη της κακοποίησης των γυναικών και δεικτών αξιολόγησής του στη βάση των 7 ευρωπαϊκών δεικτών που έθεσε η Δανική προεδρεία το 2002,

- Επεξεργασία και προώθηση νομοθεσίας για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, σε συνεργασία με τα

³⁰ «Δελτίο Τύπου», Γραφείο Τύπου Υπουργού Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Π. Παυλόπουλου, 2/11/2004.

συναρμόδια υπουργεία. Στο πλαίσιο μίας τέτοιας ρύθμισης θα εξεταστεί θέσπιση οικονομικής βοήθειας με όρους και προϋποθέσεις προς τα θύματα της οικογενειακής βίας, τα οποία παρεμποδίζονται να εγκαταλείψουν την οικογενειακή στέγη λόγω έλλειψης πόρων,

- Επεξεργασία πρότασης για τη σύσταση ειδικών δικαστηρίων με αρμοδιότητα στις υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας, λόγω της ιδιαίτερης μορφής των συγκεκριμένων υποθέσεων, που δικαιολογεί μία παρέκκλιση από τη νομική παράδοση της χώρας που είναι προσανατολισμένη περισσότερο στη θέσπιση ειδικών διαδικασιών επίλυσης των διαφορών,
- Οργάνωση νέας εκστρατείας ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και των αρμόδιων φορέων για τη βία κατά των γυναικών μέσα στην οικογένεια,
- Περαιτέρω υποστήριξη των Κέντρων Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών, που λειτουργούν σήμερα στην Αθήνα και στον Πειραιά, και ενίσχυση των συμβουλευτικών κέντρων ΚΕΘΙ στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, όπως Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Ηράκλειο, Πάτρα, με διεύρυνση του ρόλου τους και ενίσχυση με εξειδικευμένο προσωπικό για τα θέματα αυτά και επιμόρφωση των στελεχών τους για την αντιμετώπιση των θυμάτων της βίας και της εμπορίας (trafficking). Επίσης ανάπτυξη δυνατότητας συμβουλευτικής υποστήριξης και του άνδρα- θύτη μετά από σχετική μελέτη,
- Αναβάθμιση του ξενώνα Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών και των παιδιών τους που λειτουργεί σε συνεργασία με το Δήμο της Αθήνας και εξέταση των δυνατοτήτων δημιουργίας δεύτερου στη Θεσσαλονίκη. Εξέταση της δυνατότητας δημιουργίας τμήματος βραχείας (48ωρο) και άμεσης (χωρίς ιατρικές εξετάσεις) φιλοξενίας γυναικών όταν υφίσταται επείγουσα ανάγκη».

Στις 25 Νοεμβρίου 2005, υπογεγραμμένο από 11 Βουλευτές της κυβέρνησης της Ν.Δ, (Κ. Παπακώστα, Σ. Καλαντζάκου, Α. Κόρκα, Σ. Βούλτεψη, Χ. Καρύδη, Α. Μανούσου, Ζ. Μακρή, Ε. Κουντουρά, Ε.

Παπαδημητρίου, Μ. Κόλλια, Ε. Ράππη) υποβλήθηκε προς ψήφιση στην Ολομέλεια της Βουλής, σχέδιο νόμου με τίτλο: «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας»³¹ μαζί με την αιτιολογική έκθεση. Στην εισαγωγή της αιτιολογικής έκθεσης αναφέρεται ότι σκοπός του σχεδίου νόμου είναι να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας βάση των αρχών της ελευθερίας, της αυτοδιάθεσης και της αξιοπρέπειας του ατόμου, ώστε να ενισχυθεί η αρμονική συμβίωση των προσώπων στο πλαίσιο της οικογένειας. Επίσης, από τις πράξεις οι οποίες σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, μπορούν να υπαχθούν στην έννοια της ενδοοικογενειακής βίας, επελέγησαν στο σχέδιο νόμου μόνο οι σοβαρότερες και απεχθέστερες. Αντιθέτως, για τις ήσσονος βαρύτητας συμπεριφορές (λ.χ. για τη λεγόμενη «λεκτική βία» ή για ασήμαντες ή για πολύ ελαφριές σωματικές βλάβες) ισχύουν οι κοινές διατάξεις. Από την άλλη πλευρά όμως αναφέρεται στην ίδια αιτιολογική έκθεση ότι επεκτάθηκε το αξιόποιο παραδοσιακών εγκλημάτων (λ.χ. «της σωματικής βλάβης» και σε συμπεριφορές, οι οποίες μέχρι σήμερα υπάγονταν στην έννοια των βασανιστηρίων).

Με τον τρόπο αυτό δηλώνεται η πρόθεση του νομοθέτη να αποτρέψει τα φαινόμενα μετατροπής της οικογένειας σε τόπο ατιμώρητης καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Ειδικότερα:

Στο Κεφάλαιο Α' «Γενικές Διατάξεις» του νομοσχεδίου, προβλέπεται το θέμα της απαγόρευσης της χρήσης βίας, κάθε μορφής, μεταξύ των μελών της οικογένειας³². Όσον αφορά το θέμα του γάμου, η βία προσδιορίζεται ως τεκμήριο κλονισμού του³³, ενώ στη συνέχεια³⁴ προβλέπεται ότι επέρχονται οι συνέπειες του άρθρου 1532 του Αστικού Κώδικα σε περίπτωση εξάσκησης σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου. Στο Κεφάλαιο Γ' «Ποινικές Διατάξεις» και ειδικότερα στο άρθρο 6

---

³¹ Σχέδιο Νόμου, «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», Υπ. Οικονομίας, Γ. Αλογοσκούφης, Υπ. Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Μ. Γιαννάκου, Υπ. Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ν. Κακλαμάνης, Υπ. Δικαιοσύνης, Α. Παπαληγούρας, Υπ. Δημόσιας Τάξης, Γ. Βουλγαράκης, 25/11/2005.

³² Άρθρο 2.

³³ Με το άρθρο 3 του Κεφαλαίου Β' «Διατάξεις Αστικού Δικαίου».

³⁴ Με το άρθρο 4.

«Ευδοοικογενειακή σωματική βλάβη», άρθρο 7 «Ευδοοικογενειακή παράνομη βία και απειλή», άρθρο 8 «Βιασμός», άρθρο 9 «Ευδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας», προσδιορίζονται οι κυρώσεις, φυλάκισης ή οικονομικές, αναφορικά με τις παραπάνω αξιόποινες ενέργειες. Συγκεκριμένα επιβάλλεται η ποινή φυλάκισης ενός έτους³⁵, σε περίπτωση που μέλος της οικογένειας προξενήσει σε άλλο μέλος σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του («Ευδοοικογενειακή σωματική βλάβη»). Αν η προαναφερθείσα πράξη προκαλέσει στο θύμα κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά σωματική βλάβη, επιβάλλεται φυλάκιση δυο ετών. Αν ακολουθήσει βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Αν ο υπαίτιος αποδέχτηκε την πράξη του τιμωρείται με κάθειρξη. Επίσης αν η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας τελέστηκε σε βάρος εγκύου ή ενώπιον ανήλικου μέλους, το οποίο είναι αδύνατο να αντισταθεί, ο θύτης τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Εάν δε η προαναφερθείσα πράξη συνιστά μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης, ικανής να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, ιδίως με την παρατεταμένη απομόνωση του θύματος, επιβάλλεται κάθειρξη. Όσον αφορά το θέμα της «Ευδοοικογενειακής παράνομης βίας και απειλής»³⁶, επιβάλλεται: α). Φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών σε περίπτωση που μέλος της οικογένειας εξαναγκάσει άλλο μέλος χρησιμοποιώντας βία ή απειλή, θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή του, σε παράλειψη ή ανοχή χωρίς να υποχρεούται προς αυτό, β). Με φυλάκιση τιμωρείται μέλος της οικογένειας το οποίο προκαλέσει τρόμο ή ανησυχία σε άλλο μέλος της οικογένειας με τη χρήση βίας ή άλλη παράνομη πράξη. Για το θέμα του βιασμού³⁷ τροποποιείται το άρθρο 336 παρ. 1 του Π.Κ. από το οποίο απαλείφεται η λέξη «εξώγαμη». Τέλος με το άρθρο 9 «Ευδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας», διατάσσεται ποινή της φυλάκισης μέχρι δύο ετών στο μέλος της οικογένειας το οποίο

---

³⁵ Με το άρθρο 6.

³⁶ Με το άρθρο 7.

³⁷ Με το άρθρο 8.

θα προσβάλλει την αξιοπρέπεια άλλου μέλους με ιδιαίτερα ταπεινωτικό λόγο ή πράξη το οποίο ανάγεται στη γενετήσια ζωή του.

Περαιτέρω στο Κεφάλαιο Δ' «Ποινική Διαμεσολάβηση» ορίζονται οι προϋποθέσεις ποινικής διαμεσολάβησης του εισαγγελέα³⁸. Γίνεται Ιδιαίτερα σαφές³⁹ ότι προϋπόθεση για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης είναι η υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης εκ μέρους του προσώπου, στο οποίο αποδίδεται η τέλεση του εγκλήματος, ότι είναι πρόθυμο σωρευτικά: (α) να υποσχεθεί ότι δεν θα επαναλάβει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας (λόγος τιμής). Για την υπόσχεση αυτή συντάσσεται έκθεση⁴⁰, (β) να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό- θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα, σε όποιο τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κριθεί αναγκαίο από τους θεραπευτές. Ο υπεύθυνος του προγράμματος πιστοποιεί την ολοκλήρωση της παρακολούθησής του. Το σχετικό πιστοποιητικό επισυνάπτεται στον φάκελο της δικογραφίας, σε αυτό δεν αναφέρονται αναλυτικά το αντικείμενο του συμβουλευτικού- θεραπευτικού προγράμματος και ο αριθμός των συνεδριών που παρακολούθησε ο ενδιαφερόμενος. Τέλος στο άρθρο 12 ορίζεται η διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί κατά την ποινική διαμεσολάβηση.

Σχετικά με την αρωγή των θυμάτων που προκύπτουν από βίαια οικογενειακά επεισόδια, το Κεφάλαιο ΣΤ' θεσπίζει⁴¹ την κοινωνική συμπαράσταση των θυμάτων αυτών, υπό τη μορφή της κρατικής υποστήριξης. Σύμφωνα με το νομοθέτη τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας δικαιούνται:

α). Ηθικής συμπαράστασης και της αναγκαίας υλικής συνδρομής από νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που λειτουργούν ειδικά για αυτούς τους σκοπούς υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης,

---

³⁸ Άρθρο 11.

³⁹ Στην παρ. 2 αυτού.

⁴⁰ Κατά τα άρθρα 148 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

⁴¹ Με το άρθρο 21.

β). Οι αστυνομικές αρχές που επιλαμβάνονται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας υποχρεούνται, εφόσον το ζητήσει το θύμα, να ενημερώσουν αυτό και τους παραπάνω φορείς, ώστε να παρασχεθεί αμέσως η απαραίτητη, κατά περίπτωση, αρωγή.

Το νομοσχέδιο αυτό δεν φαίνεται να πρόσθεσε τίποτε το καινούργιο στην παλαιότερη πρόταση που είχε επεξεργαστεί και προτείνει η ειδική επιτροπή επί κυβερνήσεως ΠΑ.ΣΟ.Κ. Είναι σαφής η πρόθεση του νομοθέτη της διατήρησης της πατριαρχικής οικογένειας εφόσον σε κανένα άρθρο δεν γίνεται σαφής αναφορά στην καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας, ως βίας κατά των γυναικών. Αντιθέτως ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στην ποινική διαμεσολάβηση του εισαγγελέα (Κεφάλαιο Δ') και στους τρόπους επίλυσης του προβλήματος μέσω θεραπευτικών προγραμμάτων. Με τον τρόπο αυτό γίνεται φανερό η πρόθεση της πολιτείας για την ενίσχυση των θεραπευτικών μονάδων αποκατάστασης της ψυχικής υγείας του θύτη με στόχο την επανένωση της οικογενειακής μονάδας. Όσον αφορά την πρόθεση της κυβέρνησης σχετικά με την ενίσχυση του θεσμού των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών, σε αυτό το σχέδιο νόμου καμία τέτοια πρόθεση δεν είναι εμφανής, εφόσον καμία αναφορά δεν γίνεται για οποιαδήποτε δέσμευση της κυβέρνησης σχετικά με τη βιωσιμότητα των Κέντρων αυτών.

Έντονες ήταν οι αντιδράσεις εκ μέρους των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων σχετικά με την έμφυλη προσέγγιση του νομοσχεδίου και την ερμηνεία του. Στις 12/12/2005 πραγματοποιήθηκε στο Πολυτεχνείο, ύστερα από πρόσκληση των Γυναικών για μια Άλλη Ευρώπη και του Τμήματος Γυναικών του ΣΥΝ, ευρεία σύσκεψη φεμινιστριών και γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων (όπως Γυναίκες για μια Άλλη Ευρώπη, Παγκόσμια Πορεία Γυναικών, Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, Τμήμα Γυναικών ΣΥΝ, Φεμινιστικό Κέντρο Αθήνας), με τη συμμετοχή της Επιτροπής Συνταγματικών Δικαιωμάτων του Δικηγορικού Συλλόγου Αθήνας, της ΜΚΟ Act Up ΔΡΑΣΗ HELLAS, του Συλλόγου Prospettive και της Εναλλακτικής Παρέμβασης Δικηγόρων.

Στο Δελτίο Τύπου⁴², αποτέλεσμα συλλογικής απόφασης των γυναικών συνδέσμων, που παρουσιάζουν στις 15/12/ 2005 συνοπτικά τονίζεται ότι: «Γενική διαπίστωση όλων ήταν ότι το νομοσχέδιο δεν καλύπτει το πρόβλημα της κακοποίησης των γυναικών στο πλαίσιο της οικογένειας διότι, μη αναγνωρίζοντας την πηγή της ενδοοικογενειακής βίας που είναι η πατριαρχία, δεν αναφέρεται καθόλου στο θέμα της πρόληψης και της στήριξης των κακοποιημένων γυναικών ενώ σπεύδει να συγκαλύψει τις ποινικά κολάσιμες πράξεις, προκειμένου να μην εκθέσει τον θεσμό της οικογένειας, όπως τον εννοεί ο νομοθέτης».

Εντέλει ο Υπουργός Δικαιοσύνης Α. Παπαληγούρας, στις 29/9/2005, απέρριψε το σχέδιο νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας κρίνοντάς το ως δαπανηρό εφόσον το υποβληθέν νομοσχέδιο θα οδηγούσε την κυβέρνηση στην κατεύθυνση υιοθέτησης αποτελεσματικών μέτρων για την πρόληψη και τη στήριξη των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, μεταξύ εκείνων της δημιουργίας και της ενίσχυσης Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών.

Σχετικά δε με ερώτημα πρόθεσης της κυβέρνησης δημιουργίας και ενίσχυσης Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών σε όλους τους νομούς της χώρας, ο Υπουργός δήλωσε ότι «η ανέγερση και συγκρότηση Κέντρων Στήριξης Θυμάτων Ενδοοικογενειακής Βίας σε κάθε νομό της χώρας τεχνικά και οικονομικά κρίνεται δυσχερής και δαπανηρή, σε κάθε δε περίπτωση εφικτή μόνο σε μεγάλο μέρος χρόνου»⁴³. Κατά την ίδια συζήτηση η εισηγήτρια του ΠΑ.ΣΟ.Κ., Θ. Τζάκρη διευκρίνισε ότι το κόμμα της συμφωνεί με το περιεχόμενο του σχεδίου νόμου αλλά το καταψηφίζει κρίνοντας ότι δεν είναι ολοκληρωμένο από νομική κυρίως πλευρά και παρέπεμψε στη συζήτηση του σχεδίου νόμου του Υπ. Δικαιοσύνης όταν αυτό ολοκληρωθεί. Για τους ίδιους λόγους την πρόταση καταψήφισε και η εκπρόσωπος του ΚΚΕ, Ε. Παντελάκη, όπως επίσης και ο εισηγητής του Συνασπισμού, Φ. Κουβέλης. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης, στην ίδια

⁴² «Συμπεράσματα από τη συνάντηση γυναικών και φεμινιστικών οργανώσεων και οργανώσεων δικαιωμάτων (12/12/ 2005) με θέμα το νομοσχέδιο για την «Ενδοοικογενειακή βία», Δελτίο Τύπου 15/12/2005.

⁴³ <http://www.news.in.gr>, απερρίφθη πρόταση νόμου γυναικών βουλευτών της Ν.Δ. για την ενδοοικογενειακή βία, 29/09/2005.

συζήτηση, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα του ζητήματος ανακοινώνει τη συγκρότηση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής υπό την εποπτεία του Υπουργείου για την κατάστρωση ολοκληρωμένου σχεδίου νόμου.

Η απόρριψη αυτού του σχεδίου νόμου, σύμφωνα με την ίδια τη δήλωση του Υπουργού επαναφέρει στην επιφάνεια τη συζήτηση σχετικά με την άνιση οργάνωση του κοινωνικού χώρου αποτέλεσμα της άνισης κατανομής δύναμης μεταξύ των κοινωνικών φύλων εντός της οικογένειας. Σταθερό παραμένει, ως εκ τούτου μέχρι σήμερα, το αίτημα των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων της αναδιαμόρφωσης του κοινωνικό- πολιτικού χώρου μέσω σχετικής νομοθετικής ρύθμισης που θα ορίζει και θα καταργεί ρητώς, τα άτυπα προνόμια, της πατριαρχικής οικογένειας τα οποία και παρεμποδίζουν, σύμφωνα με τις αρχές της ισονομίας, την εφαρμογή των γυναικείων δικαιωμάτων στην πράξη.

Τελικά μόνο στις 10 Οκτωβρίου 2006, το κρινόμενο ως ολοκληρωμένο σχέδιο νόμου⁴⁴ υπό το γενικό τίτλο «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βία και άλλες διατάξεις» συζητήθηκε και ψηφίστηκε από την Ολομέλεια της Βουλής. Στο ψηφισθέν σχέδιο νόμου, με το άρθρο 2 «Απαγόρευση χρήσης βίας», Κεφάλαιο Α', απαγορεύεται η άσκηση κάθε μορφής βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας. Στο Κεφάλαιο Γ' αναγράφονται οι ποινές οι οποίες ορίζονται σε περίπτωση εξάσκησης βίας εναντίον μέλους της οικογένειας. Ειδικότερα στο άρθρο 6 με τίτλο «Ενδοοικογενειακή σωματική βία» επιβάλλονται: α). Φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους σε αυτόν που προξενεί σε άλλο μέλος της οικογένειας σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του ή με συνεχή συμπεριφορά προξενεί ελαφρά κάκωση ή βλάβη της υγείας του, β). Εάν η πράξη προκαλέσει βαριά σωματική βλάβη ή να θέσει το θύμα σε κίνδυνο της ζωής του επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Αν ακολουθήσει βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι δέκα ετών. Αν ο υπαίτιος επεδίωκε ή γνώριζε και αποδέχτηκε το αποτέλεσμα της πράξης του, τιμωρείται με κάθειρξη, γ). Εάν η πράξη

---

⁴⁴ Σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βία και άλλες διατάξεις», Πρακτικά της Η', 10 Οκτωβρίου 2006, Συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής, συζήτηση και ψήφιση.

τελέστηκε σε βάρος εγκύου ή σε βάρος μέλους της οικογένειας που για οποιαδήποτε λόγο είναι αδύνατο να αντισταθεί, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών. Εάν η πράξη τελέστηκε ενώπιον ανήλικου μέλους της οικογένειας με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, δ). Σε περίπτωση πρόκλησης έντονου σωματικού ή ψυχικού πόνου ή σε περίπτωση σωματικής εξάντλησης ή ψυχικής βλάβης, προκαλούμενα από τα προλεγόμενα, επιβάλλεται κάθειρξη. Εάν το θύμα είναι ανήλικος, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Στο άρθρο 7 «Ενδοοικογενειακή βία και απειλή», του ίδιου Κεφαλαίου, ορίζονται οι ποινές: α). Φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών σε περίπτωση που μέλος της οικογένειας εξαναγκάσει άλλο μέλος χρησιμοποιώντας βία ή απειλή, θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή του, σε παράλειψη ή ανοχή χωρίς να υποχρεούται προς αυτό, β). Με φυλάκιση τιμωρείται μέλος της οικογένειας το οποίο προκαλέσει τρόμο ή ανησυχία σε άλλο μέλος της οικογένειας με τη χρήση βίας ή άλλη παράνομη πράξη. Στο άρθρο 8 «Βιασμός και κατάχρηση σε ασέλγεια» ορίζονται οι τροποποιήσεις των άρθρων 336 (παρ. 1) & 338 (παρ. 1) του Π.Κ. Ειδικότερα στο άρθρο 336 (παρ. 1) του Π.Κ., σύμφωνα με τις προκείμενες τροποποιήσεις, επιβάλλεται η ποινή της κάθειρξης σε όποιον με σωματική βία ή απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου, εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε άλλη ασελήγη πράξη ή σε ανοχή της. Αντίστοιχα το άρθρο 338 (παρ. 1) του Π.Κ. επιβάλλεται η ποινή της κάθειρξης μέχρι δέκα ετών σε όποιον ασελήγησει ή επιβάλλει σε συνουσία άτομο παράφρονα ή για οποιαδήποτε αιτία ανίκανο ν' αντισταθεί. Με φυλάκιση μέχρι δύο ετών, σύμφωνα με το άρθρο 9 «Ενδοοικογενειακή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας» του παραπάνω σχεδίου νόμου, τιμωρείται το μέλος της οικογένειας που με ιδιαίτερα ταπεινωτικό λόγο ή έργο προσβάλλει την αξιοπρέπεια, που ανάγεται στη γενετήσια ζωή, άλλου μέλους της οικογένειας. Σε περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικος, ο θύτης τιμωρείται με φυλάκιση από έξι μήνες έως τρία έτη. Ιδιαίτερη βαρύτητα ως προς την ερμηνεία του και εφαρμογή του αποτελεί το άρθρο 11, υπαγόμενο στο Κεφάλαιο Δ' υπό το γενικό τίτλο «Ποινική Διαμεσολάβηση», στο οποίο ορίζονται οι προϋποθέσεις για την έναρξη της ποινικής διαμεσολάβησης. Πρωτίστως σύμφωνα με το νομοθέτη, ο

εισαγγελέας ορίζεται ως αρμόδιος για την άσκηση ποινικής διαμεσολάβησης στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας. Προϋπόθεση για την έναρξη της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης είναι η υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης του θύτη ότι είναι πρόθυμο να: α). Να υποσχεθεί (λόγος τιμής), ότι δεν θα τελέσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας και ότι σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να μείνει εκτός οικογενειακής εστίας για εύλογο διάστημα εάν το προτείνει το θύμα, β). Να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα. Ο υπεύθυνος του προγράμματος πιστοποιεί την ολοκλήρωση της παρακολούθησης του. Το σχετικό πιστοποιητικό επισυνάπτεται στο φάκελο της δικογραφίας, γ). Να άρει να αποκαταστήσει εφόσον είναι δυνατό, αμέσως τις συνέπειες από την πράξη και να καταβάλει εύλογη χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα. Εάν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος η ποινική διαμεσολάβηση τελείται υπέρ αυτού και από κοινού από τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο ως δράστη του εγκλήματος. Στο άρθρο 13 «Ποινικές συνέπειες» και ειδικότερα στην παρ. 2. αναφέρεται ότι αν ο ενδιαφερόμενος συμμορφωθεί προς τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης για χρονικό διάστημα τριών ετών, τότε η σχετική διαδικασία ολοκληρώνεται και εξαλείφεται η ποινική αξίωση της πολιτείας για το έγκλημα που αφορά.

Σχετικά με την δυνατότητα κοινωνικής συμπαράστασης στα θύματα που προκύπτουν από την ενδοοικογενειακή βία ο νομοθέτης στο άρθρο 21 ορίζει τα εξής: α). Τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας δικαιούνται ηθικής συμπαράστασης και της αναγκαίας υλικής συνδρομής από νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που λειτουργούν ειδικά για αυτούς τους σκοπούς υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και από κοινωνικές υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, β). Οι αστυνομικές αρχές που επιλαμβάνονται, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, υποθέσεων ενδοοικογενειακής βίας υποχρεούνται, εφόσον το ζητήσει το θύμα, να ενημερώσουν αυτό και τους

παραπάνω φορείς, ώστε να παρασχεθεί αμέσως η απαραίτητη, κατά περίπτωση, αρωγή.

Ελάχιστες είναι οι τροποποιήσεις που έχει δεχτεί το ψηφισθέν σχέδιο νόμου σε σχέση με εκείνο που κατατέθηκε και απορρίφθηκε στις 25/11/ 2005. Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε την ασθενή πρόθεση της πολιτείας να προσδιορίσει με έμφυλο χαρακτηρισμό την ενδοοικογενειακή βία ως βία ενάντια των γυναικών. Βασική πρόθεση του νομοθέτη, όπως φαίνεται και σε αυτή την περίπτωση, είναι η διατήρηση της οικογενειακής μονάδας, θεσπίζοντας την ποινική διαμεσολάβηση ως παράγοντα σημαντικής βαρύτητας για την επίλυση του προβλήματος. Δίνεται δε η δυνατότητα της εξάλειψης της ποινικής αξίωσης της πολιτείας, εάν ο θύτης για τρία συναπτά έτη συμμορφωθεί προς τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης (άρθρο 13, παρ. 2). Εύλογοι είναι οι προβληματισμοί που προκύπτουν από τη διατύπωση αυτής της διατάξεως και από τις συνέπειες που μπορούν να προκύψουν, για το θύμα, κατά την εφαρμογή της.

Σύμφωνα με τις γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις και αυτό το σχέδιο νόμου παραμένει ελλιπές ως την ικανοποίηση των βασικών αιτημάτων, της ανακατανομής της δύναμης μεταξύ των φύλων που μετέχουν στο κοινό οικογενειακό πλαίσιο, πράγμα που θα επέφερε, στην πράξη την αρχή της ισονομίας και της ισοπολιτείας εντός του ιδιωτικού και του ευρύτερου δημόσιου χώρου. Αντίθετα και σε αυτό το σχέδιο νόμου πρώτιστο μέλημα του νομοθέτη είναι αυτό της διατήρησης της άτυπης πατριαρχίας, ελαχιστοποιώντας κατά τον τρόπο αυτό, τις πιθανότητες ικανοποίησης του παράλληλου αιτήματος της δημιουργίας και της ενίσχυσης των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών. Πράγματι, στο άρθρο 21 του παρόντος σχεδίου νόμου, ουδεμία υπηρεσία αρμόδια για τη περίθαλψη των θυμάτων που προκύπτουν από την ενδοοικογενειακή βία δεν αναγράφεται ως Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών και ουδεμία μνεία γίνεται σχετικά με την υποχρέωση του κράτους ως προς τη βιωσιμότητα των υπηρεσιών αυτών. Το έλλειμμα αυτό ταυτίζεται την αρχική πρόθεση της κυβέρνησης, σύμφωνα με δήλωση του ίδιου του Υπουργού Δικαιοσύνης κ. Παπαληγούρα- κατά την κατάθεση προς

συζήτηση και ψήφιση του σχεδίου νόμου για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας στις 29/ 09/ 2005-, της απόρριψης του αιτήματος της δημιουργίας και ενίσχυσης Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών σε κάθε νομό της χώρας κρίνοντάς τα ως μέτρα «*ιδιαίτερα δαπανηρά*».

Εν κατακλείδι θεωρούμε ότι το ψηφισθέν σχέδιο νόμου (το οποίο έγινε νόμος του κράτους στις 24/10 2006)⁴⁵ αν και αποτελεί μία αρχή για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας, επιδέχεται ακόμη πολλών τροποποιήσεων. Ανικανοποίητο ακόμη παραμένει το αίτημα των γυναικείων και των φεμινιστικών οργανώσεων, σε σχέση με το ρητό προσδιορισμό της βίας εντός της οικογένειας, ως βία κατά των γυναικών και της αντίστοιχης ενίσχυσης λήψης θεσμικών μέτρων, για την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου, που αυτός ο προσδιορισμός θα επέφερε.

1.1.1 Ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας ως έμμεση καταπολέμηση

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα πως ποινικοποιούνται, όμως, μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα οι βίαιες συμπεριφορές εντός της οικογένειας; Ποιοι είναι οι νόμοι εκείνοι στους οποίους στηρίζονται τα επιχειρήματα για την ποινική δίωξη του άνδρα που ασκεί λεκτική, ψυχολογική ή σωματική βία στη σύζυγο/σύντροφο;

Δέκα είναι τα άρθρα του Π.Κ. τα οποία αποτελούν, μέχρι σήμερα, τον κορμό για την ποινικοποίηση εγκληματικών ενεργειών οι οποίες τελούνται εντός της οικογένειας, χωρίς φυσικά ο νομοθέτης να προβαίνει σε διαχωρισμούς φύλου σχετικά με τον προσδιορισμό της ποινικής πράξης, ως έμφυλης, και των εκάστοτε ποινών. Παράγωγο αυτής της έλλειψης καθορισμού της έμφυλης άσκησης βίας εναντίον των γυναικών εντός της οικογένειας, είναι η έλλειψη συνοδευτικών μέτρων για την

---

⁴⁵ Νόμος 3500 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βία και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 232/24/10/2006.

προστασία των γυναικών που δραπετεύουν από την ενδοοικογενειακή βία, εκ μέρους της Πολιτείας.

Σχετικά με την πρόθεση στέρξης ελευθερίας κινήσεων ή την κατακράτηση προσώπου χωρίς της θελήσεώς του, το άρθρο 325 του Π.Κ. ορίζει ως τιμωρία, τη φυλάκιση έως 6 μήνες. Αν δε η κατακράτηση διήρκησε μακρό χρονικό διάστημα, ορίζεται φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών. Επίσης με φυλάκιση 3 ετών τιμωρείται, σύμφωνα με το νόμο 308 παρ.1. του Π.Κ., όποιος με πρόθεση προκαλεί στον άλλο σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του, τιμωρείται με φυλάκιση 3 ετών. Αν η κάκωση ή η βλάβη της υγείας που του προξένησε είναι εντελώς ελαφριά, τιμωρείται με φυλάκιση το πολύ 6 μηνών ή με χρηματική ποινή. Εάν η κάκωση ή βλάβη είναι ασήμαντη, τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο, ενώ στη παρ. 3. του ίδιου άρθρου διευκρινίζεται ότι ο υπαίτιος της πράξης στην παρ. 1 είναι δυνατόν να απαλλαγεί από κάθε ποινή, αν παρασύρθηκε στην πράξη από δικαιολογημένη αγανάκτηση εξαιτίας μίας αμέσως προηγούμενης πράξης που τέλεσε ο παθών εναντίον του ή ενώπιόν του που ήταν ιδιαίτερα σκληρή ή βάνουση.

Στο άρθρο 308 Α, παρ. 1, του Π.Κ. προσδιορίζεται επίσης ότι με φυλάκιση τουλάχιστον 6 μηνών τιμωρείται η απλή σωματική βλάβη (άρθρο 308 παρ. 1.), εάν έγινε χωρίς πρόκληση από τον παθόντα, ενώ η παρ. 2. διευκρινίζει ότι αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου έχει το χαρακτηρισμό της επικίνδυνης σωματικής βλάβης (άρθρο 309) ή εάν σε αυτή συμμετείχαν δύο ή περισσότεροι, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον 1 έτους.

Συμπληρωματικό του άρθρου 308 είναι το άρθρο 309 του Π.Κ. όπου αναφέρεται ότι αν η πράξη του άρθρου 308 τελέστηκε με τρόπο που μπορούσε να προκαλέσει στον παθόντα κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά σωματική βλάβη (προσδιοριζόμενη στο άρθρο 310 παρ. 2) επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών. Στην παράγραφο 1. του άρθρου 310 του Π.Κ. ορίζεται ότι εάν η περιγραφόμενη πράξη του άρθρου 308 είχε ως επακόλουθο τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του παθόντος, επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών. Στην παρ. 2. του ίδιου άρθρου δίνεται ο ορισμός της προκαλούμενης βαριάς σωματικής ή διανοητικής

βλάβης του θύματος προσδιοριζόμενη ως πράξη που προξένησε στον παθόντα κίνδυνο ζωής ή βαριά και μακροχρόνια αρρώστια ή σοβαρό ακρωτηριασμό ή τον εμπόδισε σημαντικά και για πολύ χρόνο να χρησιμοποιεί το σώμα ή τη διάνοιά του, ενώ στην παρ. 3 ορίζεται η τιμωρία που αποδίδεται στον υπαίτιο που επιδίωξε το αποτέλεσμα που προξένησε, οριζόμενη με κάθειρξη μέχρι 10 ετών. Συμπληρωματικά επίσης στο άρθρο 310, στο άρθρο 311 του Π.Κ. διευκρινίζεται ότι, αν η σωματική βλάβη είχε επακόλουθο το θάνατο του παθόντος, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 10 ετών. Επιβάλλεται δε κάθειρξη αν ο υπαίτιος επιδίωκε τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος. Το άρθρο 330 Π.Κ. ορίζει ως τιμωρία τη φυλάκιση μέχρι 2 ετών σε όποιον χρησιμοποιώντας σωματική βία ή απειλή σωματικής βίας ή άλλης παράνομης πράξης ή παράλειψης εξαναγκάζει άλλον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή για τις οποίες ο παθών δεν έχει υποχρέωση, ανεξάρτητα αν το απειλούμενο κακό στρέφεται εναντίον εκείνου που απειλείται ή κάποιου από τους οικείους του. Αντίστοιχα στο άρθρο 333 παρ. 1. του Π.Κ. ορίζεται ότι όποιος προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία απειλώντας τον με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 1 έτους ή με χρηματική ποινή. Στην παρ. 2. του ιδίου άρθρου αναγράφεται ότι για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση.

Με κάθειρξη τιμωρείται σύμφωνα με το άρθρο 336 του Π.Κ. όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου ή άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία εξώγαμη ή σε ανοχή ή επιχείρηση ασελγούς πράξης. Αντίστοιχα με φυλάκιση μέχρι 1 έτους ή με χρηματική ποινή τιμωρείται, σύμφωνα με το άρθρο 337 του Π.Κ. παρ. 1. όποιος με ασελγείς χειρονομίες ή προτάσεις που αφορούν ασελγείς πράξεις, προσβάλλει βάνουσα την αξιοπρέπεια του άλλου στο πεδίο της γενετήσιας ζωής του, (σημ. η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας πρέπει να είναι βάνουση. Δηλαδή δεν αρκεί οποιαδήποτε προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας, αλλά πρέπει να είναι τραχεία, βάνουση. Με άλλα λόγια να γίνεται με τρόπο χυδαίο, σκληρό, αισχρό).

Στο άρθρο 345 Π.Κ. παρ. 1. ορίζονται οι τιμωρίες με ποινή φυλάκισης στις περιπτώσεις όπου επέρχεται συνουσία μεταξύ συγγενών εξ

αίματος ανιούσας και κατιούσας γραμμής. Ειδικότερα ως προς τους ανιόντες επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι 10 ετών ενώ ως προς τους κατιόντες επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι 2 ετών. Μεταξύ αμφιθαλών ή ετεροθαλών αδελφών η συνουσία τιμωρείται με φυλάκιση έως 2 ετών.

Σχετικά με την επιβαλλόμενη τιμωρία στην περίπτωση συντήρησης άνδρα ολικώς ή εν μέρει από γυναίκα που ασκεί το επάγγελμα της πορνείας και από την εκμετάλλευση των σχετικών κερδών της (σημ. στο άρθρο αναγράφεται ακριβώς: «από την εκμετάλλευση των ανήθικων κερδών της»), το άρθρο 350 του Π.Κ. ορίζει τη φυλάκιση από 6 μήνες έως 3 έτη. (Σημ. η πορνευόμενη γυναίκα μπορεί να είναι ενήλικος, άνω των 18 ετών, ή ανήλικος, κάτω των 18 ετών, έγγαμη ή άγαμη).

Το άρθρο 361 του Π.Κ. παρ. 1. ορίζει τη τιμωρία σε οποιοδήποτε προσβάλλει τη τιμή άλλου με λόγο ή έργο ή οποιοδήποτε άλλο τρόπο, με φυλάκιση μέχρι 1 έτους ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή φυλάκισης. Αντίστοιχα στην παρ. 2. ορίζεται ότι ο υπαίτιος μπορεί να τιμωρηθεί με κράτηση ή πρόστιμο όταν η προσβολή της τιμής δεν είναι ιδιαίτερα βαριά, αν ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις και το πρόσωπο του ατόμου που προσβλήθηκε. Στην παρ.3. ορίζεται και αυτή την περίπτωση, ότι ορίζεται στη διάταξη της παρ. 3. του άρθρου 308.

1.2 Η παγίωση της Ιταλικής Νομοθεσίας

Αντίστοιχα στην Ιταλία μόνο από το 1996 και ύστερα μπορούμε να αναζητήσουμε νομοσχέδια και θεσπισμένους νόμους του κράτους που τείνουν να ρυθμίσουν το πρόβλημα της βίας στην οικογένεια. Οι νόμοι αυτοί σκοπό έχουν να πρωτίστως να ορίσουν το πρόβλημα και αφετέρου να θεσπίσουν αποφάσεις για την καταπολέμησή του όταν αντιμετωπιστούν αντίστοιχες καταστάσεις. Οι ορισμοί οι οποίοι δίνονται δεν εμπεριέχουν έμφυλους προσδιορισμούς, βία ενάντια των γυναικών στην οικογένεια, ως εκ τούτου οποιοσδήποτε προσέγγιση των πατριαρχικών δομών της ίδιας της οργάνωσης του οικογενειακού χώρου και προσπάθεια αναδιάρθρωσής του

δεν καθίσταται δυνατή. Εξ αιτίας αυτού τα αιτήματα των γυναικείων οργανώσεων για την ενίσχυση και τη διατήρηση των υπάρχόντων κοινωνικών υπηρεσιών που φιλοξενούν τις γυναίκες που δραπετεύουν από την οικογενειακή βία, δεν τυγχάνουν της ευνοϊκότερης αποδοχής από τις κρατικές αρχές. Αντιθέτως ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη διατήρηση του θεσμού της οικογένειας μέσω παροχής υπηρεσιών διαμεσολάβησης και στην ασφάλεια ιδίως των ανήλικων μελών της οικογενειακής μονάδας.

Με το νόμο ν. 66⁴⁶ της 15 Φεβρουαρίου 1996 θεσπίζονται οι: «Κανόνες ενάντια της σεξουαλικής βίας». Ειδικότερα στο άρθρο 3, παρ. 1 ορίζεται ότι οποιοσδήποτε με βία ή απειλή ή μέσω κατάχρησης εξουσίας εξαναγκάζει κάποιον να προβεί ή να υποστεί σεξουαλικές πράξεις τιμωρείται με εγκλεισμό από 5 έως 10 χρόνια. Το άρθρο 4 του ίδιου νόμου αναγράφεται ότι η τιμωρία ορίζεται από τα 6 στα 12 χρόνια φυλάκισης εάν οι πράξεις διεπράχθησαν: 1. σε ανήλικο που δεν έχει συμπληρώσει τα 14 του χρόνια, 2. με χρήση όπλων ή με αλκοολούχες ή ναρκωτικές ουσίες ή με άλλα εργαλεία ή υλικά μεγάλης επικινδυνότητας για την υγεία του θιγόμενου ατόμου, 4. σε άτομο υφιστάμενο μείωση της ατομικής του ελευθερίας, 5. σε άτομο που δεν έχει συμπληρώσει τα 16 του χρόνια το οποίο κακοποιήθηκε σεξουαλικά από τον προγονό του, από τον υιοθετημένο πατέρα ή τον προστάτη του.

Στις 18 Ιουλίου 1997 κατατέθηκε από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Υπουργών και από τον Υπουργό για τις Ίσες Ευκαιρίες σε συνεργασία με τον Υπουργό Δικαιοσύνης, με τον Υπουργό Οικονομικών, με τον Υπουργό Εσωτερικών και με τον Υπουργό της Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στη Γερουσία της Δημοκρατίας πρόταση νόμου⁴⁷ υπό το γενικό τίτλο: «*Μέτρα ενάντια στη βία εντός των οικογενειακών σχέσεων*». Αυτή η πρόταση νόμου βασίστηκε στην Πρωθυπουργική Εντολή 400 της 23 Αυγούστου 1988 (άρθρο 5, κόμμα 2, γράμμα α) η οποία ορίζει: «Πράξεις με σκοπό την προώθηση της ενίσχυσης των γυναικών, την αναγνώριση και τη διασφάλιση

⁴⁶ Legge n.66, 15 Febbraio 1996, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale del 20 Febbraio 1996 n. 42).

⁴⁷ Disegno di Legge n. 2675/S recante: “Misure contro la violenza nelle relazioni familiari”, al Senato della Repubblica, 18 Luglio 1997.

της ελευθερίας επιλογών και μία καλύτερη ποιότητα κοινωνικής ζωής για τους άνδρες και τις γυναίκες». Στην παρ. 9 της προαναφερθείσας Υπουργικής Εντολής υπό το γενικό τίτλο: «Πρόληψη και καταστολή της βίας- στρατηγικοί στόχοι D.1- D.3» στο αναγραφόμενο Πρόγραμμα Δράσεων κοινοποιείται η πρόθεση σχεδιασμού νομοθετικών ρυθμίσεων με στόχο την άμεση απομάκρυνση του θύτη από την οικογενειακή εστία σε περίπτωση ενδοοικογενειακής βίας (9: 3). Αντιστοίχως η προαναφερθείσα Πρωθυπουργική Πράξη υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο των Υπουργών στις 7 Μαρτίου 1997 βασιζόμενη στη Διακήρυξη και στο Πρόγραμμα Δράσεων που υιοθετήθηκαν στην 4^η Παγκόσμια Σύσκεψη Γυναικών του Πεκίνου (4-15 Σεπτεμβρίου 1995), του Προγράμματος της 4^{ης} Μεσοπρόθεσμης Δράσης σχετικά με την Ισότητα των Ανδρών και των Γυναικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1996- 2000), των εξουσιών που μεταβιβάστηκαν από τον Πρωθυπουργό στον Υπουργό Ίσων Ευκαιριών στις 12 Ιουλίου 1996 και του εγγράφου που υιοθετήθηκε από την Εθνική Επιτροπή σχετικά με την Ισότητα μεταξύ Ανδρών και Γυναικών το Δεκέμβριο του 1996. Το άρθρο 1 της πρότασης νόμου (Ιούλιος 1997) με τίτλο: «Προστατευτικό μέτρο απομάκρυνσης από την οικογενειακή οικία» εστιάζει το ενδιαφέρον του σε τρία σημεία: α). Θεσπίζεται η οριστική απομάκρυνση του δράστη από την οικία κατόπιν δικαστικής απόφασης και η δυνατότητα επισκεψιμότητας του οικογενειακού χώρου κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, β). Ορίζεται με απόφαση δικαστή η απομάκρυνση του δράστη από το θιγόμενο άτομο και δεν του επιτρέπεται να πλησιάσει τον χώρο εργασίας του, την οικία των γονέων του, την κοινή οικία και οικίες άλλων προσώπων. Η οριστική απομάκρυνση του δράστη δεν ισχύει σε περίπτωση όπου οι ανάγκες της εργασίας επιβάλλουν τη χρήση κοινών χώρων, γ). Ο δράστης, με δικαστική απόφαση θα πρέπει να δίνει μηνιαία χρηματική χορηγία στη σύζυγο/ στο σύζυγο ή στη σύντροφο/ στο σύντροφο προς χάριν των αναγνωρισμένων ανήλικων τέκνων και από τους δύο. Ο δικαστής καθορίζει τον τρόπο και τους χρόνους κατάθεσης των αποδοχών. Δίνεται επίσης, η δυνατότητα στον εργοδότη του θύτη, να καταθέτει κατευθείαν το οριζόμενο, με δικαστική απόφαση ποσό, στο βιβλιάριο του θύματος, αφαιρώντας το από το μισθό του.

Το άρθρο 2 «Αστική πράξη ενάντια στη βία εντός των οικογενειακών σχέσεων» ορίζει το πότε και το πώς επιβάλλεται η απομάκρυνση του δράστη από την οικογενειακή οικία, κατόπιν δικαστικής αποφάσεως. Ειδικότερα στην παρ. 1 ορίζεται ότι όταν η συμπεριφορά του συζύγου/ της συζύγου, του συντρόφου/ της συντρόφου παράγει μία σοβαρή υπόνοια για την ψυχοφυσική ακεραιότητα και την ελευθερία του άλλου συζύγου ή συντρόφου, ο δικαστής με επιμέρους απόφαση, μπορεί να υιοθετήσει την απόφαση της απομάκρυνσης από την οικογενειακή οικία όπως περιγράφεται στο άρθρο 3. Η παρ. 2 αντίστοιχα ορίζει ότι σε περίπτωση συμβίωσης, η απόφαση απομάκρυνσης μπορεί να εκδοθεί, όταν στον οικογενειακό πυρήνα συμβιώνουν αναγνωρισμένα τέκνα, ανήλικα ή ενήλικα μη αυτάρκη, δηλαδή εκεί όπου το θιγόμενο μέρος κατέχει ένα πραγματικό δικαίωμα ή ένα δικαίωμα απόλαυσης της οικογενειακής οικίας το οποίο απορρέει από μία προηγούμενη γραπτή συμφωνία ανάμεσα στα δύο μέρη.

Στο άρθρο 3 «Απόφαση απομάκρυνσης από την οικογενειακή οικία» ορίζεται ότι με δικαστική απόφαση τελούνται: α). η οριστική απομάκρυνση του δράστη από την οικογενειακή οικία και η δυνατότητα επισκεψιμότητας του κοινού χώρου μόνο με δικαστική απόφαση, β). η απομάκρυνση του δράστη από το χώρο εργασίας του θύματος, από την οικία των γονέων του, από τον κοινό οικογενειακό χώρο και από άλλα πρόσωπα. Η απόφαση αυτή ακυρώνεται μόνο σε περίπτωση που οι ανάγκες της εργασίας απαιτούν τη χρήση κοινού χώρου, γ). η μηνιαία χρηματική χορηγία στο σύζυγο/ στη σύζυγο, στο σύντροφο/ στη σύντροφο προς χάριν των κοινών ανήλικων αναγνωρισμένων τέκνων και από τις δύο πλευρές. Επίσης στο ίδιο άρθρο αναγράφεται ότι ο δικαστής ορίζει το χρόνο απομάκρυνσης του δράστη από την οικογενειακή οικία που δεν μπορεί παρ' όλα αυτά να υπερβαίνει τους 6 μήνες, καθώς και ότι η εκάστοτε δικαστική απόφαση δεν είναι με κανένα τρόπο ανακλήσιμη.

Το άρθρο 4 «Κίνδυνος καθορισμένος από άλλα μέλη της οικογένειας» ορίζει τη θέσπιση των παραπάνω μέτρων, και σε περίπτωση που ο δράστης είναι διαφορετικός από το σύζυγο/ τη σύζυγο, το σύντροφο/ τη σύντροφο αλλά αποτελεί μέρος του ίδιου οικογενειακού πυρήνα. Το

άρθρο 5 «Ποινικές κυρώσεις» ορίζει τις ποινικές κυρώσεις σε όποιον δεν συμμορφωθεί στη δικαστική απόφαση της απομάκρυνσής του από τον κοινό οικογενειακό χώρο. Το άρθρο 6 υπαγορεύει τη μη χρήση χαρτοσήμου σε όλα τα έγγραφα που χρειάζεται να συλλεχτούν για την έκδοση της δικαστικής απόφασης και την εκτέλεση αυτής.

Το νομοσχέδιο αυτό, «Μέτρα ενάντια στη βία εντός των οικογενειακών σχέσεων»- με τις αναθεωρήσεις και διορθώσεις που θα προκύψουν- θα γίνει νόμος⁴⁸ του Κράτους στις 5 Απριλίου 2001. Ο νόμος αυτός θα αποτελέσει τη βάση πάνω στον οποίο θα εφαρμοστούν οι τροποποιήσεις των διαταγμάτων του Αστικού Κώδικα σχετικά με την καταπολέμηση της βίας εντός της οικογένειας.

Το άρθρο 2 του ιταλικού Αστικού Κώδικα με τίτλο: «Διατάξεις προστασίας ενάντια στις οικογενειακές καταχρήσεις» το οποίο βασίζεται στη τροποποίηση του άρθρου 342 (περιεχόμενο των διατάξεων προστασίας) ορίζει ότι ο δικαστής διατάσει το σύζυγο/ τη σύζυγο ή το σύντροφο/τη σύντροφο, που είχε τη βλάπτουσα συμπεριφορά, την παύση αυτής της συμπεριφοράς και επιβάλει την απομάκρυνση από την οικία του συζύγου/ της συζύγου ή του συντρόφου/ της συντρόφου στην οποία εξάσκησε τη βλάπτουσα συμπεριφορά. Διαφορετικά, όπου χρειάζεται, να μην πλησιάσει στα μέρη όπου συνήθως συχνάζει το θύμα και ειδικά το χώρο εργασίας του, την οικία των γονέων του, τις οικίες άλλων προσώπων ή επόμενων συντρόφων και τους χώρους εκπαίδευσης των τέκνων του ζευγαριού. Εξαιρείται η περίπτωση όπου πρέπει για ανάγκες εργασίας να επισκεφτεί κοινούς χώρους.

Ο δικαστής μπορεί να επιβάλλει, όπου χρειάζεται την επέμβαση των κοινωνικών υπηρεσιών της περιοχής ή ενός κέντρου οικογενειακής διαμεσολάβησης, όπως επίσης των συνεταιρισμών που έχουν ως σταθερό σκοπό τους την υποστήριξη των γυναικών και των ανηλίκων ή άλλων υφιστάμενων θυμάτων σε κατάχρηση και κακοποιήσεις, την περιοδική χρηματική χορηγία προς χάριν των ατόμων που προκύπτουν στη

---

⁴⁸ Legge 154, 5 Aprile 2001 “Misure contro la violenza nelle relazioni familiari”, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 98 del 28 Aprile 2001).

συμβίωση, οι οποίοι δεν έχουν τα επαρκή μέσα καθορίζοντας τους τρόπους και τους χρόνους κατάθεσης και διατάζοντας, εάν προκύπτει λόγος, ότι το ποσό πρέπει να κατατεθεί κατευθείαν από τον εργοδότη του υπόχρεου, αφαιρώντας το από το συνολικό μισθό που του αντιστοιχεί.

Με το ίδιο διάταγμα ο δικαστής, όπως στις περιπτώσεις των προηγούμενων παραγράφων, καθορίζει το διάστημα του διατάγματος προστασίας, που έχει έναρξη από την ημέρα εκτέλεσης του ιδίου. Αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 6 μήνες και μπορεί να προεκταθεί, κατ' απαίτηση του κατήγορου, μόνο όταν προστρέχουν σοβαροί λόγοι και μόνο για αυστηρά, κρινόμενο, αναγκαίο χρόνο. Με αυτό το διάταγμα επίσης, ο δικαστής καθορίζει τις αλλαγές της ενεργοποίησης. Όπου προκύπτουν δυσκολίες ή διαμαρτυρίες στη διαδικασία εκτέλεσης, ο ίδιος ο δικαστής προβλέπει με διάταγμα την λήψη των κατάλληλων προληπτικών μέτρων για την εκτέλεσή του, σε αυτά συμπεριλαμβάνονται η ενίσχυση από τη μεριά της αστυνομίας και των υγειονομικών αρχών.

Το άρθρο 3 με το γενικό τίτλο «Δικαστικές επιβολές», το οποίο βασίστηκε στη τροποποίηση του άρθρου 736 (προλήψεις για την υιοθέτηση των μέτρων προστασίας ενάντια στις οικογενειακές καταχρήσεις) ορίζεται ότι η κατηγορία συγκροτείται με προσφυγή στο δικαστήριο της περιοχής της μόνιμης κατοικίας ή της κατοικίας του κατήγορου και διενεργείται σε μονομελές δικαστήριο.

Ο πρόεδρος του δικαστηρίου υποδεικνύει το δικαστή στον οποίο έχει δοθεί η υπόθεση. Ο δικαστής, ακούγοντας και τις δύο πλευρές, προχωράει στον καθορισμό του τρόπου που θεωρεί πιο κατάλληλο για τις αναγκαίες πράξεις πειθάρχησης, διατάσσοντας, όπου χρειάζεται, ακόμη και μέσω της δικαστικής αστυνομίας, έρευνες πάνω στην ιδιοκτησία, στην προσωπική περιουσία και στην περιουσία και των δύο πλευρών, και ενεργεί με αιτιολογημένη απόφαση άμεσης εκτέλεσης.

Σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, ο δικαστής, συλλέγοντας όπου χρειάζεται, συνολικές πληροφορίες, μπορεί να υιοθετήσει το διάταγμα προστασίας καθορίζοντας την ακροαματική διαδικασία και των δύο πλευρών μπροστά σε αυτόν τον ίδιο εντός μίας χρονικής περιόδου όχι μεγαλύτερης των δεκαπέντε ημερών και δίνοντας στον κατήγορο ένα όριο

όχι μεγαλύτερο των οκτώ ημερών για την κοινοποίηση της προσφυγής και της απόφασης. Στην ακροαματική διαδικασία ο δικαστής επιβεβαιώνει, μεταβάλλει ή ανακαλεί την προστασία.

Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε ότι είναι εμφανής η πρόθεση του νομοθέτη, όπως αντίστοιχα στην περίπτωση της Ελλάδας, της διατήρησης της οικογενειακής μονάδας και της ενίσχυσης των θεσμών διαμεσολάβησης, σύμφωνα με τον προλεγόμενο στόχο. Σε κανένα άρθρο τόσο του νόμου 154 που τέθηκε σε ισχύ το 2001 όσο στις επικείμενες τροποποιήσεις του ιταλικού Αστικού Κώδικα δεν προσεγγίζεται και δεν ορίζεται ρητώς η ενδοοικογενειακή βία, ως βία κατά των γυναικών. Το αποτέλεσμα που αυτή η έλλειψη επιφέρει, είναι αφενός η άνιση κατανομή δύναμης εντός της οικογένειας και αφετέρου την αποδυνάμωση της ισόνομης οργάνωσης του κοινωνικού χώρου. Με άλλα λόγια η έλλειψη αυτή προάγει αφενός τη διατήρηση της άτυπης πατριαρχικής κυριαρχίας και αφετέρου εξαιτίας της διατήρησης αυτής, ενισχύει στην πράξη, ακολουθώντας τη θεσμική διαδικασία, την άνιση οργάνωση του κοινωνικού χώρου. Το αίτημα των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων σχετικά με τη δημιουργία και την ενίσχυση των υπηρεσιών για τις γυναίκες (Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών) που εμμέσως θα ικανοποιούσαν και το αίτημα του συνόλου των πολιτών για ασφάλεια και σε αυτή την περίπτωση μένει ακόμη ανικανοποίητο.

Η μέχρι στιγμής ισχύουσα νομοθεσία, στην Ιταλία, ενισχύει, κάνοντας ορατή στην πράξη, την αρχική υπόθεση αυτής της εργασίας, της άνισης κατανομής δύναμης μεταξύ των έμφυλων κοινωνικών υποκειμένων, μετέχοντα θεωρητικώς σε κοινό, ισότιμο, πολιτειακό σύστημα. Αυτό που προκύπτει εξαιτίας των ήδη αναφερόμενων θεσμικών ελλείψεων είναι κατ'επέκταση, η άνιση οργάνωση του κοινωνικού χώρου, η οποία στην ουσία, βάση της ισχύουσας νομοθεσίας, ενισχύει τους θύτες και όχι τα θύματα που προκύπτουν από τα εκάστοτε επεισόδια ενδοοικογενειακής βίας.

Το δημοκρατικό έλλειμμα το οποίο προκύπτει από αυτή τη μη αναγνώριση της έμφυλης βίας εντός του οικογενειακού πλαισίου θα προσπαθήσει

να καλύψει το σχέδιο νόμου⁴⁸ το οποίο κατάθεσαν για συζήτηση και ψήφιση η Υπουργός Ίσων Ευκαιριών B. Pollarini, η Υπουργός Πολιτικών για την Οικογένεια R. Bindì και η Υπουργός Δικαιοσύνης Cl. Mastella, επί κυβερνήσεως R. Prodi. Το σχέδιο αυτό νόμου αναγνωρίζοντας εμμέσως την έμφυλη βία εντός της οικογένειας ως παράγωγο της άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων της οικογενειακής σχέσης θέτει ένα διπλό στόχο: α). τη θεσμική ρύθμιση του ίδιου του φαινομένου β). τη θεσμική ρύθμιση των υποστηρικτικών υπηρεσιών, δημόσιων ή ιδιωτικών, που λειτουργούν προς όφελος των θυμάτων.

Τέσσερα θεωρώ ότι είναι τα σημαντικότερα άρθρα αυτού του σχεδίου νόμου, που σε αυτή τη μελέτη θα αναφέρω εν συντομία:

- Άρθρο 1 υπό το γενικό τίτλο: «Εκστρατείες πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης». Οι κρατικές διευθύνσεις, αναλόγως των οικονομικών τους πόρων και των θεσμικών τους καθηκόντων και θέτοντας υπόψη τους το εθνικό σχέδιο δράσης ενάντια της σεξουαλικής βίας, της έμφυλης και της σχετικής με το γενετήσιο προσανατολισμό, οφείλουν να πραγματοποιούν επεμβάσεις πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης με σκοπό να προλάβουν την έμφυλη οικογενειακή βία και τις διακρίσεις.
- Άρθρο 3 υπό το γενικό τίτλο: «Αρχές και εργαλεία στο σύστημα υγείας». Ο Υπουργός Υγείας σε συμφωνία με τους Υπουργούς για τα Δικαιώματα και τις Ίσες Ευκαιρίες, των Πολιτικών για την Οικογένεια, των Πανεπιστημίων και τη Διάρκη Διάσκεψη για τις σχέσεις μεταξύ του Κράτους, των αυτόνομων Περιφερειών και των Επαρχιών του Trento και του Bolzano, με σκοπό την προστασία των θυμάτων βίας, προωθεί, αναλόγως των δικών του διαθέσιμων οικονομικών μέσων, προγράμματα ευαισθητοποίησης και τη

⁴⁸ Disegno di legge recante “Misure di sensibilizzazione e prevenzione, nonche’ repressione dei delitti contro la persona e nell’ ambito della famiglia, per l’ orientamento sessuale, l’ identita’ di genere ed ogni altra causa di discriminazione”, 2007.

σύσταση υγειονομικού προσωπικού ακόμη και μέσω προγραμμάτων σπουδών πανεπιστημιακών διπλωμάτων εξειδίκευσης των κοινωνικό-υγειονομικών επαγγελμάτων στους τομείς που αφορούν την πρόληψη και τη διάγνωση της βίας, την επέμβαση και τη στήριξη των θυμάτων των διαφόρων μορφών οικογενειακής βίας.

Άρθρο 7 υπό το γενικό τίτλο: «Καταγραφή των Κέντρων ενάντια στη Βία». Στην Προεδρεία του Συμβουλίου των Υπουργών δημιουργείται, ένα αρχείο καταγραφής όπου καταγράφονται τα Κέντρα Ενάντια της Βίας που λειτουργούν σε επίπεδο υπερπεριφερειακό, εκείνων δηλαδή που λειτουργούν εντός ενός υπερπεριφερειακού δικτύου, με σκοπό να προσφέρουν βοήθεια στα θύματα έμφυλης βίας ή σε θύματα που έχουν βία εξαιτίας γενετήσιου προσανατολισμού. Με απόφαση του Υπουργείου Ίσων Ευκαιριών οι διαδικασίες για την εγγραφή σε αυτό το αρχείο ορίζονται ως εξής: α). για οποιαδήποτε δομή, δημόσια ή ιδιωτική, με λειτουργία τουλάχιστον ενός έτους και με καταστατικό βασισμένο σε δημοκρατικές διατάξεις και σκοπό λειτουργίας την παροχή βοήθειας σε θύματα βίας, χωρίς οικονομικές απολαβές, β). διατήρηση ενός πίνακα εγγεγραμμένων, επιδεχόμενου ετήσιας ενημέρωσης σχετικά με τις χρηματικές εισφορές που ο σύνδεσμος λαμβάνει για τη διασφάλιση των σκοπών που καλύπτει στο καταστατικό του, γ). ετήσια καταγραφή των εσόδων και των εξόδων του συνδέσμου. Το αρχείο καταγραφής ενημερώνεται ετησίως ακόμη και με τα κέντρα που διαγράφονται από αυτό εφόσον δεν έχουν τηρήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις εγγραφής.

- Άρθρο 8. υπό το γενικό τίτλο: «Αναγκαία επίπεδα για τις κοινωνικό-υποστηρικτικές επιδόσεις προς όφελος των ατόμων και των οικογενειών, θυμάτων εγκλήματος». παρ. β). την ύπαρξη υπηρεσιών στις οποίες θα δοθούν κοινωνικό-υποστηρικτικά καθήκοντα, δομούμενες από εξειδικευμένο προσωπικό, παρ. γ). την πρόβλεψη ότι οι υπηρεσίες είναι ικανές να αναπτύξουν λειτουργίες άμεσης επέμβασης ακόμη και ψυχολογικής και την ανάληψη αυτών των καθηκόντων για τον απαραίτητο κρινόμενο χρόνο ακόμα και με

σκοπό την οικογενειακή επανένωση, παρ. ε). τη σταθερότητα και τη συνεχή λειτουργία αυτών των υπηρεσιών, τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών πιστοποιημένων συμβαλλόμενων κέντρων ή και των ιδιωτικών συμβαλλόμενων κέντρων αναγνωρισμένων από τις Περιφέρειες.

Αυτό το σχέδιο νόμου ακόμα βρίσκεται προς συζήτηση και ψήφιση στο Ιταλικό Κοινοβούλιο οπότε σε αυτό το στάδιο, ακόμη δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε την πολιτική βούληση ή μη της σημερινής κυβέρνησης της υπό εξέταση χώρας, σχετικά με την ενίσχυση των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών. Οφείλουμε όμως να τονίσουμε τη σημαντικότητα της ψήφισης αυτού του σχεδίου νόμου το οποίο με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις που περιλαμβάνει στα 22 άρθρα του ενισχύσει επί της ουσίας το θεσμό της Δημοκρατίας.

1.3 Συγκριτικές αναφορές

Με μία προσεκτικότερη παρατήρηση στους ισχύοντες νόμους και ειδικότερα στις προθέσεις νόμου και στις δύο αυτές χώρες, παρατηρούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις η προστασία του θεσμού της οικογένειας αποτελεί κύρια μέριμνα του κράτους. Ο ρητός προσδιορισμός των έμφυλων βίαιων συζυγικών ή των συντροφικών σχέσεων και ειδικότερα της ρητής αναφοράς της βίας ενάντια των γυναικών δεν προκύπτει σε καμία από τις δύο περιπτώσεις. Ως εκ τούτου η άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ των συζύγων/ συντρόφων δεν γίνεται ορατή και βάση αυτής της αδιαφάνειας οποιοδήποτε αίτημα για αναδόμηση του κοινωνικού και του ιδιωτικού χώρου, θεωρείται ενάντια στη νομική παράδοση των δύο Χωρών που είναι προσανατολισμένη περισσότερο στη θέσπιση ειδικών διαδικασιών επίλυσης των διαφορών. Ως εκ τούτου το αίτημα για τη θεσμική ρύθμιση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας, ως βίας ενάντια των γυναικών, προσεγγίζεται με μεγάλη δυσπιστία από τις κρατικές αρχές. Αντιθέτως ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διατήρηση του οικογενειακού πυρήνα και η Πολιτεία μεριμνάει στην ανεύρεση λύσεων για την επίτευξη αυτού του σκοπού εκπροσωπώντας με

αυτό τον τρόπο σαφώς και με τρόπο μεροληπτικό, τα αιτήματα που αρθρώνονται από τους θύτες και όχι από τα θύματα που προκύπτουν από την ενδοικογενειακή βία.

Η διαπίστωση αυτή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αυθαίρετη εφόσον συμπίπτει με τη διατύπωση των άρθρων 21 του Ελληνικού Συντάγματος και το άρθρο 29 του Ιταλικού Συντάγματος. Σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα και σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 1, που υπόκειται στο Κεφάλαιο με το γενικό τίτλο: «Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα», η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και της προαγωγής του έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους. Τα κατοχυρωμένα κοινωνικά δικαιώματα που προκύπτουν σύμφωνα με αυτό το άρθρο αποτελούν πρωτίστως προάσπιση του ίδιου του οικογενειακού θεσμού, μέσω του γάμου και κατοχυρώνεται ως κοινωνικό δικαίωμα η μητρότητα. Η γυναίκα, ως έμφυλο υποκείμενο, σε έγγαμη συμβίωση, προστατεύεται από την πολιτεία μόνο ως κάτοχος του κοινωνικού δικαιώματος, που ο νόμος δίνει, εκείνου της μητρότητας. Ως προστατευόμενα από το Κράτος θεωρούνται επίσης τα ανήλικα μέλη της οικογένειας. Αντίστοιχα οι παράγραφοι 2 και 3 ορίζουν ως προστατευόμενες οι χήρες, οι πολύτεκνες οικογένειες, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο καθώς ορίζεται ότι το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων. Γίνεται συνήθως δεκτό ότι το άρθρο 21 περιλαμβάνει κατευθυντήριες διατάξεις που δεσμεύουν άμεσα το νομοθέτη και τη διοίκηση και άρα η υλοποίηση αυτών των δικαιωμάτων εξαρτάται από τις επιλογές του νομοθέτη ανάλογα με τα οικονομικά του κράτους⁴⁹.

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, η προάσπιση του θεσμού της οικογένειας αποτελεί βασικό μέλημα του κράτους. Αντίθετα ευνόητα προκύπτει ότι η αναγνώριση της έμφυλης βίας εντός της οικογένειας και η θεσμική ρύθμισή της θα επέφερε ανακατανομή της οργάνωσης του κοινωνικού χώρου μέσω της προώθησης και ανάπτυξης των αντίστοιχων

---

⁴⁹ Σύνταγμα του 1975.

κοινωνικών υπηρεσιών που θα προσπαθούσαν να ρυθμίσουν το πρόβλημα⁵⁰.

Οι φεμινιστικές οργανώσεις στην Ελλάδα που πιέζουν προς την κατεύθυνση της νομικής ρύθμισης του προβλήματος της έμφυλης βίας, βίας ενάντια των γυναικών εντός της οικογένειας, ιδιαίτερη έμφαση δίνουν στην εφαρμογή και ερμηνεία του άρθρου 25 του Συντάγματος και των παραγράφων 2 και 4 του ίδιου άρθρου που εισάγουν την έννοια του ανθρώπου: α. ως φορέα δικαιωμάτων υπό την ιδιότητά του ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, β. προστατεύουν τα δικαιώματα αυτά με το στόχο την πραγματοποίηση της κοινωνικής προόδου και γ. καθιερώνουν την αξίωση του κράτους να απαιτεί από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής αλληλεγγύης όπως επίσης τη μέριμνα του κράτους για την άρση, με τη λήψη μέτρων, των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών, μεταξύ ανδρών και γυναικών⁵¹.

Οι αναθεωρήσεις που ακολούθησαν- 1986 και 2001- ελάχιστα προσέφεραν στην ουσιαστική αναθεώρηση, μέσω των άρθρων που αφορούν τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, των πατριαρχικών δομών της οικογένειας και κατ' επέκταση στην αναμόρφωση της οργάνωσης του κοινωνικού χώρου .

Αντίστοιχα στο άρθρο 29 του Ιταλικού Συντάγματος⁵², το οποίο υπάγεται στο Κεφάλαιο υπό το γενικό τίτλο: «Σχέσεις Ηθικό- Κοινωνικές» αναφέρεται ότι η ιταλική Δημοκρατία αναγνωρίζει τα δικαιώματα της οικογένειας ως φυσικής κοινωνίας η οποία στηρίζεται στο γάμο. Ο γάμος καθορίζεται από την ηθική και νομική ισοτιμία των συζύγων και σύμφωνα με εκείνα όρια που έχουν θεσπιστεί από το νόμο προς διαφύλαξη των οικογενειακής ενότητας. Είναι ξεκάθαρη η πρόθεση του νομοθέτη να διαφυλάξει πρωτίστως το θεσμό της οικογένειας και αφετέρου να ορίσει τα

---

⁵⁰ Σημειωτέον ότι το Σύνταγμα ψηφίστηκε από την τότε Κυβερνητική παράταξη της Ν.Δ., ενώ όλα τα άλλα κόμματα ΕΚΝΔ- ΕΔΗΚ, ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΚΚΕ εσ., ΕΔΑ, αποχώρησαν από τη ψηφοφορία και υποσχέθηκαν μερική ή ολική αναθεώρησή του.

⁵¹ Κώστας Γ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, Αθήνα 2005.

⁵² Costituzione della Repubblica Italiana, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale del 7 Dicembre 1947).

δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που στηρίζουν την έμφυλη συμβίωση. Αν και γίνεται σαφής αναφορά στην ισοτιμία μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων σε κοινή συμβίωση εντούτοις παρατηρούμε ότι το πλαίσιο εντός του οποίου καθορίζεται αυτή η ισοτιμία είναι εκείνο του προσδιοριζόμενου ως «Ηθικό- Κοινωνικού».

Ως εκ τούτου η ισοτιμία, εντός της οικογένειας, σύμφωνα με το Ιταλικό Σύνταγμα, αντιστοιχεί σε ένα κοινωνικό δικαίωμα που συμπίπτει με μία ηθική υποχρέωση: εκείνη της διατήρησης του γάμου και της οικογενειακής ένωσης. Ο προσδιορισμός της επί της ουσίας ισότητας εντός του γάμου μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων που δομούν την οικογενειακή μονάδα και την πρακτική εφαρμογή του μέσω της ισότιμης κατανομής δύναμης μεταξύ των φύλων και τον ισότιμο επηρεασμό της οργάνωσης του κοινωνικού και του ιδιωτικού χώρου, που αυτό επιφέρει, παραμένει και σε αυτή την περίπτωση ασαφής.

Το άρθρο 29 προκύπτει σε σχέση με το άρθρο 3 υπαγόμενο στο πρώτο κεφάλαιο του ιταλικού Συντάγματος υπό το γενικό τίτλο: «Βασικές Αρχές» το οποίο διασφαλίζει την ισότιμη κοινωνική αξιοπρέπεια όλων των πολιτών ενώπιον του νόμου, ανεξαρτήτου φύλου φυλής, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων και κοινωνικών ή ατομικών καταστάσεων και κατοχυρώνει ως βασική υποχρέωση της Συνταγματικής Δημοκρατίας την απομάκρυνση όλων των εμποδίων που θα μπορούσαν να πραγματώσουν αυτή την ελευθερία και την ισότητα των πολιτών, μέσω της αποτελεσματικής συμμετοχής όλων των εργαζομένων στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική οργάνωση της Χώρας. Σύμφωνα με τη φεμινιστική προσέγγιση εμπόδιο στην πραγμάτωση της ελευθερίας και της ισότητας με σκοπό τη διασφάλιση της κοινωνικής αξιοπρέπειας αποτελούν οι άτυπες πατριαρχικές δομές που στηρίζουν την οικογένεια και σαφώς επιζητούν την αναδιαμόρφωση τους μέσω νομικών μέτρων που θα κατοχυρώνουν στην πράξη αυτό το δικαίωμα.

Εν συντομία θα μπορούσαμε να πούμε ότι το άρθρο 29 του ιταλικού Συντάγματος ακολουθεί τον ίδιο συλλογισμό όπως στο ήδη αναφερόμενο άρθρο 21 του ελληνικού Συντάγματος και κατ' επέκταση μας οδηγεί στο ίδιο επαγωγικό αποτέλεσμα. Αρκετοί οι μελετητές παρατηρούν ότι η

πλήρης έκφραση των πατριαρχικών δομών επιτυγχάνεται μέσω του νομικού συστήματος (Carol Smart κ.ά.) και αρκετές διαβλέπουν στο οικογενειακό δίκαιο ένα μέσο για την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής⁵³.

Το οικογενειακό δίκαιο εστιάζει στο γάμο, στο διαζύγιο, την ενίσχυση των οικογενειακών υποχρεώσεων, την κληρονομιά, τη σχέση μεταξύ γονέα και παιδιού και την κατάσταση των παιδιών που γεννήθηκαν εκτός γάμου⁵⁴. Ζητήματα σχετικά με την οικογενειακή βία συχνά προσεγγίζονται μέσω των νομικά ρυθμιζόμενων οικογενειακών πολιτικών. Σε έρευνα υποστηρίζεται ότι η κλιμακωτή αύξηση των επεισοδίων οικογενειακής βίας εναντίον των γυναικών, στήριξε ένα βασικό επιχείρημα για τη νομοθετική ρύθμιση του διαζυγίου στην Ιρλανδία⁵⁵.

Στην Ιταλία με το νόμο 898⁵⁶ του 1970 θεσπίστηκε το διαζύγιο ως νόμος υπαγόμενος στο οικογενειακό δίκαιο. Η θέσπιση αυτού του νόμου αποτέλεσε θέμα μεγάλης κριτικής κυρίως από καθολικές οργανώσεις που υποστήριζαν το παραδοσιακό νομικό δίκαιο, το οποίο συνηγορούσε υπέρ της διατήρησης του θεσμού οικογένειας και της κατάργησης του νόμου που κατοχύρωνε το διαζύγιο ως κοινό δικαίωμα και στους δύο συζύγους.

Στις 12 και 13 Μαΐου του 1974, πραγματοποιείται referendum για την κατάργηση ή μη του νόμου στο οποίο συμμετείχε το 87, 7% του συνολικού πληθυσμού, με δικαίωμα ψήφου. Το αποτέλεσμα ανέδειξε το 53,7% του πληθυσμού να συναινεί υπέρ της διατήρησης του. Επακόλουθα, αν και ο νόμος άλλαξε μορφή αρκετές φορές, ν. 436/ 1978 και ν. 74/ 1987⁵⁷, δεν καταργήθηκε. Η τελευταία μορφοποίησή -του ν. 74/1987- ορίζει τη συντόμευση των χρόνων για την έκδοσή του και

---

⁵³ Mazur, A. G. *Theorizing Feminist Policy*, Oxford University Press, Oxford 2002.

⁵⁴ Glendon, M. A. *The transformation of Family Law*, The University of Chicago Press, Chicago 1989.

⁵⁵ Galligan Y, *Women and Politics in Contemporary Ireland: From the margins to the mainstream*, Pinter, London and Washington 1998.

⁵⁶ Legge 01.12.1970, n. 898 (G.U.R.I. n. 306 del 3 Dicembre 1970- Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio).

⁵⁷ Legge 6 marzo 1987, n. 74 (in Gazzetta Ufficiale 11 Marzo 1987, n. 58- Nuove norme sulla disciplina dei casi di scioglimento di matrimonio).

διαφοροποιεί τη συζήτηση της καθ' αυτής αίτησης διαζυγίου από την συζήτηση σχετικά με τις οικονομικές δυνατότητες των συζύγων, την επίβλεψη των παιδιών, κλπ. Η αίτηση διαζυγίου από ένα από τους δύο συζύγους, σύμφωνα με τη δυνατότητα που ο νόμος 898 του 1970 δίνει, μπορεί να ζητηθεί όταν συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι. Αναφέρω ως κυριότερους τρεις: α). Για οποιοδήποτε ποινή φυλάκισης για έγκλημα το οποίο ορίζεται στο άρθρο 564 του Π.Κ. και για ένα από τα εγκλήματα τα οποία ορίζονται στα άρθρα 519, 521, 523 και 524 του Π.Κ, δηλαδή για εγκλήματα σχετικά με την προώθηση, εξαναγκασμό, εκμετάλλευση ή εύνοια της πορνείας, β). Σε κάθε ποινή για ηθελημένη δολοφονία ενός από των τέκνων ή για πρόθεση φόνου με σκοπό την πρόκληση ζημίας στο/ στη σύζυγο ή σε ένα από τα τέκνα, γ). Σε κάθε ποινή φυλάκισης, με δύο ή περισσότερες καταδίκες, για εγκλήματα τα οποία ορίζονται στο άρθρο 582 του Π.Κ., όταν η περίπτωση δηλαδή χαρακτηρίζεται ως επείγουσα, και στη 2^η παράγραφο των άρθρων 583, 570, 572 και 643 του Π.Κ., σε περίπτωση δηλαδή ζημίας του/ της συζύγου ή ενός από τα τέκνα.

Αντίστοιχα στην περίπτωση της Ελλάδας, με το άρθρο 16 του νόμου 1329 του 1983- τα αποτελέσματα των εκλογών του 1981 έχουν δώσει το δικαίωμα στο κόμμα του ΠΑΣΟΚ να σχηματίσει κυβέρνηση- το διαζύγιο ρυθμίζεται θεσμικά σύμφωνα με τα άρθρα του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα, (Οικογενειακό Δίκαιο, Άρθρα 1439- 1462).

Το διαζύγιο απαγγέλλεται με αμετάκλητη απόφαση όταν συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α). Καθένας από τους συζύγους μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο όταν οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν κλονιστεί τόσο ισχυρά, από λόγο που αφορά το πρόσωπο του εναγόμενου ή και των δύο συζύγων, ώστε βάσιμα η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης να είναι αφόρητη για τον ενάγοντα. Εφόσον ο εναγόμενος δεν αποδεικνύει το αντίθετο, ο κλονισμός τεκμαίρεται σε περίπτωση διγαμίας ή μοικείας του, εγκατάλειψης του ενάγοντα ή επιβουλής της ζωής του από τον εναγόμενο, β). Σε περίπτωση αφάνειας, γ). Με συναίνεση μεταξύ των συζύγων.

Επίσης σύμφωνα με τη δυνατότητα που δίνει ο ίδιος νόμος ο σύζυγος που επιθυμεί την απομάκρυνση του ίδιου ή του άλλου συζύγου από την οικογενειακή στέγη μπορεί να ζητήσει με την διαδικασία των

ασφαλιστικών μέτρων την μετοίκηση του ίδιου ή του άλλου συζύγου. Στην αίτηση περί μετοίκησης πρέπει να αναφέρονται οι λόγοι που δικαιολογούν την διακοπή της συγκατοίκησης των συζύγων π.χ. ξυλοδαρμός, σύναψη ερωτικών σχέσεων με άλλο άτομο, και γενικότερα οι λόγοι για τους οποίους είναι αφόρητη η εξακολούθηση της έγγαμης συμβίωσης με τον σύζυγο. Στο δικόγραφο αυτό ζητείται η άδεια από το δικαστήριο είτε να αποχωρήσει ο σύζυγος που ζητά την μετοίκηση από την συζυγική στέγη (για να μη θεωρηθεί εγκατάλειψη του) είτε να αποβληθεί και απομακρυνθεί από την συζυγική στέγη ο άλλος σύζυγος. Το δικαστήριο αφού εκτιμήσει την οικονομική κατάσταση κάθε συζύγου, την τυχόν ύπαρξη τέκνων και το συμφέρον αυτών, το επάγγελμα του κάθε συζύγου, σε ποιον ανήκει η συζυγική οικία κ.α. μπορεί να διατάξει είτε την απομάκρυνση του συζύγου από την συζυγική οικία, είτε να δώσει την άδεια μετοίκησης είτε ακόμη να απορρίψει την αίτηση εφόσον δεν θεωρεί την μετοίκηση αναγκαία.

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι το αίτημα για τη θεσμική ρύθμιση της βίας ενάντια των γυναικών στην οικογένεια, αποτελεί ακόμα ένα αίτημα προς ικανοποίηση και στις δύο εξεταζόμενες χώρες.

Η θεσμική ρύθμιση του φαινομένου με σαφή προσδιορισμό της έμφυλης βίας εντός των οικογενειακών ή συντροφικών σχέσεων, βία ενάντια των γυναικών, αποτελεί το πρώτο βήμα για την ικανοποίηση του παράλληλου αιτήματος των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων για την ισότιμη κατανομή δύναμης εντός του ιδιωτικού και του δημόσιου πεδίου και της ισότιμης οργάνωσης του κοινωνικού χώρου, μέσω της ανάπτυξης και εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών, που αυτή η ρύθμιση θα μπορούσε επιφέρει. Επιπλέον η αναγνώριση της βίας εντός οικογένειας, ως βία ενάντια στις γυναίκες, αποτελεί το πρώτο βήμα για την αναγνώριση της άτυπης πατριαρχικής εξουσίας και προωθεί τη συλλογική οργάνωση για την καταπολέμησή της. Όπως εύστοχα μερικοί μελετητές⁵⁸ παρατηρούν: «Αν δεν μπορούμε να μιλήσουμε για «γυναίκες», τότε εκ πρώτης όψεως είναι δύσκολο να αντιληφθούμε πως

---

⁵⁸ Valerie Bryson, ό.π.

μπορούμε ν' αναγνωρίσουμε ή να μιλήσουμε για τη βασισμένη στο φύλο καταπίεση».

Η αναγνώριση των άτυπων πατριαρχικών δομών της οικογένειας μπορούν να γίνουν εμφανείς και να προσεγγιστεί ερμηνευτικά ως κοινωνικό φαινόμενο, μέσω της αναγνώρισης της ενδοοικογενειακής βίας, οριζόμενης ως έμφυλης βίας, δηλαδή ως βία ενάντια των γυναικών.

Η αναθεώρηση αυτών των δομών, σε αυτή την περίπτωση, θα μπορούσε να σημάνει: *«Το τέλος του κοινωνικού φύλου και τη δημιουργία καινούργιων ανθρώπων όντων που είναι αυτοκαθοριζόμενα και συμμετέχουν πλήρως στην ανάπτυξη της συνεχώς εξελισσόμενης υποκειμενικότητάς τους»*⁵⁹ το οποίο αποτελεί και τον άμεσο στόχο, της φεμινιστικής πολιτικής.

---

⁵⁹ J. Grant, *Fundamental Feminism: Contesting the Core Concepts of Feminist Theory*, Routledge, London 1993.

Κεφάλαιο 2

Η δημιουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών

2.1 Τα καταφύγια στην Ιταλία: τρόπος λειτουργίας

Υποστηρίζεται⁶⁰ ότι η δεύτερη φεμινιστική περίοδος που ξεκινά στην Ιταλία στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όπως ακριβώς και στην υπόλοιπη Ευρώπη και στην Ν. Αμερική, αποτελεί μία απάντηση στις ιδεολογίες και στις πρακτικές της Νέας Αριστεράς. Συγκεκριμένα η δεκαετία του 1970 στην Ιταλία χαρακτηρίζεται από την παρουσία μικρών φεμινιστικών ομάδων, χαρακτηριζόμενων ως ομάδες αυτοσυνειδητοποίησης (*gruppi di autocoscienza*), που εστίαζαν κυρίως το θεωρητικό τους ενδιαφέρον, σε θεματικές όπως οι γυναίκες και ο νόμος, γυναίκες και ιατρική, ενώ παράλληλα δραστηριοποιούνταν στους τομείς των γυναικείων εκδόσεων, των γυναικείων βιβλιοθηκών και βιβλιοπωλείων, στα δικαιώματα των λεσβίων, κλπ.

Τα νέα γυναικεία, κοινωνικά κινήματα που εμφανίστηκαν στην Ιταλία στις δεκαετίες του 1960 και 1970 αναπτύχθηκαν σε πολιτικά περιβάλλοντα στα οποία ούτε η Αριστερά ούτε η δραστηριοποίηση των Σωματείων της Αριστεράς θεωρούνταν νομιμοποιημένη. Στις περισσότερες περιπτώσεις η εμφάνιση και η ανάπτυξη των νέων κοινωνικών κινήματων θωρήθηκε επηρεασμένη κατά πρώτο από την καθολική παράδοση που έδινε έμφαση στον καθωσπρεπισμό και κατά δεύτερο από την ιδεολογία του ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος (οριζόμενη, εντός του ιταλικού κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο αναπτύσσεται, ως ιδεολογία της υποκουλτούρας)⁶¹.

Δεν είναι τυχαίο ότι τα πρώτα φεμινιστικά κινήματα, προσανατολισμένα στην επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής μέσω μιας επαναστατικής, μαρξιστικής προσέγγισης, δραστηριοποίηση,

---

⁶⁰ J. A. Hellman, *Women's Struggle in Worker's City: Feminism Movement in Turin*, cit. in *The Women's movements of the United States and Western Europe- Consciousness, Political Opportunity and Public Policy*, ed. by M. Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller, Temple University Press, Philadelphia 1987, p. 111.

⁶¹ J. A. Hellman, Stephen, *Il PC e l' ambigua eredita' dell' autunno caldo a Torino*, Il Mulino, 29 March- April 1980, p. 245- 295.

εμφανίστηκαν στις μεγαλύτερες βιομηχανικές περιοχές της Ιταλίας (Τορίνο, Μιλάνο, Ρώμη, Φλωρεντία), δίνοντας έμφαση στα εργατικά δικαιώματα των γυναικών, στο δικαίωμα στην έκτρωση, στη δημιουργία κλινικών για γυναίκες και στις νομοθεσίες σχετικά με τον βιασμό.

Η δεύτερη φεμινιστική περίοδος στην Ιταλία χαρακτηρίζεται από μαζικές κινηματικές δραστηριοποιήσεις γυναικών που προβάλλουν το αίτημα για αυτοαναγνώριση μέσω πρωτίστως της γυναικείας αυτοσυνείδησης, αλλά και που ταυτόχρονα προωθούν και πολιτικά αιτήματα (έκτρωση, διαζύγιο, καταπολέμηση της σεξουαλικής βίας) προς το ιταλικό Κοινοβούλιο. Ισχυρή, αυτή την περίοδο, είναι η παρουσία των Συνδικάτων σε όλες τις βιομηχανοποιημένες πόλεις της Ιταλίας, εντασσόμενα στο Κομμουνιστικό ιταλικό κόμμα, τα οποία διεκδικούν την ικανοποίηση πολιτικών αιτημάτων που αφορούν τις εργαζόμενες γυναίκες.

Αποτέλεσμα αυτών των παράλληλων κινητοποιήσεων αποτελεί ο νόμος 405⁶² του 1975 που αφορούσε τις «δημόσιες κλινικές» για τις γυναίκες. Αυτός ο νόμος αποτελεί την πρώτη μεγαλύτερη νίκη των γυναικών που με την εισαγωγή του κατοχυρώνει το δικαίωμα της ανακατάταξης της οργάνωσης του δημόσιου κοινωνικού χώρου, επιτρέποντας το πέρασμα από την εθελοντική μορφή παρέμβασης που λειτουργούσε έως εκείνη τη στιγμή, σε μία νέα, θεσμικά κατοχυρωμένη.

Τέσσερις είναι οι βασικότερες κατευθύνσεις που ο νόμος αυτός εισάγει, όπως αναφέρονται στο 1^ο του άρθρο:

1. Η ψυχολογική και κοινωνική βοήθεια για την προετοιμασία της υπεύθυνης μητρότητας και πατρότητας και των προβλημάτων του ζευγαριού και της οικογένειας σε σχέση με τις προβληματικές που δημιουργούνται σε σχέση με τα ανήλικα μέλη,
2. Η χρήση όλων των αναγκαίων μέσων για μία υπεύθυνη αναπαραγωγή η οποία σέβεται τις ηθικές και φυσικές αρχές της συζυγίας,

---

⁶² Legge 29 Luglio 1975, n. 405, Istituzione dei consultori familiari, (Gazzetta Ufficiale 227 del 27/08/1975).

3. Η προστασία της υγείας της γυναίκας και του προϊόντος που προκύπτει από τη σύλληψη,
4. Η μετάδοση των κατάλληλων πληροφοριών σχετικά με τους τρόπους πρόβλεψης μίας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης (φάρμακα και μέθοδοι).

Η εφαρμογή αυτού του νόμου, ως προς την οργάνωση του δημόσιου χώρου, κατευθύνει όλη τη διαδικασία σχετικά με τα θέματα υγείας που αφορούν τις γυναίκες. Αξίζει να αναφέρουμε ότι εκείνη ακριβώς την περίοδο εισήχθη το Pap test στις κλινικές των εργοστασίων⁶³.

Εν κατακλείδι η εισαγωγή αυτού του νόμου μαζί του φέρει μία ολοκληρωτική επανεκτίμηση των ζητημάτων υγείας που αφορούν τις γυναίκες και των θεμάτων που αφορούν τη σχέση μεταξύ της γυναίκας και του σώματός της (σεξουαλικότητα και αναπαραγωγικά δικαιώματα).

Αυτές οι θεματικές θα αποτελέσουν τα βασικά στοιχεία δόμησης των νέων γυναικείων αιτημάτων και διεκδικήσεων εντός των Συνδικάτων της Κομμουνιστικής Αριστεράς και των αυτόνομων αριστερών φεμινιστικών και γυναικείων οργανώσεων, που θα διεκδικήσουν με referendum την προστασία του νόμου σχετικά με το διαζύγιο και την έκτρωση⁶⁴.

Ο Enrico Berlinguer⁶⁵ στην ομιλία του που έδωσε στις 13 Μαΐου 1979 στην πλατεία Σιένα της Ρώμης, αναφέρει: *«Όλες αυτές οι αλλαγές στους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, που εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια στη ζωή και κυρίως στις συνειδήσεις των γυναικών και των νέων,*

---

⁶³ J. A. Hellman, *Women's Struggle in Worker's City: Feminism Movement in Turin*, cit. in *The Women's movements of the United States and Western Europe- Consciousness, Political Opportunity and Public Policy*, ed. by M. Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller, Temple University Press, Philadelphia 1987, p. 126.

⁶⁴ Karen Beckwith, *Response to Feminism in the Italian Parliament: Divorce, Abortion, Sexual Violence Legislation*, cit. in *The Women's movements of the United States and Western Europe- Consciousness, Political Opportunity and Public Policy*, ed. by M. Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller, Temple University Press, Philadelphia 1987, p. 158.

⁶⁵ Enrico Berlinguer, *Ο Enrico Berlinguer για το γυναικείο ζήτημα*, μετ. Τ. Δρακοπούλου, εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 1984.

αποκαλύφθηκαν πρώτα στο δημοψήφισμα για την άμβλωση (εκδηλώνονται όμως με χίλιους άλλους τρόπους). Αυτά όμως δεν είναι προβλήματα μόνο των γυναικών και των νέων. Δεν είναι μόνο ιδιωτικά ζητήματα, αλλά αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής όπως την εννοούμε εμείς σήμερα».

Οι κινητοποιήσεις των γυναικών για την ενίσχυση του αιτήματος της καταπολέμησης της βίας ενάντια των γυναικών και την θεσμική ρύθμιση της έμφυλης βίας, οριζόμενης ως σεξουαλικής βίας ενάντια των γυναικών, πρέπει λοιπόν να ειπωθούν μέσα στο ίδιο πλαίσιο, των ιδεολογιών της Αριστεράς, που ενδυναμώνονται κατά τις δεκαετίες του 1970- '80 στην Ιταλία.

Βασικό αίτημα των φεμινιστικών και γυναικείων οργανώσεων εκείνης της περιόδου είναι η αναμόρφωση του ισχύοντος νόμου του ποινικού κώδικα του 1930 και συγκεκριμένα των άρθρων 519- 544 που υπάγονται στο Κεφάλαιο υπό το γενικό τίτλο: «Εγκλήματα ενάντια της Δημόσιας Ηθικής» και την εισαγωγή νόμου που οριστικοποιεί τη σεξουαλική βία ως πράξη που τελείται ενάντια της αξιοπρέπειας του ατόμου και όχι ενάντια της κοινωνίας.

Το 1983 το νομοσχέδιο που προτείνεται από το ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα σε συνεργασία με την Ανεξάρτητη Αριστερά, το οποίο προσδιορίζει τη σεξουαλική βία ως βία ενάντια στο άτομο, δεν ψηφίζεται ούτε από το ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, ούτε από το Κόμμα της Χριστιανικής Δημοκρατίας, ούτε από το ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα της Εθνικής Δεξιάς. Η έγκρισή του θα προκύψει μόνο το 1984 από το Επιμελητήριο των Βουλευτών της Επιτροπής Δικαιοσύνης⁶⁶.

Σύμφωνα με τους ήδη αναφερόμενους μελετητές, στις παραπομπές, η εισήγηση αυτού του νομοσχεδίου αρχίζει να επιφέρει μία βαθύτερη αλλαγή σε σχέση με την προσέγγιση της βίας από τις γυναίκες που συμμετάσχουν στις γυναικείες οργανώσεις και τα φεμινιστικά κινήματα. Η βία δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως βία : «*Ενάντια στην κοινωνία αλλά ως βία ενάντια των γυναικών, ως ανθρώπινων όντων*

---

⁶⁶ Karen Beckwith, ό.π., σ. 165.

και ως ομάδες του ίδιου κοινωνικού συνόλου, πραγματώσιμης από άνδρες, οι οποίοι δεν χαρακτηρίζονται ως «τέρατα» ή ως «μανιακοί» ή ως «φασίστες», αλλά άνδρες που εκφράζουν μέσω των πράξεών τους και μ' ένα ιδιαίτερο τρόπο, τη γενική κοινωνική βία, την οποία υφίστανται οι γυναίκες»⁶⁷.

Με αυτό τον τρόπο η βία ενάντια στις γυναίκες αρχίζει να αποκτάει την βαρύτητα μία κοινωνικής πράξης, μεταφραζόμενη ως παράγωγο συγκεκριμένων κοινωνικών στάσεων και συμπεριφορών που ενισχύουν την ίδια την βίαια πράξη, ενώ παράλληλα αποδυναμώνεται ο χαρακτηρισμός της ως μονοδιάστατα, σεξουαλικής.

Τα εγκλήματα τα οποία διαπράττονται ενάντια των γυναικών δεν αποτελούν εγκλήματα ενάντια της «Δημόσιας Ηθικής» αλλά συγκεκριμένες πράξεις που σκοπό έχουν να αποδυναμώσουν το άτομο από τη δυνατότητα έκφρασης ατομικών αιτημάτων, καθιστώντας το με τον τρόπο αυτό, υποκείμενο απόλυτα ελεγχόμενο, από τον άνδρα, «κυρίαρχο». Η ανδρική αυτή «κυριαρχία» η οποία πραγματώνεται μέσω βίαιων συμπεριφορών, φυσική- ψυχολογική- λεκτική- οικονομική, αποτελεί μέρος μίας στρατηγικής που ακολουθείται από τους άνδρες, τόσο στη δημόσια, όσο και στην ιδιωτική σφαίρα με σκοπό την απόκτηση της απόλυτης δύναμης και την απόκτηση των δικαιωμάτων που προκύπτουν βάσει της απόλυτης εξουσίας.

Αποτέλεσμα των βίαιων πρακτικών που υιοθετούνται από τους άνδρες ενάντια των γυναικών είναι η ολική καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κυρίως των δικαιωμάτων εκείνων, που θέτουν το σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ως ύψιστο αγαθό. Η απόκτηση αυτής της συνειδητότητας εντός των γυναικείων ομάδων που δραστηριοποιούνται κατά τη δεκαετία του 1970- '80 στην Ιταλία, η οποία εμπράκτως στοιχειοθετείται από τις περιπτώσεις γυναικών που έχουν πέσει θύματα της ανδρικής βίας εντός της οικογένειας, θα οδηγήσει πολλές ομάδες γυναικών στη δημιουργία των πρώτων Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών.

---

⁶⁷ Karen Beckwith, ό.π., σ. 163.

Πράγματι κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας του '70 αρκετά είναι τα Κέντρα τα οποία θα λειτουργήσουν στις μεγαλύτερες βιομηχανικά πόλεις της Ιταλίας, βασισμένα πάνω στην εθελοντική παροχή υπηρεσιών των μελών τους και η οικονομική τους ενίσχυση προέρχεται από τα ίδια τα μέλη του Κέντρου ή από λοιπούς ιδιώτες. Το Κράτος, αρχικώς, δεν επεμβαίνει καθόλου σε οποιαδήποτε ούτε οργανωτική, ούτε θεσμική και κατ' επέκταση οικονομική ενίσχυση, των Καταφυγίων αυτών. Σύμφωνα όμως με τη δυνατότητα που το ιταλικό Σύνταγμα δίνει κατά το οποίο, οι Δήμοι, οι Κοινότητες, οι Μητροπόλεις και οι Περιφέρειες θεωρούνται αυτόνομοι θεσμοί με δικό τους καταστατικό, εξουσίες και λειτουργίες σύμφωνες πάντα με τις αρχές που καθορίζονται από το ίδιο το ιταλικό Σύνταγμα, στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και κυρίως στις αρχές του 1990, θα αρχίσουν να εμφανίζονται οι πρώτες επεμβατικές και κατά κάποιο τρόπο «διορθωτικές» κινήσεις, οικονομικής ενίσχυσης, των Κέντρων αυτών από την πλευρά της Πολιτείας. Αρκετοί είναι οι Δήμοι και οι Περιφέρειες που θα αναγνωρίσουν τη σημαντικότητα της πολιτικής και οικονομικής στήριξης των Κέντρων αυτών, στηριζόμενοι κυρίως στις Οδηγίες και στις οικονομικές πηγές που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, που σκοπό έχουν να καταπολεμήσουν, λαμβάνοντας συγκεκριμένα μέτρα, το φαινόμενο της βίας ενάντια των γυναικών στην οικογένεια, αναγνωρίζοντας πρωτίστως την προστασία της δημόσιας υγείας, ως κύριας πολιτικής υποχρέωσης⁶⁸. Λίγα όμως έχουν γίνει έως σήμερα σχετικά με τη θέσπιση μέτρων σε τοπικό επίπεδο, για την οικονομική ενίσχυση των Ξενώνων. Στον *Ευρωπαϊκό Χάρτη σχετικά με την ισότητα των ανδρών και των γυναικών στη τοπική ζωή*⁶⁹, το άρθρο 21 ορίζει τις πολιτικές που πρέπει ν' αναπτυχθούν από τους Δήμους και τις

---

⁶⁸ *“Maltrattate in famiglia- Suggestimenti nell' approccio alle donne che si rivolgono ai Servizi Sociosanitari”*, realizzato dalla Casa delle Donne per non subire violenza di Bologna in collaborazione con la dott.ssa Lucia Gonzo (Clinica Psichiatrica II, Istituto di Psichiatria di Bologna), Bologna, Febbraio 1999.

⁶⁹ La Carta Europea per l' Uguaglianza e le Parità delle Donne e degli Uomini nella Vita Sociale, Elaborata e promossa dal Consiglio dei Comuni e delle Regioni d' Europa e dai suoi partners.

Κοινότητες με στόχο τη διασφάλιση της ασφάλειας των ανδρών και των γυναικών σε τοπικό επίπεδο. Σε αυτό καμία μνεία δεν γίνεται σχετικά με τη διασφάλιση της ασφάλειας των γυναικών και των παιδιών τους που έχουν πέσει θύματα βίας εντός του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Δηλαδή στα περιλαμβανόμενα, στο άρθρο 21, μέτρα που πρέπει να ληφθούν σε τοπικό επίπεδο, δεν περιλαμβάνονται οι πολιτικές ενίσχυσης των Ξενώνων για τις Κακοποιημένες Γυναίκες.

Στην έκθεση που παρουσιάστηκε από το Περιφερειακό Γραφείο της Ευρώπης⁷⁰, το 1998 που σκοπό είχε αφενός να αναδείξει το πρόβλημα και αφετέρου να ευαισθητοποιήσει, μέσω των στοιχείων των οποίων παρουσιάζει, για την εξεύρεση πολιτικών ικανών να καταπολεμήσουν τη βία ενάντια στις γυναίκες, διαβάζουμε:

«Τα επακόλουθα της βίας ενάντια στις γυναίκες σε σχέση με την ψυχική υγεία των γυναικών που την υφίστανται, μπορούν να είναι:

- Κατάθλιψη,
- Τάσεις αυτοκτονίας,
- Συναισθήματα φόβου, ντροπής και ενοχής,
- Άγχος και κρίσεις πανικού,
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση,
- Σεξουαλικές δυσλειτουργίες,
- Διατροφικά προβλήματα,
- Δυσλειτουργίες οφειλόμενες στο στρες,
- Καταχρήσεις αλκοόλ, ναρκωτικών ή φαρμάκων».

Με τη δυνατότητα που ο νόμος δίνει, στην Ιταλία, κάποια Κέντρα και Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών, θα συνάψουν συμβάσεις με την Περιφέρεια ή το Δήμο στον οποίο υπάγονται, διατηρώντας όμως κατά βάσει, την οργανωτική τους αυτονομία. Η διατήρηση της οργανωτικής αυτονομίας των εργαζόμενων γυναικών στα Καταφύγια Κακοποιημένων

---

⁷⁰ Family and Reproductive Health, Regional Office for Europe (1998)- Report of the First Technical meeting “European Strategies to combat violence against women, Copenhagen.

Γυναικών αποτελεί τη βασικότερη προϋπόθεση για τη διατήρηση της υψηλής επαγγελματικής ποιότητας παροχής υπηρεσιών στις κακοποιημένες γυναίκες και στα παιδιά τους, που απευθύνονται σε αυτά⁷¹.

Παρ' όλες τις επεμβάσεις από γυναίκες βουλευτές του ιταλικής Δημοκρατίας- σημαντικότερη ίσως η επέμβαση της βουλευτού Anna Serafini με την παρουσίαση της πρότασης ν. 7281 υπό το γενικό τίτλο: «Καταφύγια και Κέντρα γυναικών: αυτονομία, αλληλεγγύη, λειτουργίες», που προτείνει την πάγια ενίσχυση των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών από τους Δήμους και τις Περιφέρειες της Ιταλίας- για τη σταθερή και μόνιμη χρηματοδότηση των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών. Από την πλευρά της Πολιτείας, κανένας τέτοιος νόμος, ακόμα, δεν έχει επικυρωθεί από το ιταλικό Κοινοβούλιο.

Οι κυριότεροι τομείς που περιλαμβάνει η πρόταση ν. 7281 αναπτύσσονται αντιστοίχως στα τρία του άρθρα:

- Στο άρθρο 1 ορίζεται η αυτονομία, η αλληλεγγύη και οι λειτουργίες οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα των Κέντρων και των Καταφυγίων «για οποιαδήποτε γυναίκα, ιταλίδα ή όχι, οποιαδήποτε εθνικότητας, φυλής, θρησκείας ή τόπου προέλευσης και διαμονής»,
- Στο άρθρο 2 ορίζεται η εξασφάλιση των συμβάσεων, των λειτουργιών και των ιδιωτικών δωρεών, ενώ
- Στο άρθρο 3 ορίζεται η εξασφάλιση εθνικού κονδυλίου συγχρηματοδότησης για την εύρυθμη λειτουργία των Κέντρων και των Καταφυγίων για τις γυναίκες και για την ανάπτυξη νέων επεμβάσεων.

Σε συμφωνία με αυτή την πρόταση νόμου βρίσκεται το εγχειρίδιο το οποίο παρουσιάστηκε από το Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών

---

⁷¹ Commissione Europea, Ufficio di coordinamento WAVE (Women against violence in Europe), Progetto Dafne 2003, *Via dalla violenza- Manuale per l'apertura e gestione di un centro antiviolenza*, Vienna 2004.

της Bologna⁷², στο οποίο ειδική βαρύτητα δίνεται, στις σημαντικότερες αρχές που θα έπρεπε να διέπουν τα Κέντρα και τα Καταφύγια των Κακοποιημένων Γυναικών, σε σχέση με τους τρόπους ενίσχυσης και τη διαχείριση των οικονομικών τους πόρων:

- Η δημόσια οικονομική ενίσχυση θα έπρεπε να ήταν εγγυημένη από το νόμο,
- Για τη σωστή λειτουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών θα έπρεπε να δοθούν δημόσιες επιχορηγήσεις βάσει συμβάσεων μακριού χρόνου ή συμφωνιών, ή ακόμα καλύτερα αορίστου χρόνου, που θα καλύπτουν τα ετήσια έξοδα του Καταφυγίου,
- Η συμφωνία ή η επιχορήγηση θα πρέπει να καλύπτει όλες τις παρεχόμενες υπηρεσίες,
- Η επιχορήγηση πρέπει να καλύπτει όλες τις υπηρεσίες ακόμα και αυτές της ευαισθητοποίησης της δημόσιας γνώμης και των δημοσίων σχέσεων,
- Στην σύμβαση πρέπει να ορίζεται η διατήρηση της επαγγελματικής αυτονομίας της υπηρεσίας,
- Η φιλοξενία στο Καταφύγιο πρέπει να προσφέρεται δωρεάν για όλες τις γυναίκες,
- Κάθε γυναίκα πρέπει να έχει το δικαίωμα επιλογής του Καταφυγίου στο οποίο θα απευθυνθεί ανεξάρτητα από τη δυνατότητα του Καταφυγίου σε σχέση με τις επιχορηγήσεις τις οποίες δέχεται,
- Οι ιδιωτικές χορηγήσεις πρέπει να δίνονται μόνο για ειδικά έξοδα που αφορούν το Καταφύγιο, όπως π.χ. για παιχνίδια, τηλεοράσεις, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, κλπ.

Στις δημόσιες συμβάσεις πρέπει επίσης να αναγράφεται ότι οι ιδιωτικές επιχορηγήσεις δεν αποτελούν κόλλημα για τη χορήγηση κρατικών επιχορηγήσεων. Ειδικότερα οι ιδιωτικές επιχορηγήσεις,

---

⁷² «Via dalla violenza- Manuale per l' apertura e la gestione di un Centro Antiviolenza», ό.π.

σύμφωνα πάντα με το προλεγόμενο εγχειρίδιο, μπορούν να προκύπτουν από:

- Δωρεές,
- Δώρα,
- Ιδιωτική υποστήριξη,
- Οργάνωση εκδηλώσεων,
- Δωρεές μέσω καλλιτεχνικών εκδηλώσεων,
- Συνεργασία με τράπεζες, εταιρείες, ιδρύματα.

Η εξασφάλιση πάγιας οικονομικής ενίσχυσης για τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού και εφαρμογής των μέτρων ασφαλείας που κρίνονται αναγκαία για την αποτελεσματική λειτουργία των Κέντρων αυτών.

Τα κυριότερα μέτρα ασφαλείας, όπως συνοπτικά παρουσιάζονται στο προαναφερθέν εγχειρίδιο που συντάχθηκε από το Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών της Bologna⁷³, είναι:

1. Πόρτες πρόσβασης ανθεκτικές και σίγουρες,
2. Πόρτες πάντοτε κλειδωμένες με κλειδαριές ασφαλείας,
3. Φρουρούμενος περιφραγμένος χώρος ή ανέγερση προστατευτικού τείχους γύρω από τον κοινό προσβάσιμο χώρο (κήπος) ,
4. Κιγκλιδώματα στα παράθυρα,
5. Γραμμή επειγόντων κλήσεων συνδεδεμένη με την αστυνομία,
6. Πυροσβεστήρες.

Επιπλέον κρίνονται απαραίτητα, τόσο για την ασφάλεια των γυναικών που φιλοξενούνται στο Καταφύγιο, όσο και για τις εργαζόμενες σε αυτό, η ανάπτυξη:

1. Σεμιναρίων αυτοάμυνας,
2. Σεμιναρίων πρώτων βοηθειών,
3. Σεμιναρίων εκτίμησης των απειλών από τον σύζυγο ή το σύντροφο.

---

⁷³ «Via dalla violenza- Manuale per l' apertura e la gestione di un Centro Antiviolenza», ό.π.

2.1.1 Οι υποστηρικτικές υπηρεσίες στην Ιταλία

Στην Ιταλία ατή τη στιγμή λειτουργούν 86 Κέντρα για γυναίκες εκ των οποίων τα 22 (“Pronto Donna”- Arezzo, “Donna chiama Donna”- Siena, “Telefono Donna”- Pisa, “Centro d’ Ascolto”- Cagliari, “Telefono Donna”- Foggia, “Telefono Donna Cuneo”- Cuneo, “Telefono Donna Lecco”- Lecco, “Telefono Rosa”- Torino, “Telefono Donna”- Ascoli Piceno, “Telefono donna Como”- Como, “Telefono Rosa”- Mantova, “Telefono Donna”- Savona, “Telefono Rosa”- Roma, “Linea Rosa”- Ravenna, “SOS Donna”- Faenza, “SOS Donna”- Bologna, “Telefono Rosa di Chieti”- Chieti, “Telefono Rosa di Pescara”- Pescara, “Linea Rosa”- Salerno, “Telefono Rosa”- Caserta, “Telefono Rosa”- Gugliano), λειτουργούν ως τηλεφωνικά κέντρα που δέχονται κλήσεις από γυναίκες που έχουν δεχτεί και δέχονται βία εντός της οικογένειας από το σύζυγο ή από το σύντροφο⁷⁴. Η παροχή υπηρεσιών που αυτά τα τηλεφωνικά κέντρα παρέχουν- ψυχολογική, νομική, ιατρική- και ο τρόπος σύστασης αυτών των υπηρεσιών- εθελοντική ή επί πληρωμής εργασία- διαφοροποιούνται ανάλογα με την περίπτωση.

Αντιστοίχως 23 είναι τα Κέντρα τα οποία παρέχουν φιλοξενία σε όλη την Ιταλία, σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, στις γυναίκες και στα παιδιά τους, που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία⁷⁵.

Associazione Centro Antiviolenza O.N.L.U.S, Parma, Emilia Romagna: Το κέντρο αυτό ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1985 βασιζόμενο στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών από γυναίκες ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, νομικούς, εκπαιδευτικούς και γιατρούς.

Με αυτό τον τρόπο συνεχίζει να λειτουργεί και σήμερα. Οι γυναίκες οι οποίες συγκροτούν την κύρια ομάδα του Κέντρου, ακολουθούν και ενισχύουν λαϊκές πολιτικές. Το Κέντρο οικονομικά ενισχύεται από τις συνδρομές των ιδίων των μελών του, από το Δήμο, από την Περιφέρεια και από λοιπούς φορείς. Το Κέντρο διατηρεί ένα

⁷⁴ <http://www.women.it/casadonne/comecitrovi/ricerca/php>.

⁷⁵ <http://www.women.it/casadonne/comecitrovi/ricerca/php>.

καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης στο οποίο φιλοξενούνται οι γυναίκες και τα παιδιά τους που «δραπετεύουν» από την ενδοοικογενειακή βία.

Linea Rosa, Ravenna, Emilia Romagna: Το Κέντρο αυτό ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1991 και συνεχίζει μέχρι σήμερα να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε γυναίκες, που έχουν πέσει θύματα ενδοοικογενειακής βίας. Το προσωπικό αποτελείται από 2 μόνιμα εργαζόμενες και 16 εθελόντριες. Ο πολιτικός του χαρακτήρας είναι ετερογενής. Το Καταφύγιο που διατηρεί είναι κρυφής διεύθυνσης και για τη συντήρησή του χρηματοδοτείται από το Δήμο, την Περιφέρεια, τη συνδρομή των ιδίων του των μελών του και από δωρεές.

Lunaria Soc. Coop. Sociale, Parma, Emilia Romagna: Ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1998. Η πολιτική που ακολουθεί στηρίζεται αποκλειστικά σε φεμινιστικές πολιτικές. Σήμερα απασχολεί 4 μόνιμες εργαζόμενες και υποστηρίζεται από την εθελοντική εργασία που επιπλέον, 9 γυναίκες, προσφέρουν. Οικονομικά ενισχύεται μόνο από τις συνδρομές των μελών του. Διατηρεί ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης για τις γυναίκες και τα παιδιά τους που έχουν υποστεί βία, εντός της οικογένειάς τους.

Iotunoivoi Centro Antiviolenza, Udine, Friuli Venezia Giulia: Το Κέντρο αυτό ξεκίνησε να λειτουργεί το 1995. Σήμερα υποστηρίζεται από 25 εθελόντριες που προσφέρουν υπηρεσίες σε κακοποιημένες γυναίκες. Ο πολιτικός του χαρακτήρας είναι ετερογενής αν και ενισχύει κυρίως, φεμινιστικές πολιτικές. Οικονομικά ενισχύεται από το Δήμο, την Περιφέρεια και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Διατηρεί ένα κρυφό και ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης.

Centro "Maree", Roma, Lazio: Το Κέντρο λειτουργεί ένα κρυφό καταφύγιο για τη φιλοξενία των γυναικών και των παιδιών που «δραπετεύουν» από την ενδοοικογενειακή βία. Παρέχει υπηρεσίες επί όλου του 24ώρου.

Centro Accoglienza per donne che non vogliono più subire violenza, Roma, Lazio: Το Κέντρο ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1989. Σήμερα απασχολεί 60 γυναίκες μόνιμως εργαζόμενες οι οποίες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε γυναίκες. Η πολιτική που

ακολουθούν προσεγγίζει περισσότερο τη φεμινιστική πολιτική παρά, την οποιαδήποτε κομματική. Το Κέντρο διατηρεί ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης και δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια, το Πανεπιστήμιο, την Ευρωπαϊκή Ένωση, από το Υπουργείο Εσωτερικών, από συνδρομές των ίδιων των μελών του, από εισφορές άλλων εταίρων.

Centro Antiviolenza del Comune di Roma, Roma, Lazio: Το Κέντρο λειτουργεί από το 1989. Στο Κέντρο σήμερα απασχολούνται 40 γυναίκες μόνιμα εργαζόμενες και 60 γυναίκες που προσφέρουν τις εθελοντικές τους υπηρεσίες. Η οικονομική υποστήριξη η οποία δέχονται προέρχεται από το Δήμο, την Περιφέρεια, από το Υπουργείο Εσωτερικών, από τις συνδρομές των ιδίων των μελών του και από εισφορές λοιπών εταίρων. Διατηρεί ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης.

Centro di Accoglienza "Essere Donna", Terracina, Lazio: Έτος λειτουργίας, 2002. Το Κέντρο λειτουργεί με 4 μόνιμες εργαζόμενες και 10 εθελόντριες. Οικονομικά υποστηρίζεται από το Δήμο και την Περιφέρεια. Διατηρεί ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης.

Centro Accoglienza per non subire violenza, Genova, Liguria: Έτος λειτουργίας, 1989. Λειτουργεί με 4 μόνιμες εργαζόμενες και 16 εθελόντριες. Το Κέντρο ακολουθεί και ενισχύει αριστερές πολιτικές. Δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια, τις συνδρομές των ιδίων των μελών του και από εισφορές άλλων φορέων. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης για τις γυναίκες και τα παιδιά τους.

Casa di accoglienza delle donne maltrattate, Milano, Lombardia: Το Κέντρο λειτουργεί από το 1986 με 16 μόνιμες εργαζόμενες και σήμερα, με 50 εθελόντριες. Το Κέντρο ακολουθεί την πολιτική της αριστεράς που υιοθετεί το U.D.I (Ένωση Ιταλίδων Γυναικών) εκτός των εθελοντριών που διατηρούν την πολιτική τους ανομοιογένεια. Δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια, την Ευρωπαϊκή Ένωση, από ιδιώτες και λοιπούς φορείς. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Casa Rifugio "Zefiro", Ancona, Marche: Το Κέντρο λειτουργεί από το 1996 με 5 μόνιμες εργαζόμενες. Σήμερα υποστηρίζεται επιπλέον, από 10 εθελόντριες. Δέχεται οικονομική υποστήριξη μόνο από το Δήμο και διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Centro d'ascolto, Cagliari, Sardegna: Λειτουργεί από το 1985. Οι υπηρεσίες του παρέχονται από 10 γυναίκες που εργάζονται σε αυτό εθελοντικά. Οικονομικά ενισχύεται από την Περιφέρεια και από τις εισφορές των μελών του. Διατηρεί και λειτουργεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Centro Antiviolenza "Le Nereidi", Siracusa, Sicilia: Λειτουργεί από το 1996. Σε αυτό εργάζονται και προσφέρουν υπηρεσίες 48 μόνιμες εργαζόμενες και 48 εθελόντριες. Δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια, από ιδιώτες, από τη συνδρομή των ίδιων των μελών και από το Πανεπιστήμιο. Διατηρεί δύο καταφύγια κρυφής διεύθυνσης.

Le Onde - Centro accoglienza e casa delle Moire UDI-ONLUS, Palermo, Sicilia: Έτος λειτουργίας, 1991. Σήμερα λειτουργεί με 9 μόνιμες εργαζόμενες και 9 εθελόντριες που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στο Κέντρο. Δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Διατηρεί ένα καταφύγιο για γυναίκες, κρυφής διεύθυνσης.

Associazione Artemisia - Centro "Catia Franci", Firenze, Toscana: Έτος λειτουργίας, 1989. Σήμερα απασχολεί 9 γυναίκες ως μόνιμο προσωπικό. Επιπλέον, 41 γυναίκες προσφέρουν τις εθελοντικές τους υπηρεσίες στο Κέντρο αυτό. Οι πολιτικές οι οποίες ακολουθούνται από τα μέλη του Κέντρου είναι φεμινιστικής προσέγγισης. Η οικονομική του ενίσχυση προέρχεται από χρηματοδοτήσεις που παρέχονται από το Δήμο, την Περιφέρεια, από ιδιώτες, από συνδρομές των ίδιων των μελών και από εισφορές λοιπών φορέων. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Centro antiviolenza donna "La Nara", Prato, Toscana: Έτος λειτουργίας, 1979. Σε αυτό το Κέντρο εργάζονται 7 γυναίκες ως μόνιμο προσωπικό και προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε εθελοντική βάση

ακόμα 5. Οι πολιτικές οι οποίες ακολουθούνται αποτελούν μέρος των φεμινιστικών πολιτικών. Οικονομική υποστήριξη δέχονται από το Δήμο, την Περιφέρεια, το Πανεπιστήμιο, από τις συνδρομές των ίδιων των μελών, από λοιπούς φορείς, από ιδιώτες και από το Υπουργείο Εσωτερικών. Διατηρεί ένα καταφύγιο φανεράς διεύθυνσης.

Centro Tutela Giuridica per Donne e Minori, Livorno, Toscana:

Το Κέντρο αυτό λειτουργεί από το 1978. Σήμερα σε αυτό, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους εθελοντικά 145 γυναίκες διαφορετικών επαγγελματικών προελεύσεων: νομικοί, γυναικολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, κλπ. Τα μέλη του ακολουθούν και ενισχύουν κέντρο- αριστερές πολιτικές. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

A.L.F.I.D., Trento, Trentino, Alto Adige: Το Κέντρο λειτουργεί από το 1982. Σε αυτό εργάζονται 4 γυναίκες ως μόνιμο προσωπικό και περιοδικά προσφέρουν τις εθελοντικές τους επιπλέον, υπηρεσίες, άλλες 5 γυναίκες. Οι υπηρεσίες που προσφέρει απευθύνονται στους άνδρες και στις γυναίκες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην οικογένεια. Με αυτό τον τρόπο αποκτάει ένα χαρακτήρα περισσότερο διαμεσολαβητικό, συμβουλευτικό, ενισχύοντας τις ενωτικές συμπεριφορές μεταξύ των μελών της οικογένειας, παρά διαχωριστικό- παρεμβατικό. Οικονομικά ενισχύεται από το Δήμο του Trento. Το Κέντρο διατηρεί τρία καταφύγια για γυναίκες που έχουν υποστεί οικογενειακή βία, κρυφής διεύθυνσης.

Casa delle donne (per donne in situazione di violenza e i/le loro figli/e), Merano, Trentino Alto Adige:

Το Κέντρο λειτουργεί από το 1986. Σήμερα σε αυτό απασχολούνται 9 γυναίκες ως μόνιμο προσωπικό και 44 επιπλέον γυναίκες προσφέρουν τις εθελοντικές τους υπηρεσίες. Δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο, την Περιφέρεια και από λοιπούς φορείς. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Centro d'Ascolto antiviolenza, Bolzano-Bozen, Trentino Alto

Adige: Λειτουργεί με 8 γυναίκες οι οποίες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως μόνιμο προσωπικό και οι υπηρεσίες του είναι προσβάσιμες επί όλου του 24ώρου. Το Κέντρο δέχεται οικονομική υποστήριξη από το Δήμο του Bolzano. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης.

Casa di AWA, Mestre, Veneto: Το Κέντρο απασχολεί 2 γυναίκες ως μόνιμο προσωπικό και επιπλέον 3 γυναίκες προσφέρουν τις εθελοντικές τους υπηρεσίες σε περιοδική βάση. Η οικονομική τους ενίσχυση προέρχεται από το Δήμο, την Περιφέρεια και το Υπουργείο Εσωτερικών. Διατηρεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης όπου οι γυναίκες και τα παιδιά τους, θύματα ενδοοικογενειακής βίας, μπορούν να φιλοξενηθούν για ένα χρονικό διάστημα έως 6 μηνών.

Centro Antiviolenza, Venezia-Mestre, Veneto: Το Κέντρο αυτό διατηρεί περισσότερο μία φεμινιστική πολιτισμική πολιτική, παρά μία αμιγώς, πολιτική κατεύθυνση. Λειτουργεί ένα καταφύγιο κρυφής διεύθυνσης. Για τη συντήρησή του και την εύρυθμη λειτουργία του, λαμβάνει οικονομική ενίσχυση από το Δήμο του Mestre.

Τα υπόλοιπα 23 Κέντρα τα οποία δεν έχουν αναφέρονται σε αυτή την μελέτη, από τα 68 καταγεγραμμένα που λειτουργούν στην Ιταλία, ως προς τις παροχές τις οποίες προσφέρουν σε γυναίκες, αποτελούν Κέντρα Έρευνας Γυναικείων Θεμάτων, Βιβλιοθήκες για Γυναίκες, Κέντρα Οικογενειακής Συμβουλευτικής (για άνδρες και γυναίκες), κλπ.

Το ερώτημα που προκύπτει κατά την εξέταση αυτής της περίπτωσης είναι σε ποιόν απευθύνονται τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών; Την απάντηση μπορούμε να την λάβουμε από τις συντάκτριες του ήδη αναφερόμενου εγχειριδίου που κυκλοφόρησε από το Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών της Bologna. Όπως ήδη έχει τονιστεί «το μεγαλύτερο μέρος των θυμάτων της οικογενειακής βίας είναι οι γυναίκες, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των επιτιθέμενων είναι άνδρες. Ένα Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών πρέπει να μένει ανοικτό σε όλες τις γυναίκες, ανεξάρτητα από τη ηλικία, τη θρησκεία, την εθνικότητα, τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, τη νομική, κοινωνική και οικονομική τους κατάσταση και ανεξάρτητα από οποιοδήποτε πολιτικό φρόνημα»⁷⁶.

---

⁷⁶ «Via dalla violenza- Manuale per l' apertura e la gestione di un Centro Antiviolenza», ό.π., σ.33.

2.2 Η διαμόρφωση

Συνοπτικά αποδεικνύεται ότι, τα φεμινιστικά κινήματα και οι γυναικείες οργανώσεις που σχηματίστηκαν κατά τη δεύτερη φεμινιστική περίοδο- δεκαετίες του '60- '70- '80- ταυτίστηκαν και ενίσχυσαν τον αριστερό χώρο του P.C.I (Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα) και είναι αυτά που θα διεκδικήσουν με μεγαλύτερη μαχητικότητα τη θέσπιση και την έμπρακτη εφαρμογή των αιτημάτων των γυναικών σχετικά με τα ατομικά και κοινωνικά τους δικαιώματα. Οι συνολικές διεκδικήσεις των γυναικείων δικαιωμάτων κατά την πρώτη και τη δεύτερη αναφερόμενη δεκαετία, είναι αυτές που συμβάλλουν πρωτίτως στη διαμόρφωση του νέου κοινωνικό- πολιτικού περιβάλλοντος στην Ιταλία. Μέσω αυτών ενισχύονται εμμέσως τα αιτήματα της ισόνομης κατανομής δύναμης, εκφραζόμενης μέσω του θεσμικού συστήματος και της αντίστοιχης αναδιαμόρφωσης της οργάνωσης του κοινωνικού χώρου. Τα αποτελέσματα αυτών των διεκδικήσεων θα εμφανιστούν στα μέσα της δεκαετίας του '70 και κυρίως θα καλύψουν πάγια εργασιακά δικαιώματα. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου τα πρώτα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών αρχίζουν να λειτουργούν κυρίως στις μεγαλύτερες βιομηχανικές πόλεις του ιταλικού Βορρά από εθελόντριες.

Στη δεκαετία του '80 θα ενισχυθούν οι πολιτικές εκείνες που σχετίζονται με τη δόμηση και τη λειτουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών σε όλη την ιταλική επικράτεια. Ωστόσο εξακολουθούν κατά την πλειονότητά τους να αποτελούν μέρος εθελοντικών πρακτικών και μη κρατικών οικονομικών επιχορηγήσεων. Από τα μέσα αυτής της δεκαετίας, με το άνοιγμα του διαλόγου σχετικά με το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αρχίζουν να εντατικοποιούνται οι εθνικές στρατηγικές και οι σχεδιασμοί που στοχεύουν στην καταπολέμηση του φαινομένου. Αν και πολλοί Δήμοι και Περιφέρειες στην Ιταλία, με τη δυνατότητα της πολιτικής αυτονομίας που ο νόμος τους παρέχει, ενισχύουν ήδη οικονομικά τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών που λειτουργούν εντός του εδαφικού τους χώρου, κανένας νόμος δεν έχει

μέχρι σήμερα προκύπτει σχετικά με την πάγια κρατική οικονομική ενίσχυση των Κέντρων αυτών. Αυτό αποτελεί αποτέλεσμα των νόμων που μέχρι σήμερα, έχουν θεσπιστεί στην Ιταλία, για την ποινικοποίηση των βίαιων συμπεριφορών εντός της οικογένειας, οι οποίοι δεν χαρακτηρίζουν ρητώς την οικογενειακή βία ως βία ενάντια των γυναικών. Αυτή η παράλειψη, (αν και οι νόμοι σχετικά με την ποινικοποίηση της βίας εντός της οικογένειας που έχουν μέχρι σήμερα θεσπιστεί στην Ιταλία μέσα τους φέρουν, την αποδοχή της ισονομίας στην έγγαμη ή στη συντροφική συμβίωση), οδηγεί στη μη δυνατότητα της αναδιαμόρφωσης του κοινωνικού χώρου υπό την έννοια της θεσμικής ρύθμισης κοινωνικών πολιτικών (υπηρεσιών), για γυναίκες που έχουν υπάρξει θύματα αυτού του είδους της βίας.

Με αυτό τον τρόπο γίνεται σαφές ότι οι πατριαρχικές δομές της οικογένειας συνεχίζουν ακόμη να αποτελούν τη βάση για την οργάνωση του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου σε σχέση με τις κοινωνικές πολιτικές που σχεδιάζονται και υλοποιούνται εντός του κοινού κοινωνικού χώρου.

Η άνιση κατανομή δύναμης εντός της οικογένειας, η οποία στην πράξη γίνεται ορατή μέσω της διατήρησης των πατριαρχικών δομών και της διατήρησης της άνιση οργάνωσης του κοινωνικού χώρου, αποτελεί το κύριο σημείο πάνω στο οποίο εστιάζουν οι σύγχρονες φεμινιστικές προβληματικές στην Ιταλία. Αυτό που φαίνεται, ιδιαίτερα από τα μέσα της δεκαετίας του '80, να έχει αλλάξει όσον αφορά την τοποθέτηση αυτού του προβλήματος, αποτελεί η άρθρωση ενός λόγου περισσότερο πλέον πολιτικού παρά κοινωνικού ο οποίος ακόμα διαμορφώνεται και σε αλληλεπίδραση διαμορφώνει τις σύγχρονες γυναικείες συνειδήσεις, προωθώντας εμμέσως τη δυνατότητα της αναμενόμενης κοινωνικής αλλαγής στην πράξη.

2.3 «Ιστορικότητα του φαινομένου στην Ελλάδα»

Στην Ελλάδα τα φεμινιστικά και τα γυναικεία κινήματα κατά τις δεκαετίες που καλύπτουν τη δεύτερη φεμινιστική περίοδο (στην Ελλάδα

η περίοδος αυτή ξεκινάει το 1975) δημιουργούνται, ξεκινώντας από μία διπλή αφετηρία εκκίνησης. Αφενός ακολουθούν τις τάσεις των πρόσφατων κοινωνικών ζυμώσεων που επιτελούνται στην υπόλοιπη Ευρώπη (Μάης του '68) και αφετέρου αποτελούν το αποτέλεσμα της πτώσης της Χούντας των Συνταγματαρχών και της εγκαθίδρυσης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο μπορούμε να μιλάμε για τη γένεση μίας νέας φεμινιστικής συνείδησης η οποία διαμορφώνεται είτε εντός των κομματικών παρατάξεων (την Ο.Γ.Ε που δηλώνει ότι τάσσεται υπέρ του αγώνα της γυναίκας για ισοτιμία παλεύοντας στο πλάι του άνδρα για δημοκρατία, εθνική ανεξαρτησία και κοινωνική δικαιοσύνη, την Ε.Γ.Ε και την Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών που επικαλείται την αυτονομία του γυναικείου ζητήματος τόσο τη θεωρητική όσο και την οργανωτική) είτε εντός των πανεπιστημιακών και των αυτόνομων γυναικείων Συνδέσμων (Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, Ομάδα Γυναικών Νομικής, Ομάδα Γυναικών για το Οικογενειακό Δίκαιο, Ομάδα Γυναικών Πειραιά, Εκδοτική Ομάδα Γυναικών, κλπ). Στόχο των ομάδων αυτών αποτελεί τόσο η εξέταση και η αναζήτηση νέων κριτηρίων για την αναδόμηση της γυναικείας ταυτότητας (αναζήτηση της γυναικείας αυτονομίας υπό τη φεμινιστική οπτική), όσο και η ενεργή συμμετοχική δραστηριοποίηση για την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας εντός της ελληνικής επικράτειας η οποία, αναμενόμενα, καλείται να εφαρμόσει την αρχή της ισότητας στην πράξη. Η διατήρηση όμως της αυτονομίας των γυναικείων συνδέσμων όπως παρατηρεί γυναίκα συγγραφέας⁷⁷ καθίσταται δύσκολη ή σχεδόν και αδύνατη εφόσον τα κόμματα διατηρούσαν και διατηρούν με αυτούς, μία σχέση ηγεμονική. Υπέρ αυτής της δήλωσης συνηγορεί στο βιβλίο ελληνίδα πολιτικός⁷⁸ όταν γράφει: «*Η στάση όλων των κομμάτων απέναντι στις ελληνικές γυναικείες οργανώσεις με ιστορία και παρουσία αλλά χωρίς κομματικές αναφορές-*

⁷⁷Papageorge, Y., "The Women's movement and Greek Politics" in J. Bystydzienski, *Women Transforming Politics*, Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 1992

⁷⁸M. Δαμανάκη, *Το θηλυκό πρόσωπο της εξουσίας*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2004.

ήταν πάντα σχέση ηγεμονική. ...Τα κόμματα προσπαθούσαν να «ελέγξουν» αυτές τις οργανώσεις. Αν δεν μπορούσαν, προσπαθούσαν να τις ξεχάσουν ή να τις αγνοήσουν».

Με αυτό τον τρόπο γίνεται σαφές ότι τα αυτόνομα φεμινιστικά κινήματα και οι γυναικείες οργανώσεις στην Ελλάδα, κατά τις δεκαετίες '60- '70, αποτελούν χώρους συλλογικής διαμόρφωσης της νέας φεμινιστικής συνείδησης και χώρους διαμόρφωσης νέων κοινωνικό-πολιτικών αιτημάτων που όμως εφόσον δεν συντάσσονται με το εκλογικό σώμα των κοιμηματικών παρατάξεων ελάχιστα επηρεάζουν επί της ουσίας, τη διαδικασία της αναδιαμόρφωσης του πολιτικού χώρου. Αντιθέτως οι γυναικείες ομάδες οι οποίες αντιπροσωπεύουν το γυναικείο τμήμα των κοιμηματικών παρατάξεων συμμετέχουν ενεργητικά στην αναδιαμόρφωση του κοινωνικό- πολιτικού χώρου προωθώντας στην πράξη, εντός των παραταξιακών συσχετισμών, τα αιτήματα των γυναικών που συγκροτούν τους αυτόνομους γυναικείους Συνδέσμους.

Αν και η δεκαετία του '70 σηματοδοτεί μία από τις σημαντικότερες περιόδους του «δεύτερου φεμινιστικού κύματος» στην Ελλάδα, ως προς τα αιτήματα τα οποία δημιουργούνται (νομιμοποίηση της έκτρωσης και αναπροσαρμογή του Οικογενειακού Δίκαιου), και ως προς τις μαζικές γυναικείες κινητοποιήσεις με σκοπό την ικανοποίηση αυτών των αιτημάτων, ωστόσο, δεν θα αποτελέσει σταθμό για την αναμενόμενη κοινωνική αλλαγή επί της πράξης.

Στη δεκαετία του '80 «Ο εκσυγχρονισμός του Οικογενειακού Δίκαιου» το 1983 αποτέλεσε μία θεσμική αλλαγή την οποία είχε εξαγγείλει και προωθήσει η τότε Κυβέρνηση, ανταποκρινόμενη σε ένα από τα βασικά αιτήματα του προοδευτικού γυναικείου κινήματος της χώρας». ⁷⁸ Ειδικότερα σημαντική θεωρείται η τροποποίηση του άρθρου 1387 υπό το γενικό τίτλο «Ο ανήρ αρχηγός του οίκου» του Αστικού Κώδικα ⁷⁹ το οποίο όριζε ότι: «Ο ανήρ είναι η κεφαλή της οικογένειας και

---

⁸⁰. Γενική Γραμματεία Ισότητας, Οικογενειακό Δίκαιο, Εθνικό Τυπογραφείο Αθήνα, Μάρτιος 2002.

⁸¹ Αστικός Κώδικας, δημοσιεύτηκε και ίσχυε από τις 15 Μαρτίου 1940.

αποφασίζει περί παντός ότι αφορά το συζυγικό βίον, ενόσω η απόφασις αυτού δεν παρίσταται ως κατάχρησις δικαιώματος» .

Μερικοί μελετητές⁸⁰ υποστηρίζουν ότι: «Η διάταξις του άρθρου 1387 του Αστικού Κώδικα ελήφθη εκ της προς Εφέσιους Επιστολής του Παύλου, Κεφ. Ε παρ. 23 «Ο ανήρ είναι η κεφαλή της γυναικός, ως ο Χριστός είναι η κεφαλή της Εκκλησίας». «Σαν μοιραία συνέπεια της καθιέρωσης του άνδρα σαν αρχηγού, έρχεται παρακάτω η διάταξη του άρθρου 1389 το Α.Κ. που διατυπώνει νομικά το λεγόμενο «φυσικό ρόλο» της γυναίκας»⁸¹. Συνοπτικά το άρθρο 1389 υπό το γενικό τίτλο: «*Η γυνή διευθύνει τα του οίκου*», θεσμοθετεί το αποκλειστικό δικαίωμα στον άνδρα/ σύζυγο ως προς τη διαχείριση της οικογενειακής οικονομίας ενώ το μόνο δικαίωμα που παρέχει στη γυναίκα /σύζυγο είναι εκείνο της διεύθυνσης του οίκου. Επιπλέον η γυναίκα, σύμφωνα πάντα με το προλεγόμενο άρθρο, οφείλει να γνωστοποιεί στο σύζυγο, οποιαδήποτε πράξη θελήσει πράξει προς τρίτους.

Καταργούνται επίσης σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του Οικογενειακού Δικαίου του 1983, υπαγόμενες στο νόμο 1329⁸², όλες οι διατάξεις του Έκτου Κεφαλαίου του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (άρθρα 1406 έως 1437), που αφορούν στην προίκα. Οι διατάξεις των παλαιών Τέταρτου και Πέμπτου Κεφαλαίων του Τέταρτου Βιβλίου του Αστικού Κώδικα (άρθρα 1386 έως 1396 και 1397 έως 1405), καθώς και τα άρθρα 1406 έως 1416 του Έκτου Κεφαλαίου, καταργούνται και αντικαθίστανται από νέες διατάξεις, οι οποίες εντάσσονται στο νέο Τέταρτο Κεφάλαιο υπό το γενικό τίτλο: «Σχέσεις των συζύγων από το γάμο».

Σημαντικότερες αναδεικνύονται οι τροποποιήσεις των άρθρων 1387 και 1389 του Α.Κ. τα οποία αναπροσαρμόζονται ως εξής: Άρθρο 1387 «Ρύθμιση του συζυγικού βίου»: «Οι σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού για κάθε θέμα του συζυγικού βίου. Αν ο ένας από τους συζύγους

⁸⁰ Μαρίνα Παπαγιαννάκη, *Ισονομία: Μία ψευδαίσθηση*, «Σκούπα- Για το Γυναικείο Ζήτημα», Αθήνα, Ιούνης 1979, τ. 2, σ. 94.

⁸¹ Μαρίνα Παπαγιαννάκη, *ό.π.*

⁸² Νόμος 1329 ΦΕΚ 25/ 18-2-1983.

βρίσκεται σε φυσική ή νομική αδυναμία, αποφασίζει μόνος του ο άλλος. Η ρύθμιση από τους συζύγους του κοινού τους βίου πρέπει να μην εμποδίζει την επαγγελματική και την υπόλοιπη δραστηριότητα του καθενός από αυτούς και να μην παραβιάζει τη σφαίρα της προσωπικότητάς του».

Επίσης στο άρθρο 1389 επαναδιαμορφώνονται οι υποχρεώσεις που προκύπτουν και για τους δύο συζύγους εντός της οικογένειας, ορίζοντας την κοινή συμβολή για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών. Η τροποποίηση των διαταγμάτων αυτών κάνει σαφή την πρόθεση της κατάργησης της παλαιότερης αντίληψης που καθιστούσε τη γυναίκα ως «διευθύνουσα του οίκου», πάντα υπό της αυστηρής επίβλεψης του συζύγου/ κτήτορα, τείνοντας να αναδιαμορφώσει με τον τρόπο αυτό την πατριαρχική δομή της ελληνικής οικογένειας, καθιστώντας εφαρμόσιμη την αρχή της ισότητας.

Οι προαναφερόμενες μετατροπές των διατάξεων που συγκροτούν το Οικογενειακό Δίκαιο και η εναρμόνισή τους με την παρ. 2 του άρθρου 4 του Συντάγματος που ισχύει από το 1975 στην Ελλάδα αποτέλεσαν μία από τις βασικές προβληματικές που απασχόλησε τις φεμινιστικές και γυναικείες οργανώσεις κατά τη δεκαετία του '70- '80. Έναυσμα για την κατοχύρωση αυτών των θεσμικών μετατροπών υπήρξε η έντονη κριτική η οποία ασκήθηκε από τις γυναίκες που δραστηριοποιούνταν προς αυτή την κατεύθυνση, οι οποίες οδήγησαν την Κυβέρνηση Καραμανλή στη συγκρότηση Ειδικής Επιτροπής (Επιτροπή Γαζή)⁸³ με σκοπό την τροποποίηση των διατάξεων του Οικογενειακού Δικαίου, που ίσχυαν από το 1940 και την υποβολή σχεδίου νόμου στην Βουλή που θα εφάρμοζε όσα προβλέπει το προλεγόμενο άρθρο του ελληνικού Συντάγματος.

Εντούτοις οι φεμινιστικές οργανώσεις θεώρησαν το έργο της Επιτροπής ελλιπές εφόσον οι εκάστοτε τροποποιήσεις δεν αφορούσαν, επίσης, την αναθεώρηση των διατάξεων του: α). Αστικού Κώδικα, β). του

---

⁸³ Νομοπαρασκευαστική εργασία που ξεκίνησε το 1976 και απασχόλησε τρεις διαδοχικές επιτροπές (Επιτροπή Γαζή, Αναθεωρητική Επιτροπή, Τελική Επιτροπή υπό την προεδρία του Α. Μάνεση).

Εμπορικού Νόμου, γ). του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και δ). του Ποινικού Κώδικα⁸⁴. Έντονη είναι η κριτική που ασκείται από τις γυναίκες σχετικά με τις κείμενες αναθεωρήσεις των διατάξεων του Οικογενειακού Δικαίου οι οποίες θεωρούν ότι η φιλελευθεροποίηση του Οικογενειακού Δικαίου, η εξάλειψη στοιχείων που συνηθίσαμε να ορίζουμε σαν αυταρχικά και που είναι αντιπροσωπευτικά γενικότερων σύγχρονων τάσεων, ίσως ανταποκρίνεται στην ανάγκη να δημιουργηθεί ένα πλαίσιο που σε αντίθεση με περασμένες εποχές ν' αναδεικνύει τη σχέση.

Με την έμμομη προσπάθεια για «σωστότερες» σχέσεις δίνεται η ψευδαίσθηση μίας ελευθερίας ατομικών επιλογών, ιδιωτικής ρύθμισης πολλαπλών δυνατοτήτων, σύμφωνα με προσωπικές επιθυμίες. Η προτεραιότητα όμως συναισθηματικής κάλυψης ίσως να παίρνει τη θέση του κατεξοχήν λειτουργικού στοιχείου στη διατήρηση του θεσμού. Και ευνοούμε εδώ, τη διατήρηση της οικογένειας, της οικογένειας υποκατάστατου ή τη δημιουργία σχέσεων οικογενειακής έμπνευσης και καταγωγής⁸⁵.

Ο παραπάνω κριτικός σχολιασμός αναπόφευκτα συνηγορεί υπέρ του επιχειρήματος ότι οι αναθεωρήσεις των διατάξεων που θα προκύψουν από τη νομοπαρασκευαστική εργασία σχετικά με το Οικογενειακό Δίκαιο θα παραμείνουν «διατάξεις επί της χάρτας» εφόσον τα ιδεολογικά και κοινωνικό- πολιτικά κριτήρια, που συγκροτούν την ελληνική κουλτούρα - ταυτιζόμενα με το εθνικό συναίσθημα και την εθνική συνοχή- ευνοούν, στην πράξη, τη διατήρηση της πατριαρχικής οικογένειας.

Οι πολλαπλοί προβληματισμοί που προκύπτουν σχετικά με τη θεωρητική και πρακτική εφαρμογή των αναθεωρημένων διαταγμάτων καθώς και η παρακώλυση από την πλευρά της Κυβέρνησης να αποδεχτεί και να θέσει σε εφαρμογή τα αναθεωρημένα διατάγματα, οδηγούν σε μία

---

⁸⁴ Μαρίνα Παπαδογιαννάκη, ό.π.

⁸⁵ Ανώνυμο, *Με αφορμή τη «διαμάχη» για το Οικογενειακό Δίκαιο*, «Σκούπα- Για το Γυναικείο Ζήτημα», Αθήνα, Ιούλιος 1980, τ. 4, σ. 50.

μαζική κινητοποίηση που πραγματοποιήθηκε στις 7 Μαρτίου 1980, στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου με στόχο την αλλαγή του Οικογενειακού Δικαίου, στην οποία συμμετείχαν 15 αυτόνομες ομάδες γυναικών και ανεξάρτητες γυναίκες. Η Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών ήταν ο μόνος επισήμως πολιτικός φορέας ο οποίος συμμετείχε στην εκδήλωση. Τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου οργανώθηκε η διάλεξη- συζήτηση με τη Σίλα Ρουμπόθαμ, με θέμα *Φεμινισμός και Σοσιαλισμός* που στόχο είχε την ανταλλαγή απόψεων και τον προβληματισμό σε επίκαιρα θέματα με ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση πολιτεύματος και πολιτειακής ισότητας. Την εκδήλωση οργάνωσαν οι ομάδες: Εκδοτική Ομάδα Γυναικών, Ομάδα Γυναικών, Αυτόνομη ομάδα Ομοφυλόφιλων Γυναικών, Ομάδα Γυναικών Νομικής, Ομάδα Πρωτοβουλίας Γυναικών Πειραιά, Ομάδα Γυναικών Πειραιά.

Στη μπροσούρα που η Επιτροπή Αγώνα⁸⁶, υπογεγραμμένη επίσης από την Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, Κίνηση για την Απελευθέρωση των Γυναικών, Ομάδα Γυναικών Νομικής Σχολής, Ομάδα Γυναικών Φιλοσοφικής Σχολής, Ομάδα Φοιτητριών Ιατρικής Σχολής, Ομάδα Φοιτητριών Βιολογικού και Ομάδα Πρωτοβουλίας Γυναικών ΟΤΕ, διάνεμε με σκοπό την κινητοποίηση των γυναικών και την ενεργή τους παρουσία στη συνάντηση του Μαρτίου στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών, διατυπώνεται εμφανώς η ένσταση των γυναικών σχετικά με τις πρακτικές της Κυβέρνησης, τις σχετικές με την παρακώλυση των διαταγμάτων του Οικογενειακού Δικαίου, τις οποίες επεξεργάστηκε η Επιτροπή Γαζή. Ενδεικτικά διαβάζουμε σε αυτή: *«Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1975, της «δημοκρατικής μεταπολίτευσης», πρέπει μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1982 να καταργηθούν όλοι οι νόμοι που κάνουν τη γυναίκα πολίτη δευτέρας κατηγορίας, νόμοι που βασίζονται ακόμη στο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο και ισχύουν από το 1946 με ελάχιστες τροποποιήσεις. Μέχρι σήμερα όμως τίποτε ουσιαστικό δεν έγινε ακόμη προς αυτή την κατεύθυνση. Το νομοσχέδιο που προτείνει η Επιτροπή Γαζή, και*

---

⁸⁶ *Κάλεσμα Επιτροπής Αγώνα για την Αλλαγή του Οικογενειακού Δικαίου*, αναφ. στο Ανώνυμο, *Οι πρόσφατες δραστηριότητες στο χώρο του γυναικείου*, «Σκούπα-Για το γυναικείο ζήτημα», Ιούλιος 1980, τ. 4, σ. 88- 89.

που αυτό καταργεί μόνο τις πιο κυπλητές ανισότητες στο Οικογενειακό Δίκαιο, κλείστηκε στο συρτάρι. Και ο Υπουργός Δικαιοσύνης δηλώνει κυνικά ότι δεν θα επιτρέψει να «κινδυνεύσει ο θεσμός της οικογένειας». Ομολογεί δηλαδή δημόσια και απερίφραστα ότι η οικογένεια βασίζεται στην υποτίμηση, τη διάκριση και την καταπίεση της γυναίκας».

Συνοπτικά πέντε είναι τα σημαντικότερα διατάγματα του Οικογενειακού Δικαίου, που σύμφωνα με τις γυναικείες και φεμινιστικές ομάδες, έχρηζαν άμεσης αναθεώρησης. Η αναθεώρηση αυτών των διαταγμάτων, θα αποτελούσε τη βάση για την κατάργηση της πατριαρχικής εξουσίας στην οικογένεια και την άμεση εφαρμογή, μέσω νέων διατάξεων, της αρχής της ισότητας :

- Άρθρο 1387: «Ο ανήρ είναι η κεφαλή της οικογένειας και αποφασίζει ό,τι αφορά τον συζυγικό βίον»,
- Άρθρο 1389: «Φυλαττόμενης της διατάξεως του άρθρου 1387 η γυνή έχει την διεύθυνση του συζυγικού οίκου»,
- Άρθρο 1388: «Η γυνή λαμβάνει το επώνυμο του ανδρός»,
- Άρθρο 1500: «Ο πατήρ έχει την πατρική εξουσία επί του ανηλίκου τέκνου»,
- Άρθρο 1662: «Το ανήλικον εξώγαμο τέκνον τελεί υπό επίτροπον». Δηλαδή ο νόμος, σε αυτή την περίπτωση, στερεί από την άγαμη μητέρα κάθε δικαίωμα πάνω στο φυσικό παιδί της.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να γίνει υπενθύμιση στο ότι οι τροποποιήσεις των άρθρων αυτών που προέκυψαν, από τις ειδικά συστημένες επιτροπές, τέθηκαν σε ισχύ από τις 18/02/1983.

Αντίστοιχα περί τα τέλη της δεκαετίας του '70 αισθητές είναι οι διαμάχες οι οποίες αναπτύχθηκαν σχετικά με την παροχή νομιμοποιημένου δικαιώματος για την άμβλωση. Σε αυτό το σημείο αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η σεξουαλική βία που ασκείται εναντίον των γυναικών, αποτελεί μία άλλη μορφή ενδοοικογενειακής βίας με θύματα ενήλικες και ανήλικες γυναίκες. Επιθέσεις φυσικές και σεξουαλικές εντός της οικογένειας επιφέρουν τραυματικά επακόλουθα συναισθηματικά και ψυχολογικά στις γυναίκες που τις υφίστανται, ιδιαίτερα όταν συνδυάζονται με ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες. Οι

κινητοποιήσεις, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, περί τις αρχές της δεκαετίας του '80, για τη διεκδίκηση αυτού του δικαιώματος δεν μπορούν να ειπωθούν χωριστά από τις κινητοποιήσεις των γυναικών για τη διεκδίκηση του ίδιου δικαιώματος στο διεθνή χώρο.

Η εισαγωγή του θέματος στην Βουλή έγινε στις 15 Σεπτεμβρίου του 1978 όπου στη συμπληρωματική ημερησία διάταξη του τμήματος διακοπών της Βουλής ήταν γραμμένο για να ζητηθεί και να ψηφιστεί ένα νομοσχέδιο του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών με τίτλο: «Περί μεταμοσχεύσεων βιολογικών ουσιών ανθρώπινης προέλευσης».

Επί αυτής της συζήτησεως ο βουλευτής Αθ. Δερβέναγας⁸⁷ θα ζητήσει την εισαγωγή ενός αυτοτελούς άρθρου που θα επιτρέπει την έκτρωση, μέχρι και της 20^{ης} εβδομάδας, όταν:

α). Διαπιστωθεί δια των σύγχρονων μέσων προγνωστικού ελέγχου σοβαρές ανωμαλίες του εμβρύου, πράγμα το οποίο θα επέφερε τη γέννηση παθολογικών νεογνών, και

β). Όταν διαπιστωθεί ότι συντρέχουν σοβαροί κίνδυνοι για την υγεία της μητέρας, διαπιστούμενης υπό δύο ψυχιάτρων.

Αντίστοιχα η βουλευτής Β. Τσουδερού⁸⁸ θα ταχθεί υπέρ της αυτοδιάθεσης της γυναίκας, ως δικαίωμα, να «ορίζει τα του σώματός της» θεωρώντας το κατατεθέν νομοσχέδιο πολύ περιοριστικό. Ειδικότερα τάσσεται υπέρ της νομιμοποίησης του δικαιώματος της γυναίκας στην έκτρωση τονίζοντας στην επιχειρηματολογία της ότι: *«Οι παράνομες αμβλώσεις- το ξέρετε κ. Υπουργέ, γιατί εσείς κάνατε την σχετική μελέτη- έχουν καταστρεπτικές επιπτώσεις, όχι μόνο στη ψυχική υγεία της γυναίκας, αλλά και στη σωματική. Γνωρίζουμε ότι- σύμφωνα με τουλάχιστον με τις εκτιμήσεις του Βαλαώρα- αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα γίνονται τουλάχιστον 100.000 εκτρώσεις το χρόνο, αλλά το αναβιβάζετε- και μιλώ στον πληθυστικό γιατί είσθε και εσείς γιατρός- σε 300.000 το χρόνο. Σχεδόν δεν*

⁸⁷ Ομιλία Αθ. Δερβέναγα, Πρακτικά της Βουλής, «Περί μεταμοσχεύσεων βιολογικών ουσιών ανθρώπινης προέλευσης», συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, 15/09/1978.

⁸⁸ Ομιλία Β. Τσουδερού, Πρακτικά της Βουλής, «Περί μεταμοσχεύσεων βιολογικών ουσιών ανθρώπινης προέλευσης», συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, 15/09/1978.

υπάρχει γυναίκα στην Ελλάδα που να μην έχει κάνει άμβλωση και αισθάνεται ότι έχει παρανομήσει και ότι είναι εγκληματίας...». Η βουλευτής, Β. Τσουδερού, θα ζητήσει τον περιορισμό της γνωματοδότησης από ένα ψυχίατρο για τη διακοπή της κύησης σε περίπτωση εκδήλωσης ψυχικής διαταραχής της εγκύου.

Μέχρι και το 1986 η άμβλωση, στην Ελλάδα, θεωρείτο ποινικό έγκλημα, σύμφωνα με τα άρθρα 304 και 305 του Ποινικού Κώδικα. Μόνο το 1986 με το νόμο 1609⁸⁹ (επί κυβερνήσεως ΠΑ.ΣΟ.Κ) η άμβλωση νομιμοποιείται και σύμφωνα με το άρθρο 1 του ισχύοντος νόμου ορίζονται τα ακόλουθα:

1. Η μέριμνα για την προστασία της υγείας της γυναίκας και την εξασφάλιση περίθαλψης σε οργανωμένες νοσηλευτικές μονάδες κατά την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης είναι υποχρέωση της Πολιτείας.

2. Με υπουργική απόφαση του Υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και των άλλων συναρμόδιων υπουργών ρυθμίζονται τα θέματα, που αφορούν:

α) Την ενημέρωση για την απόκτηση επιθυμητών παιδιών και την αποφυγή ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης με επιστημονικώς κατάλληλα μέσα καθώς και για τις συνέπειες της διακοπής της εγκυμοσύνης.

β) Την περίθαλψη της γυναίκας σε οργανωμένες νοσηλευτικές μονάδες, τις προδιαγραφές λειτουργίας των μονάδων αυτών, το χρόνο αποχής της γυναίκας από την εργασία και ότι άλλο απαιτείται για την αποκατάσταση και προστασία της υγείας της και γ) τον τρόπο της προγεννητικής διάγνωσης στην περίπτωση β' της παραγράφου 4 του άρθρου 304 του Ποινικού Κώδικα.

3. Οι δαπάνες που απαιτούνται για την εφαρμογή των προηγούμενων παραγράφων καλύπτονται σύμφωνα με τη νομοθεσία για τις κοινωνικές ασφαλίσεις και με όσα ειδικότερα ορισθούν από την υπουργική απόφαση της προηγούμενης παραγράφου.

---

⁸⁹ Νόμος 1609/ 1986 (ΦΕΚ Α' 86), «Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης και προστασίας της υγείας της γυναίκας και άλλες διατάξεις».

Αντίστοιχα στα άρθρα 2, 3, 4 και 5 του ίδιου νόμου ορίζονται οι τροπολογίες των άρθρων 304 και 305 του Ποινικού Κώδικα σχετικά με την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης. Σύμφωνα με το άρθρο 2, το άρθρο 304 του Π.Κ. (παρ. 4 & 5) αντικαθιστάται με διάταξη που αποποινικοποιεί τη τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης που ενεργείται με τη συναίνεση της εγκύου από γιατρό μαιευτήρα - γυναικολόγο με τη συμμετοχή αναισθησιολόγου σε οργανωμένη νοσηλευτική μονάδα, αν συντρέχει μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) Δεν έχουν συμπληρωθεί δώδεκα εβδομάδες εγκυμοσύνης.

β) Έχουν διαπιστωθεί με τα σύγχρονα μέσα προγεννητικής διάγνωσης ενδείξεις σοβαρής ανωμαλίας του εμβρύου που επάγονται τη γέννηση παθολογικού νεογνού και η εγκυμοσύνη δεν έχει διάρκεια περισσότερο από είκοσι τέσσερις εβδομάδες.

γ) Υπάρχει αναπότρεπτος κίνδυνος για τη ζωή της εγκύου ή κίνδυνος σοβαρής και διαρκούς βλάβης της σωματικής ή ψυχικής υγείας της. Στην περίπτωση αυτή απαιτείται σχετική βεβαίωση και του κατά περίπτωση αρμόδιου γιατρού,

δ) Η εγκυμοσύνη είναι αποτέλεσμα βιασμού, αποπλάνησης ανήλικης, αιμομιξίας ή κατάχρησης γυναίκας ανίκανης να αντισταθεί και εφόσον δεν έχουν συμπληρωθεί δεκαεννέα εβδομάδες εγκυμοσύνης.

5. Αν η έγκυος είναι ανήλικη, απαιτείται και η συναίνεση ενός από τους γονείς ή αυτού που έχει την επιμέλεια του προσώπου της ανήλικης.

Οι τροποποιήσεις των διατάξεων που το άρθρο 3 επιφέρει αφορούν τις παραγράφους 1,2,3 του άρθρου 304 του Π.Κ. τα οποία ορίζουν τις ποινές σχετικά με τη τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τον ορισμό του αποτελεί η παρ. 3 του ίδιου άρθρου. Στο άρθρο 304 Π.Κ., παρ. 3 αναγράφεται: «Έγκυος που διακόπτει ανεπίτρεπτα την εγκυμοσύνη της ή επιτρέπει σε άλλον να την διακόψει τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ένα έτος».

Οι θεσμικές τροποποιήσεις οι οποίες επήλθαν κατά τη δεκαετία του '80 στην Ελλάδα τόσο στο Οικογενειακό Δίκαιο όσο και νόμους του Π.Κ. για την άμβλωση είναι αποτέλεσμα πιέσεων οργανωμένων γυναικείων συλλογικοτήτων αυτόνομων ή ενταγμένων σε πολιτικά

κόμματα. Το πρόβλημα της καταπολέμησης της ενδοοικογενειακής βίας περιλαμβανομένων όλων των μορφών βίας ενάντια των γυναικών (φυσική, ψυχολογική, σεξουαλική, λεκτική, οικονομική), αρχίζει να τοποθετείται ως πολιτικό πρόβλημα για επίλυση προς τα τέλη της δεκαετίας του '90. Όπως έχει συζητηθεί ήδη στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της μελέτης, δύο φορές έχει επιχειρηθεί (από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 2001 και τη κυβέρνηση της Ν.Δ. το 2005) η εισαγωγή προς συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου που θα ρύθμιζε θεσμικά το πρόβλημα. Η ψήφιση αυτού του νομοσχεδίου θα εισήγαγε ταυτόχρονα, με τρόπο άμεσο, την υποχρέωση εκ μέρους της πολιτείας οικονομικής ενίσχυσης των κατάλληλων μέτρων και υπηρεσιών (π.χ. Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών) για τις γυναίκες. Η ψήφιση του σχεδίου νόμου από την Ολομέλεια της Βουλής (10/0/2006) με τίτλο: «Για τη αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις» αποτελεί μόνο, ένα σημείο αναφοράς ως μέτρο ευαισθητοποίησης της πολιτείας σχετικά με το πρόβλημα. Σύμφωνα με την κριτική που ασκούν οι γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις στη σημερινή του μορφή δεν αποτελεί, σε καμία περίπτωση, μέτρο επίλυσης του προβλήματος για τους λόγους που έχουν συζητηθεί παραπάνω.

Με τον τρόπο αυτό γίνεται εμφανής η υποστήριξη της αρχικής υπόθεσης που θέτει την απροθυμία της εκάστοτε κυβέρνησης για τη σύνταξη νόμου, που θα ορίζει ρητά τη βία εντός της οικογένειας ως βία ενάντια των γυναικών. Η πρόθεση αυτή δεν μπορεί να ειπωθεί ανεξάρτητα από την πρόθεση αναδιοργάνωσης του κοινωνικού χώρου, δηλαδή σε σχέση με την οικονομική ενίσχυση των θεσμών που θα προκύψουν, από τη διεργασία αυτή.

Η διαπίστωση αυτή επιφέρει για μία ακόμα φορά τη συζήτηση για τη διατήρηση της πατριαρχικής οικογένειας με τρόπο άτυπο εφόσον με σχετικό νομοθέτημα αυτή, έχει θεωρητικώς, τουλάχιστον, καταργηθεί. Όμως η πρόθεση της Πολιτείας μέχρι στιγμής, να μην ικανοποιεί το αίτημα των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων για τη θεσμοθέτηση των υπηρεσιών εκείνων, μέσω της χάραξης κοινωνικών πολιτικών, που εξασφαλίζουν στις γυναίκες που έχουν υποστεί βία εντός της

πατριαρχικής οικογένειας, μία αξιοπρεπή και ασφαλή διαβίωση, θέτει προς συζήτηση ένα επιπλέον ηθικό- πολιτικό πρόβλημα, εκείνο της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα εκείνου που σχετίζεται με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

2.3.1 «Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών στην Ελλάδα»

Στην Ελλάδα υπάρχει, λόγω της έλλειψης σχετικής νομοθεσίας που ρυθμίζει με σαφήνεια το πρόβλημα, έλλειψη ειδικών υπηρεσιών στις οποίες μπορούν να απευθυνθούν γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας⁹⁰.

Σε κρατικό επίπεδο έχει ιδρυθεί, με πρωτοβουλία της Γ.Γ.Ι, από τον Οκτώβριο του 1988 Κέντρο για Κακοποιημένες Γυναίκες στην Αθήνα, στο οποίο προβλέπονται δύο υπηρεσίες:

1. **Το Γραφείο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών:** Ένα λειτουργεί στην Αθήνα και ένα στον Πειραιά και προσφέρουν δωρεάν νομικές συμβουλές, ψυχολογική υποστήριξη και ενημέρωση για άλλες υπηρεσίες,
2. **Ο Ξενώνας για τις Κακοποιημένες Γυναίκες,** ο οποίος λειτουργεί στην Αθήνα από το 1993, με τη συνεργασία της Γ.Γ.Ι. και του Δήμου Αθηναίων. Στον Ξενώνα παρέχονται προσωρινή φιλοξενία, από 20 ημέρες έως 1 μήνα, σε κακοποιημένες γυναίκες και τα παιδιά τους. Οι ενδιαφερόμενες να φιλοξενηθούν στον ξενώνα πρέπει ν' αποταθούν στο Γραφείο Ισότητας της διεύθυνσης Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας του Δήμου Αθηναίων. Ο Ξενώνας παρέχει στις γυναίκες που φιλοξενεί και στα παιδιά τους:
  - Στέγη, προστασία, ασφάλεια,

---

⁹⁰ <http://www.kethi.gr/greek/ethniki/legislative.htm>, [National Report of Greece- Legislative Measures.htm](http://www.kethi.gr/greek/ethniki/legislative.htm)

- Ψυχολογική υποστήριξη και κοινωνική κάλυψη από εξειδικευμένο προσωπικό,
- Νομικές συμβουλές,
- Πληροφορίες για τη λειτουργία άλλων Κοινωνικών Υπηρεσιών και φορέων που μπορούν ν' αποταθούν αναλόγως των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Η διεύθυνση και τα τηλέφωνα του Ξενώνα καθώς και τα στοιχεία των φιλοξενούμενων είναι απόρρητα. Για την εισαγωγή των γυναικών στον Ξενώνα, απαραίτητη είναι η προσκόμιση των ακόλουθων ιατρικών εξετάσεων :

- Ακτινογραφία θώρακος,
- Εξετάσεις αίματος για τα μη μεταδιδόμενα νοσήματα,
- Ψυχιατρική εξέταση ότι δεν υπάρχει ψυχική ασθένεια καθώς επίσης και εξάρτηση από ουσίες.

Επίσης Κέντρα Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών και Ξενώνες για Κακοποιημένες Γυναίκες λειτουργούν, σε όλη την Ελλάδα, από:

- **«ΕΚΑΒ- Γραμμή 197»**- Αθήνα: Η διάρκεια φιλοξενίας κυμαίνεται μεταξύ των 7- 10 ημερών. Στη συνέχεια γίνεται παραπομπή σε άλλο ξενώνα. Στο Ξενώνα γίνονται δεκτές και γυναίκες αλλοδαπές με άδεια παραμονής στην Ελλάδα. Ο Ξενώνας αποτελείται από 4 δωμάτια με δυνατότητα χωρητικότητας 3 ατόμων. Διατηρούν και δεύτερο Ξενώνα στο Καλαμάκι. Για νομικές συμβουλές παραπέμπουν στην Γ.Γ.Ι.
- **«Καταφύγιο Δικτύου Γυναικών Ευρώπης»**- Αθήνα: Σε αυτό γίνονται δεκτές και γυναίκες αλλοδαπές χωρίς νόμιμη άδεια παραμονής στην Ελλάδα.
- **«ΚΕΣΟ Καταφύγιο Αρχιεπισκοπής»**- Αθήνα: Δέχεται περιπτώσεις γυναικών που έχουν πέσει θύματα ενδοοικογενειακής βίας και σωματεμπορίας. Εξετάσεις που απαιτούνται για την εισαγωγή στο Ξενώνα: α) Ιατρική βεβαίωση ότι η γυναίκα δεν πάσχει από μεταδιδόμενο

νόσημα, β) Ψυχιατρική βεβαίωση ότι μπορεί να συγκατοικήσει, γ) Γενική αίματος.

- **«Ξενώνας Μητέρα Τερέζα»**- Αθήνα: Φιλοξενούν γυναίκες και τα παιδιά τους (αγόρια ανήλικα έως 6 ετών) που έχουν υποστεί ενδοικογενειακή βία. Δεν γίνονται δεκτές γυναίκες εθισμένες στο ποτό και στα ναρκωτικά. Απαγορεύεται αυστηρά το κάπνισμα εντός του Ξενώνα. Δυνατότητα φιλοξενίας 18 κλινών. Απαιτούνται όλες οι ιατρικές εξετάσεις για όλους τους τύπους ηπατίτιδας και φυματίωσης. Εάν η γυναίκα δεν διαθέτει βιβλιάριο υγείας για την κάλυψη των ιατρικών αυτών εξετάσεων τότε οι εξετάσεις γίνονται με έξοδα του Ξενώνα.
- **«Ξενώνας Ιεραποστολές της Αγάπης»**- Αθήνα: Το προσωπικό που απαρτίζει το Ξενώνα είναι μοναχές. Δεν γίνονται δεκτές γυναίκες εθισμένες στο αλκοόλ και στα ναρκωτικά. Απαγορεύεται το κάπνισμα εντός του Ξενώνα. Γίνονται δεκτές γυναίκες, θύματα ενδοικογενειακής βίας, χωρίς παιδιά. Δυνατότητα φιλοξενίας 37 κλίνες. Μέγιστη περίοδος φιλοξενίας, 3 μήνες.
- **«Ξενώνας Καλός Σαμαρείτης»**- Αθήνα: Ο Ξενώνας λειτουργεί εδώ και τα τελευταία 40 χρόνια. Γίνονται δεκτές γυναίκες με παιδιά (αγόρια ανήλικα έως 12 ετών). Δεν γίνονται δεκτές γυναίκες εθισμένες σε ναρκωτικά και αλκοόλ. Απαγορεύεται το κάπνισμα εντός του Ξενώνα. Δυνατότητα φιλοξενία έως 1 μήνα σε 15 κλίνες (τρίκλινες). Ο Ξενώνας υποστηρίζεται από την εθελοντική εργασία κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων. Επίσης συνεργάζεται με δημόσιους φορείς. Δέχονται επίσης και γυναίκες αλλοδαπές χωρίς επίσημα χαρτιά. Εξετάσεις που απαιτούνται: α) Ακτινογραφία θώρακος (για διάγνωση φυματίωσης), β) Γενική Αίματος (διάγνωση όλων των τύπων ηπατίτιδας), γ), Ψυχιατρική βεβαίωση (πλήρης ψυχική υγεία).

- **«Ξενώνας Δήμου Πάτρας»:** Δέχεται μόνο ανύπαντρες μητέρες.
- **«Καταφύγιο Αστέγων Δήμου Καβάλας»:** Ο Ξενώνας φιλοξενεί αστέγους αλλά κατόπιν αιτήσεως της ίδιας της γυναίκας, μπορεί να φιλοξενήσει και γυναίκες θύματα οικογενειακής βίας. Η γυναίκα που υποβάλλει την αίτηση μαζί ζητείται να προσκομίσει: α) Γενικές εξετάσεις αίματος από το Νοσοκομείο Καβάλας, β) Εκκαθαριστικό της Εφορίας, γ) Πιστοποιητικό Οικογενειακής κατάστασης. Κατόπιν ακολουθεί προσωπική συνέντευξη από κοινωνική λειτουργό του Ξενώνα. Δυνατότητα φιλοξενίας έως δύο μήνες. Στον Ξενώνα μπορούν να φιλοξενηθούν γυναίκες με ανήλικα παιδιά καθώς και έγκυες γυναίκες.
- **«Καταφύγιο για την Κακοποιημένη Γυναίκα και το Παιδί»-** Ηράκλειο- Κρήτης: Ο Ξενώνας ξεκίνησε τη λειτουργία του στις αρχές του 2000. Ιδρυτικά μέλη υπήρξαν τα μέλη του Συνδέσμου Γυναικείων Σωματίων Ν. Ηρακλείου. Ο Ξενώνας παρέχει δωρεάν στέγη, τροφή, ψυχολογική και νομική υποστήριξη καθώς και ημερήσια ελάχιστη οικονομική ενίσχυση σε γυναίκες που έχουν υποστεί οποιαδήποτε μορφή οικογενειακής βίας. Ο Ξενώνας δέχεται περιστατικά, επίσης, από Ρόδο και Σαντορίνη. Μέγιστη περίοδος φιλοξενίας 15 ημέρες με παράταση, εάν κριθεί αναγκαίο. Το Κέντρο λειτουργεί με 1 κοινωνική λειτουργό και την εθελοντική εργασία ψυχολόγων και νομικών. Το κτίριο όπου στεγάζεται ο Ξενώνας έχει δοθεί από το Δήμο Ηρακλείου, τα έξοδα διατροφής καλύπτονται από το Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου και οι λοιπές δαπάνες από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας. Επίσης ο Ξενώνας λειτουργεί συμπληρωματικά: α). Κέντρο Υποδοχής που προσφέρει δωρεάν- συμβουλευτική βοήθεια, ψυχολογική στήριξη και νομικές συμβουλές, β). Γραμμή S.O.S

- **«ΚΥΥΓ- Θεσσαλονίκης»:** Το ΚΥΥΓ κατόπιν τηλεφωνικής επαφής και προσωπικής συνέντευξης, παραπέμπει τις γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας, σε Ξενώνα του Δήμου Θεσσαλονίκης. Το ΚΥΥΓ παρέχει δωρεάν ψυχολογική, νομική συμβουλευτική και υποστήριξη καθώς και επαγγελματικό προσανατολισμό σε γυναίκες που θα το ζητήσουν. Μέγιστος χρόνος ψυχολογικής υποστήριξης, 2 μήνες.
- **«Ξενώνας Ελληνικής Μέριμνας Βόλου»:** Ο Ξενώνας δέχεται περιστατικά από το νόμο Μαγνησίας. Δυνατότητα φιλοξενίας, 6 γυναικών με τα παιδιά τους. Εκτός της στέγης, παρέχεται, επίσης από το Κέντρο, δωρεάν σίτιση.
- **«Σπίτι της Γυναίκας»- Σέρρες:** Παρέχεται φιλοξενία σε ξενοδοχείο κατόπιν συνεννόησης. Μέγιστη διάρκεια διαμονής 15 ημέρες. Η εισαγωγή στον Ξενώνα γίνεται άνευ ιατρικών εξετάσεων. Παρέχεται επίσης, δωρεάν, νομική υποστήριξη. Το Κέντρο στεγάζεται σε κτίριο του Δήμου, της Κοινωνικής Μέριμνας. Δυνατότητα φιλοξενίας επί του κτιρίου, 1 δωμάτιο (χωρίς τηλέφωνο).
- **«ΕΚΥΘΚΑ- Ιωάννινα»:** Παρέχεται, δωρεάν, κοινωνική, ψυχολογική και νομική στήριξη. Δέχονται γυναίκες που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και γυναίκες θύματα σωματεμπορίας από όλες της περιοχές της Ελλάδας.
- **«Κέντρο Υποδοχής και Προστασίας των Θυμάτων Παράνομης Διακίνησης Προσώπων "Καλυψώ", Γιατροί του Κόσμου»- Αθήνα:** Ο Ξενώνας έχει τη δυνατότητα φιλοξενίας 13 γυναικών (γυναίκες θύματα trafficking), ενώ σε 2 με 3 μήνες, σε άλλο όροφο του κτιρίου αναμένεται να δημιουργηθούν άλλες τόσες θέσεις. Οι ΓτΚ έχουν την υποστήριξη του ΥΠΕΞ που χρηματοδοτεί μέρος του προγράμματος. Οι υπεύθυνοι των ΓτΚ αισιοδοξούν ότι σε μικρό χρονικό διάστημα, με τη βοήθεια του Δήμου Αθηναίων, θα είναι έτοιμος ένας μεγάλος

ξενώνας που θα έχει τη δυνατότητα φιλοξενίας 50 και πλέον γυναικών.

2.4 Η διαμόρφωση

Συνοψίζοντας και απ' ό,τι διαφαίνεται από τα προλεγόμενα, μπορούμε να πούμε ότι στην Ελλάδα μέχρι στιγμής δεν προκύπτει καμία νομική ρύθμιση σχετικά με την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, οριζόμενης ως βία ενάντια των γυναικών και των παιδιών τους. Το ορατό αποτέλεσμα που αυτή η έλλειψη επιφέρει είναι διπλό. Από τη μία διατηρεί στην πράξη, την άτυπη πατριαρχική ηγεμονία εντός της ελληνικής οικογένειας και από την άλλη συμβάλλει στην άνιση οργάνωση του κοινωνικού χώρου.

Στην Ελλάδα παρατηρούμε ότι το αίτημα της αναθεώρησης των πατριαρχικών δομών της οικογένειας και της ασφάλειας (καταπολέμηση της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας μέσω θεσμικής ρύθμισης η οποία προωθεί στην πράξη την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου βάση της αρχής της ισοπολιτείας), δεν συμπίπτει τόσο με την ανάπτυξη μίας αμιγούς φεμινιστικής πολιτικής, εκ μέρους των γυναικών που συγκροτούν τις ομάδες πίεσης, όσο με μία ρεφορμιστική, πολιτικά κομματική θεώρηση, που συμπίπτει με το γυναικείο ζήτημα.

Αν και οι γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις, ανεξάρτητες ή υπαγόμενες σε κόμματα και σε επαγγελματικούς συνδέσμους, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του '70- '80 μάχονταν για τη κατοχύρωση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων της γυναίκας εντός της οικογένειας, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές όσον αφορά την αναθεώρηση των άρθρων του Οικογενειακού Δικαίου, εντούτοις η Πολιτεία, έως σήμερα, δηλώνει απρόθυμη να θεσπίσει νόμο ο οποίος θα αντιμετωπίζει με τρόπο δραστικό το πρόβλημα της έμφυλης βίας εντός της οικογένειας, καταργώντας εμμέσως τις πατριαρχικές δομές της οικογένειας και να ορίσει πάγια οικονομικά μέτρα για την ενίσχυση των υπηρεσιών που

μπορούν να φιλοξενήσουν τις γυναίκες και τα παιδιά τους που έχουν πέσει θύματα αυτής.

Εκτός των ελάχιστων κρατικών Ξενώνων που λειτουργούν στην Ελλάδα υπό την εποπτεία του εκάστοτε Δήμου (χωρίς την εξασφάλιση της πάγιας οικονομικής υποστήριξης του Κράτους) το μεγαλύτερο μέρος των Ξενώνων αυτών, λειτουργούν από ιδιωτικές χορηγίες για την κάλυψη των πάγιων εξόδων τους και τη διατήρηση των μέτρων ασφαλείας του Καταφυγίου (κλειδαριές ασφαλείας, πυροσβεστήρες, κάγκελα στα παράθυρα, συστήματα ασφαλείας και φρούρησης του χώρου, τηλεφωνικές γραμμές άμεσης βοήθειας, πρόσληψη εξειδικευμένων επαγγελματιών με σύμβαση σταθερής και αποκλειστικής απασχόλησης στον Ξενώνα, κλπ), καθώς και από περιοδικές κρατικές χορηγίες κατόπιν περιορισμένων, συνηθέστερα, χρονικών συμβάσεων.

Η αντιμετώπιση των πάγιων εξόδων των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών αποτελεί μέρος του σχεδιασμού κοινωνικών πολιτικών που σκοπό έχουν να ικανοποιήσουν ένα διπλό αίτημα. Αφενός ενός πολιτειακού και αφετέρου ενός σύμφωνου με τις αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τη διασφάλιση δηλαδή μέτρων ασφαλείας για τις γυναίκες που δραπετεύουν από ένα βίαιο οικογενειακό περιβάλλον- όσον αφορά το πολιτειακό- και τη διατήρηση της αξιοπρέπειας των γυναικών αυτών- όσον αφορά τις αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η πραγμάτωση και των δύο αυτών στόχων αποτελεί αναπόσπαστο μέρος ισχυρής πολιτικής βούλησης εφόσον δεν μπορεί να ειπωθεί ανεξάρτητα από την οικονομική πολιτική που αναπτύσσεται από την εκάστοτε κυβέρνηση, εντός του Κοινωνικού Κράτους.

Σύμφωνα με τον προηγούμενο συλλογισμό λογικά προκύπτει ότι το πολίτευμα θέτει τα κριτήρια για τη θεσμική ρύθμιση των σχέσεων σχετικά με την κατανομή της δύναμης μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων και κατ' επέκταση είναι αυτό που ρυθμίζει την οργάνωση του κοινωνικού χώρου, σύμφωνα ή όχι με την αρχή της ισοπολιτείας. Όμως αυτός ο συλλογισμός αποδεικνύεται αδύναμος, βάσει των υποκειμενικών κριτηρίων που στηρίζουν το οικοδόμημά του εφόσον σε αυτό

υπεισέρχονται παράγοντες ατομικών αξιολογήσεων και στάσεων σε σχέση με προσωπικά, σε πολλές των περιπτώσεων, οφέλη.

Αυτή η διαπίστωση σκιαγραφείται στο έργο σύγχρονων μελετητών⁹¹ όπου τονίζεται ότι η ενίσχυση αυτού του συστήματος βασίζεται σε ιδιωτικές πρακτικές και όχι τόσο στη δημόσια ιδιότητα του πολίτη, ορατού ιδιαίτερα εντός των φιλελεύθερων συστημάτων, που οφείλει όμως- παρ' αυτά- να διέπεται και από μία αίσθηση δημόσιου συμφέροντος.

Εντός αυτού του πλαισίου η διασφάλιση μέτρων και θεσμικών ρυθμίσεων ικανών να ικανοποιήσουν το αίτημα της καταπολέμησης της ενδοοικογενειακής βίας συμπίπτει με το δημόσιο συμφέρον εφόσον υπάγεται στα προληπτικά μέτρα για τη διασφάλιση της εφαρμογής του άρθρου 2, παρ. 1⁹² του Ελληνικού Συντάγματος. Σύμφωνα με τα προλεγόμενα, στην Ελλάδα, η ενίσχυση και η δημιουργία Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών αποτελεί ανάγκη αντικειμενική καθ' ότι οικουμενική, θεμελιωμένη αφενός στην αρχή της διασφάλισης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βάση Διεθνών Συνθηκών και Συμβάσεων και αφετέρου στην πρακτική εφαρμογή των Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων, όπως ορίζονται από το εκάστοτε εθνικό Σύνταγμα. Στην περίπτωση αυτή στο Ελληνικό με τις ελλείψεις και τις παραλείψεις που αυτό, σύμφωνα με τη φεμινιστική οπτική, παρουσιάζει και οι οποίες θα εξεταστούν σε επόμενη παράγραφο αυτής της μελέτης.

---

⁹¹ Μ. Παντελίδου- Μαλούτα, Το φύλο της Δημοκρατίας- Ιδιότητα του Πολίτη και Έμφυλα υποκείμενα, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2004.

⁹² Ελληνικό Σύνταγμα, Άρθρο 2, παρ. 1 «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας».

Κεφάλαιο 3

Συγκριτικές αναφορές

Η Επιτροπή των Δικαιωμάτων των Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁹³ συνέστησε, το 1987, τη δημιουργία ενός Καταφυγίου Κακοποιημένων Γυναικών, εντός των Κρατών μελών, για κάθε 10.000 κατοίκους. Αντίστοιχα στην τελική έκθεση της ομάδας των ειδικών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου⁹⁴, 1997, συστήνεται η δημιουργία ενός Καταφυγίου Κακοποιημένων Γυναικών για κάθε 7.500 κατοίκους. Το πρώτο γενικό ερώτημα το οποίο θέτεται είναι το πως οι προλεγόμενες συστάσεις των Επιτροπών των ειδικών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας φαίνεται να έχουν επηρεάσει στην πράξη, τις υπό εξέταση χώρες;

Όσον αφορά την Ιταλία, εκ πρώτης όψεως, θα λέγαμε ότι το πρακτικό αποτέλεσμα ως προς την εφαρμογή των σχετικών συστάσεων, εμφανίζεται ικανοποιητικό εφόσον στους περισσότερους Δήμους, επί του συνολικού εδαφικού χώρου, παρατηρείται η λειτουργία ενός ή δύο Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών. Μία ειδικότερη όμως μελέτη του τρόπου λειτουργίας αυτών των Κέντρων θέτει εμφανή το πρόβλημα της κρατικής επέμβασης ως προς την δημιουργία και ενίσχυση των Καταφυγίων αυτών. Τα περισσότερα από τα Κέντρα που καταγράφηκαν⁹⁵ λειτουργούν ως αυτόνομα Κέντρα προσφερόμενης εθελοντικής εργασίας από επαγγελματίες ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, νομικούς και γυναικολόγους, ενώ ελάχιστα είναι εκείνα που λειτουργούν με μόνιμο εξειδικευμένο προσωπικό μοναδικής και πλήρους απασχόλησης.

Κάποια από τα Καταφύγια αυτά έχουν συνάψει βραχυχρόνιες συμβάσεις οικονομικής ενίσχυσης με το Δήμο στον οποίο υπάγονται, και κάποια άλλα χρηματοδοτούνται υπαγόμενα στο ίδιο καθεστώς των χρονικώς περιορισμένων συμβάσεων, με κρατικούς φορείς που

⁹³ Council of Europe, Recommendation n. R 21, On Assistance to Victims and the Prevention of Victimization, Strasbourg 1987.

⁹⁴ Council of Europe- Group of Specialists for Combating Violence against Women (EG- S- VL), Final Report of Activities of the EG-S-VL including a Plan of Action for Combating Violence against Women, Strasbourg, June 1997.

⁹⁵ Βλέπε Κεφάλαιο 2 παράγραφος 2.1

υπάγονται στο Γραφείο Μέριμνας και Κοινωνικής Πρόνοιας ή με τα κατά τόπους Πανεπιστήμια.

Οι Δήμοι οι οποίοι έχουν συνάψει συμβάσεις περιορισμένου χρόνου, για την οικονομική ενίσχυση των Καταφυγίων, στηρίζουν την επιλογή τους στην απορρόφηση κονδυλίων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, εντασσόμενοι σε προγράμματα της ίδιας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που λειτουργούν ως μέτρα για την καταπολέμηση της βίας ενάντια στις γυναίκες στην οικογένεια. Η πλειονότητα, όμως, των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών που λειτουργούν σήμερα στην Ιταλία, δέχεται χορηγίες από τα ίδια τα μέλη που απαρτίζουν το Κέντρο ή από λοιπούς ιδιωτικούς φορείς. Η έλλειψη νόμου (πρόταση νόμου είχε κατατεθεί από την Anna Serafini, ν. 7281) που θα όριζε την πάγια κρατική, οικονομική ενίσχυση, των Κέντρων αυτών, δεν έχει ακόμα ψηφιστεί από το ιταλικό Κοινοβούλιο. Αποτέλεσμα αυτού είναι η ελλιπής τήρηση των όρων λειτουργίας που ένα Κέντρο για Κακοποιημένες γυναίκες καλείται να επιτελέσει και πρωτίστως εκείνων που ταυτίζονται με την εξασφάλιση ενός ασφαλούς και φιλόξενου χώρου.

Αντίστοιχα για την Ελλάδα περισσότερο αποθαρρυντικό μοιάζει εξαρχής το αποτέλεσμα που προκύπτει από την καταγραφή των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών, σύμφωνα με την εφαρμογή των προλεγόμενων συστάσεων. Σαφώς η έλλειψη αυτή δεν μπορεί να ειπωθεί ανεξάρτητα και σε αυτή την περίπτωση, από την απουσία νομοθετικής ρύθμισης που θα ορίζει την πάγια κρατική, οικονομική ενίσχυση των Κέντρων αυτών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας πρωτίστως παρατηρούμε μικρότερο αριθμό λειτουργούντων Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών ικανών να καλύψουν τις ανάγκες του πληθυσμού επί της ελληνικής επικράτειας- σύμφωνα πάντα με τη τελική έκθεση της ομάδας των ειδικών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του 1997. Επιπροσθέτως μπορούμε εύκολα να παρατηρήσουμε ότι η οικονομικές πολιτικές που ακολουθούνται από την πλευρά του ελληνικού κράτους για την κάλυψη των πάγιων λειτουργικών τους εξόδων, ομοιάζουν με εκείνες της Ιταλίας.

Τα Καταφύγια τα οποία λειτουργούν υπό την αιγίδα των Δήμων (ο Ξενώνας Κακοποιημένων Γυναικών του Δήμου Αθηναίων υποστηρίζεται οικονομικά και διοικητικά από τον ίδιο το Δήμο καθώς και από την Γ.Γ.Ι. που υπάγεται στο Υπ. Εσωτερικών) σπάνια μπορούν να εγγυηθούν την πάγια οικονομική ενίσχυση των Κέντρων αυτών, λόγω της ανύπαρκτης χρηματοδότησης, εκ μέρους του κράτους προς τους Δήμους, για αυτό το σκοπό. Η χρηματοδότηση των πάγιων εξόδων των Καταφυγίων αυτών, συνηθέστερα προκύπτει, από την απορρόφηση σχετικών κονδυλίων από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ορισμένου χρόνου αλλά αρκετές φορές ανανεώσιμων συμβάσεων, υπαγόμενων στη δέσμη μέτρων για την καταπολέμηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, ενάντια των γυναικών.

Σε κάποιες των περιπτώσεων τα Καταφύγια των Κακοποιημένων Γυναικών που λειτουργούν στην Ελλάδα, στο μεγαλύτερο εύρος τους, αποτελούν προϊόν, διαφόρων ιδιωτικών πρωτοβουλιών και των πρωτοβουλιών που αναπτύσσονται από Μ.Κ.Ο. Η ενεργή δραστηριοποίηση ειδικότερα των Μ.Κ.Ο. που αντιπροσωπεύονται στην Ελλάδα, σχετικά με την καταπολέμηση της βίας, οποιαδήποτε μορφής, στις γυναίκες κρίνεται ως θετική από το ίδιο κράτος. (Υπενθυμίζω ότι στην πρόταση νόμου σχετικά με τη καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας, που υποβλήθηκε από Ειδική Επιτροπή στον Κ. Σκανδαλίδη το 2002, αναφέρεται ότι: «Θεσμοθετείται το δικαίωμα Μ.Κ.Ο. να παρίστανται ως πολιτική αγωγή στις δίκες που αφορούν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, με σύμφωνη γνώμη του θύματος».

Αν και οι περιγραφόμενες περιπτώσεις ομοιάζουν αρκετά ως προς την εύρεση οικονομικών πόρων ικανών να στηρίξουν την εύρυθμη λειτουργία τους, εντούτοις διαφοροποιούνται αισθητά, ως προς την πολιτική που ακολουθείται εντός των ίδιων των Καταφυγίων. Ενώ η πολιτική που ακολουθείται από την πλειονότητα των Καταφυγίων στην Ιταλία, περιγράφεται από τις ίδιες τις εργαζόμενες στα Κέντρα, ως «φεμινιστική», στην Ελλάδα περιγράφεται ως πολιτική «αλληλεγγύης» στις γυναίκες και στα παιδιά που έχουν πέσει θύματα οικογενειακής βίας, δηλαδή ως περισσότερο μετριοπαθή.

Αυτή η σύγκριση θέτει το επόμενο ερώτημα σχετικά με την πολιτική βούληση εκ μέρους του κράτους να ρυθμίσει θεσμικά ή όχι τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών εντάσσοντας τα στον άξονα των δράσεων που αφορούν τον Τομέα Ανάπτυξης της Κοινωνικής Πολιτικής, αμφοτέρων των εξεταζόμενων χωρών. Παράλληλα με αυτό το ερώτημα, θέτονται προς σύγκριση οι ισχύοντες νόμοι των δύο κρατών που ευνοούν ή όχι την ανάπτυξη μίας τέτοιας πολιτικής που ευνόητα θα επιφέρει την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου ως προς τις παρεχόμενες υπηρεσίες για τις γυναίκες που έχουν υποστεί βία εντός του οικογενειακού τους πλαισίου. Με λίγα λόγια θέτεται προς σύγκριση, μέσω της ψήφισης των σχετικών νόμων, η κατανομή δύναμης μεταξύ των κοινωνικών έμφυλων υποκειμένων και των δυνατοτήτων αναδιάρθρωσης του κοινωνικού χώρου, καταργώντας εμμέσως την πατριαρχική ηγεμονία και εφαρμόζοντας στην πράξη την αρχή της ισονομίας.

Ως προς το πρώτο ερώτημα φαίνεται απ' όσα έχουν ειπωθεί στα προηγούμενα κεφάλαια ότι ούτε η Ιταλία, ούτε η Ελλάδα, παρουσιάζουν μέχρι σήμερα πολιτική βούληση ικανή να καλύψει με σχετικό νομοθέτημα το αίτημα των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων, ορίζοντας ρητώς τη βία εντός της οικογένειας, ως βία ενάντια των γυναικών και των παιδιών τους. Κοινή πρόθεση και στις δύο εξεταζόμενες χώρες παραμένει η προσπάθεια διατήρησης της οικογένειας εφόσον δίνεται έμφαση, σε ειδική παράγραφο των εκάστοτε νομοσχεδίων, στις διαμεσολαβητικές αρχές. Με αυτό τον τρόπο γίνεται κατανοητό, ότι εκδηλώνεται ασθενής βούληση αντίστοιχα και στις δύο χώρες, σχετικά με την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου, ως προς τις υπηρεσίες και τις παροχές για τις γυναίκες που έχουν υποστεί βία εντός της οικογένειας. Η αδυναμία αυτή εκ μέρους των εκάστοτε κυβερνήσεων, μεταφραζόμενη σε οικονομικό και πολιτικό κόστος (το πολιτικό κόστος σε αυτή την περίπτωση ταυτίζεται σαφώς, με την κατανομή δύναμης εντός των πολιτικών συσχετισμών και την ικανοποίηση των αντίστοιχων κοινωνικών αιτημάτων), στηρίζει και ενισχύει με τρόπο άμεσο, τη διατήρηση της άτυπης, πατριαρχικής εξουσίας. Η πατριαρχική εξουσία σύμφωνα με τη φεμινιστική οπτική, συνδέεται άμεσα με τη δυνατότητα θεσμοθέτησης

και τη διατήρηση της ανδροπρέπειας. «Για να γίνουν οι ανδρικοί θεσμοί ηγεμονικοί, οι πολιτισμικοί κανόνες και η θεσμική δύναμη πρέπει εναλλασσόμενα να ενισχύουν μία ανδροπρέπεια συγκεκριμένου τύπου»⁹⁶. Εξετάζοντας μεμονωμένα τα δομικά στοιχεία που συνθέτουν αυτή την πρόταση, όπως διατυπώνεται από την ίδια τη συγγραφέα, παρατηρούμε ότι αυτά αποτελούν τα σημεία αναφοράς της δημιουργίας και της ενίσχυσης του οικογενειακού πατριαρχικού συστήματος αναγόμενου τελικά, σε κυρίαρχο εθνικό μοντέλο.

Αυτός ο συλλογισμός θέτει το επόμενο ερώτημα σχετικά με τις δυναμικές που αναπτύσσονται και τις δυνάμεις που ασκούνται εντός των υπό εξέταση εδαφικών περιοχών, Ιταλίας – Ελλάδος και αφορούν στην ικανοποίηση των κοινωνικό- πολιτικών αιτημάτων των γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων.

Σύμφωνα με τα όσα προέκυψαν μέσω των ιστορικών προσεγγίσεων που καταγράφηκαν⁹⁷, παρατηρούμε και σε αυτή την περίπτωση μία παραλληλότητα ως προς το περιεχόμενο των αιτημάτων που διεκδικήθηκαν κατά τις δεκαετίες '60- '70- '80 από τις δύο εξεταζόμενες χώρες αλλά και μία διαφορετικότητα ως προς τη συλλογικότητα των δράσεων των φεμινιστικών κινημάτων και των γυναικείων οργανώσεων. Ενώ στην Ιταλία είναι εμφανής η ενεργοποίηση πολλαπλών αυτόνομων ομάδων γυναικών και φεμινιστικών οργανώσεων καθώς και η ενίσχυση των συνδικαλιστικών οργάνων, αριστερών κατευθύνσεων, που στόχο είχαν τη διεκδίκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των γυναικών στο σύγχρονο πολιτικό χώρο, τα οποία διατηρούν μία ταυτότητα περισσότερο φεμινιστική, στην Ελλάδα παρατηρείται κατά την ίδια χρονική περίοδο, μία κινητοποίηση περισσότερο συνυφασμένη με τα ίδια τα κόμματα, με συνδέσμους γυναικών εξειδικευμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή μέσω των εργατικών συνδικάτων. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να μιλάμε για την ανάπτυξη ενός διαλόγου μεταξύ των αντίστοιχων γυναικείων οργανώσεων

⁹⁶ Connell, R. W., *Masculinities*, Polity Press, Oxford, 1995, p. 77.

⁹⁷ Στο κεφ. 2 και στις παρ. 2.1 και 2.2

χαρακτηριζόμενου περισσότερο ως κοινωνικού (γυναικείο ζήτημα) παρά ως καίρια φεμινιστικού.

Αντίστοιχα όσο αφορά την περίπτωση της Ιταλίας παρατηρούμε την έντονη επιρροή που εξασκούν στην πολιτική ζωή της κοινότητας οι χαρακτηριζόμενες ως αυτόνομες ομάδες γυναικών, ενώ αντίθετα όσο αφορά την ελληνική πραγματικότητα, παρατηρείται η έντονη προσπάθεια «καπελώματος» των ομάδων αυτών από τα κόμματα.

Τόσο στην περίπτωση της Ιταλίας όσο και στην περίπτωση της Ελλάδας κοινός παρανομαστής σχετικά με την εξάσκηση δύναμης εκ μέρους των φεμινιστικών και γυναικείων οργανώσεων, για την ψήφιση νόμου που αφενός θα ορίζει την ενδοοικογενειακή βία ως βία ενάντια στις γυναίκες και αφετέρου θα θέτει τις πρέπουσες κυρώσεις στους συζύγους/ συντρόφους, παραμένει η ασθενής πολιτική βούληση εκ μέρους των εκάστοτε κυβερνήσεων για την επίλυση του προβλήματος.

Ως εκ τούτου και στις δύο υπό μελέτη περιπτώσεις, προκύπτει ότι παραμένει ανικανοποίητο το αίτημα για την κατοχύρωση της αρχής της ισονομίας και δεν δίνεται καμία κατεύθυνση σχετικά με την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου, πράγμα που θα έκανε ορατό την εφαρμογή αυτής της αρχής στην πράξη.

Η συγκεκριμένη αδυναμία των εκάστοτε κυβερνήσεων σχετικά με την αναδιοργάνωση του κοινωνικού χώρου (π.χ. πάγια οικονομική ενίσχυση των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών) και στις δύο περιπτώσεις που μελετήθηκαν, ισοδυναμεί με την μείωση των μέτρων ασφάλειας που έχουν τεθεί, προϊόν χρόνιας εμπειρίας, από τις γυναίκες που απασχολούνται στα Κέντρα αυτά (στην Ιταλία έχουν εκδοθεί και κυκλοφορήσει αρκετές μελέτες από τα Κέντρα αυτά σχετικά με τα μέτρα ασφάλειας που πρέπει να τηρούνται στα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών).

Το ρόλο της κρατικής παρέμβασης ως προς τη δημιουργία και την εύρυθμη λειτουργία των Κέντρων αυτών διαδραματίζουν, με τρόπο περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικό, οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες πολιτών (υπό τη μορφή εθελοντικής εργασίας) ή οι Μ.Κ.Ο. που αντιπροσωπεύονται στην Ελλάδα και στην Ιταλία. Στην Ιταλία ιδιαίτερα,

η έναρξη των πρωτοβουλιών αυτών μπορούν να αναζητηθούν στα μέσα της δεκαετίας του '70 ενώ όσον αφορά την Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του '90. Πρώτιστος στόχος των γυναικών που εθελοντικά εργάζονται στα Κέντρα αυτά, εξαιτίας της έλλειψης της κρατικής ενίσχυσης, είναι η ανάπτυξη ενός ισχυρού, εθελοντικού δικτύου υποστήριξης από τους τοπικούς θεσμικούς φορείς (Νοσοκομεία, Αστυνομία, Δήμο και Περιφέρεια) για την κάλυψη των επειγόντων περιστατικών. Επίσης τόσο τα αυτόνομα αυτά διοικητικά Κέντρα όσο και οι Μ.Κ.Ο. καλύπτουν με δικό τους κόστος, μεγάλο μέρος της κρατικής ευθύνης ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης σχετικά την καταπολέμηση του φαινομένου και την κινητοποίηση των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων προς αυτή την κατεύθυνση.

Εν κατακλείδι αυτό που προκύπτει από τη σύγκριση των εξεταζόμενων περιπτώσεων είναι η αδιάψευστη διαπίστωση της έλλειψης κρατικής παρέμβασης όσον αφορά τη δημιουργία και την εύρυθμη λειτουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών αφενός σύμφωνα με τις συστάσεις της Επιτροπής των Δικαιωμάτων των Γυναικών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (1987) και της Ομάδας των Ειδικών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1997) αφετέρου σύμφωνα με τις Διεθνείς Συμβάσεις που σχετίζονται με τα γυναικεία δικαιώματα.

Αντί επιλόγου

Τελεολογικά, η αρχή η οποία χαρακτηρίζει το φαινόμενο της βίας, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές⁹⁸, είναι ταυτόσημη με την θέληση για κυριαρχία. Σύμφωνα πάντα με τους ίδιους η βία είναι τόσο αποτελεσματική ως μέσο κυριαρχίας, επειδή ο πόνος είναι αναπότρεπτος για το θύμα. Η βία προκαλεί αντιδράσεις οι οποίες κυριεύουν το θιγόμενο εκ των έσω: φόβο και πόνο, απελπισία και παθητικότητα. Το θύμα χάνει συν το χρόνο τη βούληση για αντιπαράθεση στο επόμενο χτύπημα του εχθρού και παροδικά αυτή η αδυναμία βούλησης αντιπαράθεσης μετατίθεται στην αδυναμία αντιπαράθεσης στο φόβο και στον πόνο. Τελικός στόχος του θύτη είναι η ολική καταστροφή της θέλησης προς άμυνα του θύματος και η ολοκληρωτική του κυριαρχία. Ακόμα και αν ο άνθρωπος επιβιώσει από το βίαιο επεισόδιο δεν θα είναι ποτέ ξανά αυτός που ήταν.

Ορατά είναι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη αυτή. Η έλλειψη θεσμικής ρύθμισης για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας και η αδυναμία πολιτικής βούλησης για τον σαφή ορισμό της βίας ως βία ενάντια των γυναικών, και στις δύο περιπτώσεις που μελετήθηκαν, μας οδηγούν στο συμπέρασμα της ελλιπούς πολιτικής βούλησης για την ισόνομη κατανομή δύναμης μεταξύ των κοινωνικών φύλων και κατ' επέκταση στην άνιση κατανομή του κοινωνικού χώρου.

Η διαπίστωση αυτή κάνει εμφανή την πρόθεση του κράτους της διατήρησης της άτυπης, πατριαρχικής ηγεμονίας εντός της οικογένειας που αναγόμενη στη δημόσια σφαίρα επιρροής στον σχεδιασμό πολιτικών κατευθύνσεων εντός του Κοινωνικού Κράτους, κατοχυρώνει ατύπως το δικαίωμα στον άνδρα- κυρίαρχο, της χάραξης των πολιτικών αυτών.

Η άνιση κατανομή δύναμης μεταξύ των έμφυλων κοινωνικών υποκειμένων γίνεται περισσότερο εμφανής εντός του οικογενειακού

---

⁹⁸ Wolfgang Sofsky, Πραγματεία περί της βίας, εκδ. Νέα Σύννορα- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998.

πλαisiού, υπό τη μορφή εξουσίας και ελέγχου. Στο μοντέλο που για πρώτη φορά αναπτύχθηκε από τις εργαζόμενες και τις γυναίκες που φιλοξενήθηκαν στο Κέντρο Εναντίον της Βίας, της πόλης Duluth της Minnesota, εντασσόμενου στο «Σχέδιο Επέμβασης Εναντία στην Οικογενειακή Βία»⁹⁹, τοποθετείται στο κέντρο του οικογενειακού πλαisiού (θεωρούμενου ως τροχού) η εξουσία και ο έλεγχος ενώ γύρω από αυτό το βασικό πυρήνα, αναπτύσσονται (εντός των ξεχωριστών ακτίνων) τα μέσα που χρησιμοποιούνται από το σύζυγο/ σύντροφο για την πραγμάτωσή τους (βλέπε Παράρτημα).

Αν και οι πρόσφατες μελέτες¹⁰⁰, έχουν αναδείξει και συνεχίζουν να επισημαίνουν την αναγκαιότητα της δημιουργίας και της πάγιας οικονομικής ενίσχυσης, εκ μέρους του κράτους, των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών ωστόσο μέχρι στιγμής, λίγα έχουν γίνει για την κάλυψη των αναγκών αυτών.

Αντίθετα ενισχύεται, εντός του φιλελεύθερου κράτους, η συνείδηση της ανάπτυξης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, κάποιες φορές θεωρούμενης και ως φιλανθρωπίας, όσον αφορά τη δημιουργία υπηρεσιών για γυναίκες που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία από το σύζυγο ή το σύντροφο.

Όπως τονίζεται κατ' επανάληψη από τις εργαζόμενες γυναίκες που απασχολούνται στα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών πρώτιστο και επιτακτικό ζητούμενο για την εύρυθμη λειτουργία των Κέντρων αυτών αποτελεί η διασφάλιση των μέτρων ασφάλειας. Για την εξασφάλιση των μέτρων αυτών, κρίνεται απαραίτητη η επέμβαση του κοινωνικού κράτους που θα διασφαλίσει αφενός την πάγια οικονομική ενίσχυση των Κέντρων αυτών και αφετέρου θα προνοήσει για τη δημιουργία ενός ισχυρού δικτύου μεταξύ των Καταφυγίων και των κρατικών θεσμών (Νοσοκομεία,

Δημιουργείται λοιπόν με τον τρόπο αυτό ένα μοντέλο της μορφής μίας συνεργασίας μεταξύ του «δημόσιου και του ιδιωτικού» το οποίο έχει

⁹⁹ Domestic Abuse intervention project, Duluth, Minnesota, U.S.A.

¹⁰⁰ Β. Αρτινοπούλου- Ι. Φαρσεδάκης, *Ενδο- Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών- Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*, Κ.Ε.Θ.Ι, Αθήνα 2003. Αστυνομία, Δήμοι, Περιφέρειες, κλπ.) για την κάλυψη των επειγόντων περιστατικών.

επιφέρει θετικά αποτελέσματα σε αρκετές χώρες, στις οποίες έχει ήδη εφαρμοστεί.

Εκτός των συγκεκριμένων αναγκών που ένα Καταφύγιο Κακοποιημένων Γυναικών καλείται να καλύψει ανοικτό παραμένει το ενδεχόμενο της δημιουργίας, αναλόγως των οικονομικών δυνατοτήτων, εντός των δομών του ίδιου του Κέντρου, μίας πολυμορφικής υπηρεσίας που θα μπορούσε να προσφέρει τις εξής, συμπληρωματικές, υπηρεσίες για γυναίκες¹⁰¹:

- Τηλεφωνικές γραμμές επειγόντων περιστατικών, λειτουργίας 24 ώρες το 24ωρο,
- Συμβουλευτική υποστήριξη σε γυναίκες μη φιλοξενούμενες στα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών,
- Υποστήριξη και προστασία σε παιδιά που έχουν υποστεί έμμεσα ή άμεσα βία στο οικογενειακό τους περιβάλλον,
- Προστασία από τη βία σε γυναίκες μετανάστριες (σε γυναίκες νομίμως διαμένοντες στη χώρα υποδοχής και σε γυναίκες μη νόμιμα διαμένοντες στη χώρα υποδοχής),
- Συμβουλευτική υποστήριξη σε γυναίκες που διαβιούν με άτομα με ειδικές ανάγκες,
- Διαπροσωπική ή οικογενειακή θεραπεία και διαμεσολάβηση σε οικογένειες που αντιμετωπίζουν πρόβλημα βίαιων σχέσεων,
- Ειδικά προγράμματα για βίαιους άνδρες,
- Νομική υποστήριξη σχετικά με τη δυνατότητα των προβλεπόμενων μέτρων ασφαλείας σε κακοποιημένες γυναίκες,
- Νομική και Ψυχολογική υποστήριξη κατά τη δικαστική διαδικασία,
- Οικονομική υποστήριξη σε γυναίκες χωρίς οικονομικούς πόρους, Εύρεση εργασίας σε γυναίκες,
- Ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης της βίας και προγράμματα ευαισθητοποίησης του κοινού,

---

¹⁰¹ *Via dalla violenza- Manuale per l' aperture e la gestione di un centro anti violenza*, ό.π.

- Ανάπτυξη μέτρων και προγραμμάτων για τη διασφάλιση της κοινωνικής αρχής των ίσων ευκαιριών.

Για τη δημιουργία και τη συντήρηση αυτών των συμπληρωματικών, κοινωνικών υπηρεσιών για γυναίκες, αναγκαστική και απαραίτητη κρίνεται, η ουσιαστική παρέμβαση του κοινωνικού κράτους. Και σε αυτή την περίπτωση ο σχεδιασμός και η λειτουργία αυτών των υπηρεσιών, ιδωμένες εντός το κοινωνικού κράτους σε συνεργασία με τα Καταφύγια Κακοποιημένων Γυναικών, ισοδυναμεί με την αναδιάρθρωση του κοινωνικού χώρου. Πράγμα που προϋποθέτει, πρωτίστως τη θεσμική ρύθμιση του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας και του σαφούς προσδιορισμού της βίας ως βία ενάντια στις γυναίκες.

Συμπερασματικά λοιπόν προκύπτει ότι τόσο η καθ' αυτή λειτουργία των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών όσο και οι συμπληρωματικές κοινωνικές υπηρεσίες για γυναίκες μπορούν να αποτελέσουν προϊόντα μίας κοινής κοινωνικής πολιτικής, συνεργασίας μεταξύ του «δημόσιου και του ιδιωτικού», εφόσον πρωτίστως κατοχυρωθεί, μέσω νομικής ρύθμισης, η ισόνομη κατανομή δύναμης μεταξύ των έμφυλων κοινωνικών υποκειμένων στην οικογένεια.

Εν κατακλείδι η ισόνομη κατοχύρωση δύναμης εντός του οικογενειακού πλαισίου μεταξύ των έμφυλων υποκειμένων, ταυτόσημη με την κατάργηση της άτυπης πατριαρχίας, δηλαδή με την κατάργηση του άτυπου δικαιώματος του ανδρικού ολοκληρωτικού ελέγχου και εξουσίας εντός της οικογένειας (βλέπε Παράρτημα), αποτελεί ακόμη το βασικό πρόβλημα για επίλυση, με στόχο την καταπολέμηση της βίας εναντίον των γυναικών.

Η κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων των γυναικών, μεταξύ αυτών και το δικαίωμα της ασφάλειας, που δεν μπορεί να ειπωθεί ανεξάρτητα από το σχεδιασμό και την οικονομική ενίσχυση κοινωνικών υπηρεσιών για τις γυναίκες, αποτελεί πεδίο έρευνας για αρκετούς

ερευνητές. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη¹⁰² διατυπώνεται η άποψη ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας, παρότι ωφελεί έναν περιορισμένο αριθμό γυναικών, κυρίως τις πολύτεκνες μητέρες για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, εντούτοις εμφανίζεται δυσλειτουργικό ως προς την κατ' ουσία εφαρμογή της ισότητας, ενισχύοντας αντιθέτως, τις κοινωνικές διαιρέσεις και μεταξύ των ίδιων των γυναικών.

Όσον αφορά ειδικότερα την Ελλάδα στην ίδια μελέτη σημειώνεται ότι: «Σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, η κοινωνική προστασία στην Ελλάδα σε μεγάλο βαθμό εξαντλείται στη χορήγηση εισοδηματικών ενισχύσεων, ενώ η δημόσια παροχή κοινωνικών υπηρεσιών υστερεί»¹⁰³.

Η βία εναντίον των γυναικών δεν μπορεί να ειπωθεί ανεξάρτητα από το αίτημα της δημιουργίας και ενίσχυσης των Καταφυγίων Κακοποιημένων Γυναικών, δηλαδή ανεξάρτητα από τη χάραξη κοινωνικών πολιτικών που θα θεσπίζουν τη λειτουργία αυτών των υπηρεσιών. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου αποτελεί η θέσπιση νόμου που θα ορίζει ρητώς την ενδοοικογενειακή βία, ως βία κατά γυναικών. Το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εναντίον των γυναικών σύμφωνα με τη γραπτή δήλωση που προέκυψε από την Παγκόσμια Σύσκεψη του Ο.Η.Ε¹⁰⁴, είναι η ιστορική εκδήλωση με όρους εξουσίας εντός των σχέσεων των φύλων.

«Αυτή η διαφορά επέφερε την κυριαρχία και τη διαφοροποίηση σε σχέση με τις γυναίκες από την πλευρά των ανδρών και ταυτόχρονα επέφερε την αδυνατότητα μίας ολοκληρωτικής ανάπτυξης για τις γυναίκες»¹⁰⁵.

Στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών¹⁰⁶ του 1993, επίσης αναφερόταν: «Είναι ανάγκη να καταπολεμήσουμε τη βία κατά των γυναικών με σκοπό να εξασφαλίσουμε σε αυτές, τη δυνατότητα ν'

---

¹⁰² Μ. Ματσαγγάνης- Αθ. Πετρόγλου, *Το σύστημα κοινωνικής προστασίας και οι γυναίκες*, Μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό του Κ.Ε.Θ.Ι, Αθήνα, Ιούνιος 2001.

¹⁰³ Μ. Ματσαγγάνης- Αθ. Πετρόγλου, ό.π.

¹⁰⁴ Παγκόσμια Σύσκεψη του Ο.Η.Ε, Ηνωμένα Έθνη, 1995, σ. 75.

¹⁰⁵ Παγκόσμια Σύσκεψη του Ο.Η.Ε, ό.π.

¹⁰⁶ *Declaration on the elimination of violence against women*, United Nations General Assembly, New York, December 1993.

απολαύσουν το δικαίωμα της ελευθερίας, της ασφάλειας, της ισότητας, της ολότητας και της αξιοπρέπειας».

Η διατύπωση αυτή επαναφέρει στην επιφάνεια το ζητούμενο της νομικής ρύθμισης του προβλήματος εφόσον αυτό, δεν αποτελεί πλέον ιδιωτικό- κοινωνικό ζήτημα άλλα οικουμενικό- πολιτικό, εφόσον ταυτίζεται με την πρακτική εφαρμογή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Εντός του Πολιτειακού συστήματος τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποκτούν το θεσμικό χαρακτήρα των ίσων δικαιωμάτων και των ίσων ευκαιριών. Κάθε υπόθεση και κάθε πρακτική που τείνει να εξαλείψει αυτό το κοινό χαρακτήρα των δικαιωμάτων και των ευκαιριών σε σχέση με το σύνολο των πολιτών (ισονομία) μετεχόντων σε κοινό Πολιτειακό σύστημα καταλύει το θεσμό της Δημοκρατίας.

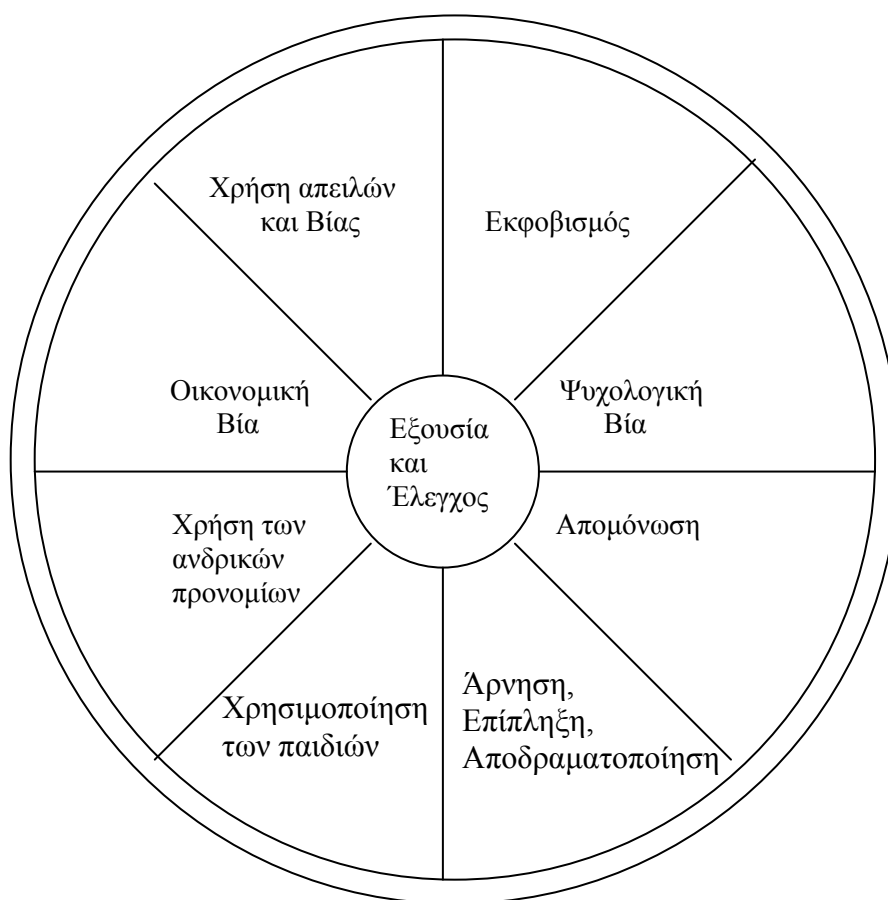
Έτσι «... Πολλοί από τους μορφωμένους Έλληνες που ανέλαβαν να δώσουν ένα νομικό πλαίσιο στο σύγχρονο ελληνικό κράτος είχαν- και έχουν ακόμη- τη τάση να ανακαλύπτουν τις πιο αντιφεμινιστικές ερμηνείες των κοινωνικών δομών που επέβαλλαν επιφανείς πρόγονοί μας και των θέσεων των Αποστόλων της Εκκλησίας, και αγνοούν κάθε σχολή που υποστηρίζει την υπόθεση των ίσων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών»¹⁰⁷.

Μόνο μέσω αυτής της οπτικής (θεσμικής κατοχύρωσης) μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη, η αδιαμφισβήτητη, μέσω των αντίστοιχων Συνταγμάτων (Ελληνικού και Ιταλικού), αρχή της ισονομίας μεταξύ των κοινωνικών φύλων η οποία θα οδηγήσει στην αναμενόμενη, για τις γυναίκες, κοινωνική αλλαγή.

---

¹⁰⁷ Βιργινία Τσουδερού, ό.π., σ. 95

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πηγή: *Domestic Abuse intervention project, Duluth, Minnesota, U.S.A.*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Ανώνυμο, *Με αφορμή τη «διαμάχη» για το Οικογενειακό Δίκαιο*, «Σκούπα- Για το Γυναικείο Ζήτημα», Αθήνα, Ιούλιος 1980, τ. 4, σ. 50.

Ανώνυμο, *Κάλεσμα Επιτροπής Αγώνα για την Αλλαγή του Οικογενειακού Δικαίου*, αναφ. στο *Οι πρόσφατες δραστηριότητες στο χώρο του γυναικείου*, «Σκούπα- Για το γυναικείο ζήτημα», Ιούλιος 1980, τ. 4, σ. 88- 89.

Ανώνυμο, *Αμβλώσεις, Αντισύλληψη- Μία ακόμη παράμετρος του γυναικείου ζητήματος*, «Κατίνα- Φεμινιστικό περιοδικό», 28 Σεπτεμβρίου 1989, τ. 1, σ. 32.

Ανώνυμο, *Το Σύνταγμα της Ελλάδας 1975/1986*, εκδ. Ποντίκι, 12^η έκδοση, Αθήνα 1987- 1992.

Αρτινοπούλου Β. - Φαρσεδάκης Ι., *Ενδο- Οικογενειακή Βία κατά των Γυναικών- Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα*, Κ.Ε.Θ.Ι, Αθήνα 2003.

Δαμανάκη, Μαρία, *Το θηλυκό πρόσωπο της εξουσίας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1995.

Κιτρομιλίδης, Πασχάλης, *Νεότερη πολιτική θεωρία*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή 1996.

Ματσαγγάνης, Μ.- Πετρόγλου, Αθ., *Το σύστημα κοινωνικής προστασίας και οι γυναίκες*, Μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό του Κ.Ε.Θ.Ι, Αθήνα, Ιούνιος 2001.

Μαυριάς, Κώστας Γ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, Αθήνα 2005.

Παπαγιαννάκη, Μαρίνα, *Ισονομία: Μία ψευδαίσθηση*, «Σκούπα- Για το Γυναικείο Ζήτημα», Αθήνα, Ιούνης 1979, τ. 2, σ. 94.

Παπαμιχαήλ, Στ., *Κοινωνικές αναπαραστάσεις της κακοποίησης των γυναικών από τους συζύγους/ συντρόφους τους*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.

Τσουδερού Βιργινία, *Όταν πέφτουν οι τοίχοι- Αγώνες για την ισότητα και τη δημοκρατία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2006.

Διεθνής Βιβλιογραφία:

Beckwith, Karen, *Response to Feminism in the Italian Parliament: Divorce, Abortion, Sexual Violence Legislation*, cit. in *The Women's movements of the United States and Western Europe- Consciousness, Political Opportunity and Public Policy*, ed. by M. Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller, Temple University Press, Philadelphia 1987.

Berlinguer, Enrico, *Ο Enrico Berlinguer για το γυναικείο ζήτημα*, μετ. Τ. Δρακοπούλου, εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 1984.

Bryson, Valerie, *Φεμινιστική πολιτική θεωρία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.

Connell, R. W., *Masculinities*, Polity Press, Oxford, 1995.

Domenach, J. M., *The Abiguity of Violence*, International Social Science Journal, v. 30 (1978).

Engels, Frederick, *The origin of family, Private property and the State*, Progress, Moscow 1948.

Faludi, S., *Backlash: The undeclared war against American women*, Crow Publishers, New York 1991.

Galligan, Y., *Women and Politics in Contemporary Ireland: From the margins to the mainstream*, Pinter, London and Washington 1998

Galtung, J., *Violence, Peace, and Peace Research*, Journal of Peace Research, v. 6 , (1969).

Galtung, J., *The True World, A Transnational Perspective*, The Free Press, New York 1980.

Grant, J., *Fundamental Feminism: Contesting the Core Concepts of Feminist Theory*, Routledge, London 1993.

Greer, G., *Η ολοκληρωμένη γυναίκα*, Ενάλιος, Αθήνα 2001. 46.

Glendon, M. A., *The transformation of Family Law*, The University of Chicago Press, Chicago 1989.

Hellman, J. A., *Women's Struggle in Worker's City: Feminism Movement in Turin*, cit. in *The Women's movements of the United States and Western Europe- Consciousness, Political Opportunity and Public Policy*, ed. by M. Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller, Temple University Press, Philadelphia 1987.

Hellman, J. A., Stephen, *Il PC e l' ambigua eredita' dell' autunno caldo a Torino*, Il Mulino, 29 March- April 1980, p. 245- 295.

Herman, Judith L., *Trauma and Recovery- The aftermath of violence- from domestic violence to political terror*, Basic Books, U.S.A 1992.

Howard J. A., Hollander J., *Gendered situations, gendered selves*, Sage Publications, 1997.

Kronsell, Annica, *Gender Power and European integration theory*, Journal of European Public Policy, 12: 6 December 2005: 1022- 1040.

Martin, Del, *Battered wives- Revise updated*, Volcano Press, Inc., San Francisco 1981.

Mazur, A. G., *Theorizing Feminist Policy*, Oxford University Press, Oxford 2002.

Papageorge, Y., "The Women's movement and Greek Politics" in J. Bystydzienski, *Women Transforming Politics*, Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 1992.

Pittman, Frank, *Ο άνδρας σε κρίση*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.

Poulain De La Barre, Francois, *Για την ισότητα των φύλων*, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 1998.

Sabbadini, L.L., *Molestie e violenze sessuali*, in Istat, *Indagine multiscopo sulla sicurezza dei cittadini 1997/1998*, in www.istat.it

Shapiro, E., & Shapiro, B., *The women say, the men say: Women's liberation and men's consciousness*, Dell, New York 1992.

Sofsky, Wolfgang, *Πραγματεία περί της βίας*, εκδ. Νέα Σύνορα- Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998.

Vogel, Lise, *Marxism and the Oppression of Women*, Pluto Press, London 1983.

Walker Leonor, *Η κακοποιημένη γυναίκα*, πρόλογος: Χ. Αντωνοπούλου-Μόσχου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

ΠΗΓΕΣ

Αθ. Δερβέναγας, Ομιλία, Πρακτικά της Βουλής, «Περί μεταμοσχεύσεων βιολογικών ουσιών ανθρώπινης προέλευσης», συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, 15/09/1978.

Αστικός Κώδικας, 15 Μαρτίου 1940.

Β. Τσουδερού, Ομιλία, Πρακτικά της Βουλής, «Περί μεταμοσχεύσεων βιολογικών ουσιών ανθρώπινης προέλευσης», συζήτηση και ψήφιση νομοσχεδίου Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, 15/09/1978.

Β. Τσουδερού, Συνέντευξη στην εκπομπή *Εξιστορείν και Ιστορείν*, Αρχείο Ε.Τ1, 12/ 01/ 2007.

Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά της Η', 10 Οκτωβρίου 2006, Συνεδρίαση της Ολομέλειας της Βουλής, συζήτηση και ψήφιση του σχεδίου νόμου «*Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις*».

Γενική Γραμματεία Ισότητας, *Οικογενειακό Δίκαιο*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2002.

«Δελτίο Τύπου», Γραφείο Τύπου Υπουργού Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Π. Παυλόπουλου, 2/11/2004.

Νόμος 3500 «*Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις*», ΦΕΚ 232/24/10/2006.

Νόμος 1329 ΦΕΚ 25/ 18-2-1983.

Νόμος 1609/ 1986 (ΦΕΚ Α' 86), «*Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης και προστασίας της υγείας της γυναίκας και άλλες διατάξεις*».

Παγκόσμια Σύσκεψη του Ο.Η.Ε, Ηνωμένα Έθνη, 1995.

«Συμπεράσματα από τη συνάντηση γυναικείων και φεμινιστικών οργανώσεων και οργανώσεων δικαιωμάτων (12/12/ 2005) με θέμα το νομοσχέδιο για την «Ενδοοικογενειακή βία», Δελτίο Τύπου 15/12/2005

«Σχέδιο Νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», Υπ. Οικονομίας, Γ. Αλογοσκούφης, Υπ. Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Μ. Γιαννάκου, Υπ. Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Ν. Κακλαμάνης, Υπ. Δικαιοσύνης, Α. Παπαληγούρας, Υπ. Δημόσιας Τάξης, Γ. Βουλγαράκης, 25/11/2005.

«Σχέδιο Νόμου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», Υπ. Οικονομίας, Ν. Χριστοδουλάκης, Υπ. Δικαιοσύνης, Φ. Πετσάλνικος, Υπ. Εσωτερικών, Κ. Σκανδαλίδης, Οκτώβριος 2002.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, 9 Ιουνίου 1975, (ΦΕΚ 110/ 9.6.1975).

Commissione Europea, Ufficio di coordinamento WAVE (Women against violence in Europe), Progetto Dafne 2003, *Via dalla violenza- Manuale per l' apertura e gestione di un centro antiviolenza*, Vienna 2004.

Costituzione della Repubblica Italiana, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale del 7 Dicembre 1947).

Council of Europe, Recommendation n. R 21, On Assistance to Victims and the Prevention of Victimization, Strasbourg 1987.

Council of Europe- Group of Specialists for Combating Violence against Women (EG- S- VL), Final Report of Activities of the EG-S-VL including a Plan of Action for Combating Violence against Women, Strasbourg, June 1997.

Disegno di Legge n. 2675/S recante: “Misure contro la violenza nelle relazioni familiari”, al Senato della Repubblica, 18 Luglio 1997.

Disegno di Legge recante “Misure di sensibilizzazione e prevenzione, nonche’ repressione dei delitti contro la persona e nell’ ambito della famiglia, per l’ orientamento sessuale, l’ identita’ di genere ed ogni altra causa di discriminazione” Pollastrini- Bindi- Mastella, Febbraio 2007.

Declaration on the elimination of violence against women, United Nations General Assembly, New York, December 1993.

Domestic Abuse intervention project, Duluth, Minnesota, U.S.A.

Family and Reproductive Health, Regional Office for Europe (1998)- Report of the First Technical meeting “European Strategies to combat violence against women, Copenhagen.

La Carta Europea per l’ Uguaglianza e le parita’ delle Donne e degli Uomini nella Vita Sociale, Elaborata e promossa dal Consiglio dei Comuni e delle Regioni d’ Europa e dai suoi partners.

Legge n.66, 15 Febbraio 1996, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale del 20 Febbraio 1996 n. 42).

Legge 154, 5 Aprile 2001 “Misure contro la violenza nelle relazioni familiari”, (pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 98 del 28 Aprile 2001).

Legge 01.12.1970, n. 898 (G.U.R.I. n. 306 del 3 Dicembre 1970- Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio).

Legge 6 marzo 1987, n. 74 (in Gazzetta Ufficiale 11 Marzo 1987, n. 58- Nuove norme sulla disciplina dei casi di scioglimento di matrimonio).

Legge 29 Luglio 1975, n. 405, Istituzione dei consultori familiari, (Gazzetta Ufficiale 227 del 27/08/1975).

“Maltrattate in famiglia- Suggestimenti nell’ approccio alle donne che si rivolgono ai Servizi Sociosanitari”, realizzato dalla Casa delle Donne per non subire violenza di Bologna in collaborazione con la dott.ssa Lucia Gonzo (Clinica Psichiatrica II, Istituto di Psichiatria di Bologna), Bologna, Febbraio 1999.

<http://www.kethi.gr/greek/ethniki/legislative.htm>., *National Report of Greece- Legislative Measures*.

<http://www.news.in.gr>, Απερρίφθη πρόταση νόμου γυναικών βουλευτών της Ν.Δ. για την ενδοοικογενειακή βία, 29/09/2005. .

<http://www.women.it/casadonne/comecitrovi/ricerca/php>